

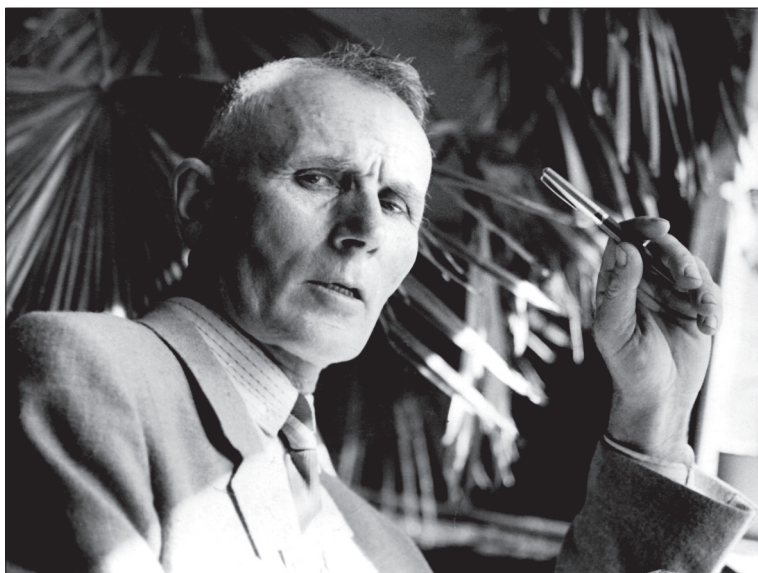
КБЭ

КАРАЧАЕВСКО-БАЛКАРСКАЯ ЭНЦИКЛОПЕДИЯ

СЕРИЯ «КАРАЧАЕВО-БАЛКАРСКАЯ ЛИТЕРАТУРНАЯ КЛАССИКА»

ФОНД «ЭЛЬБРУСОИД»

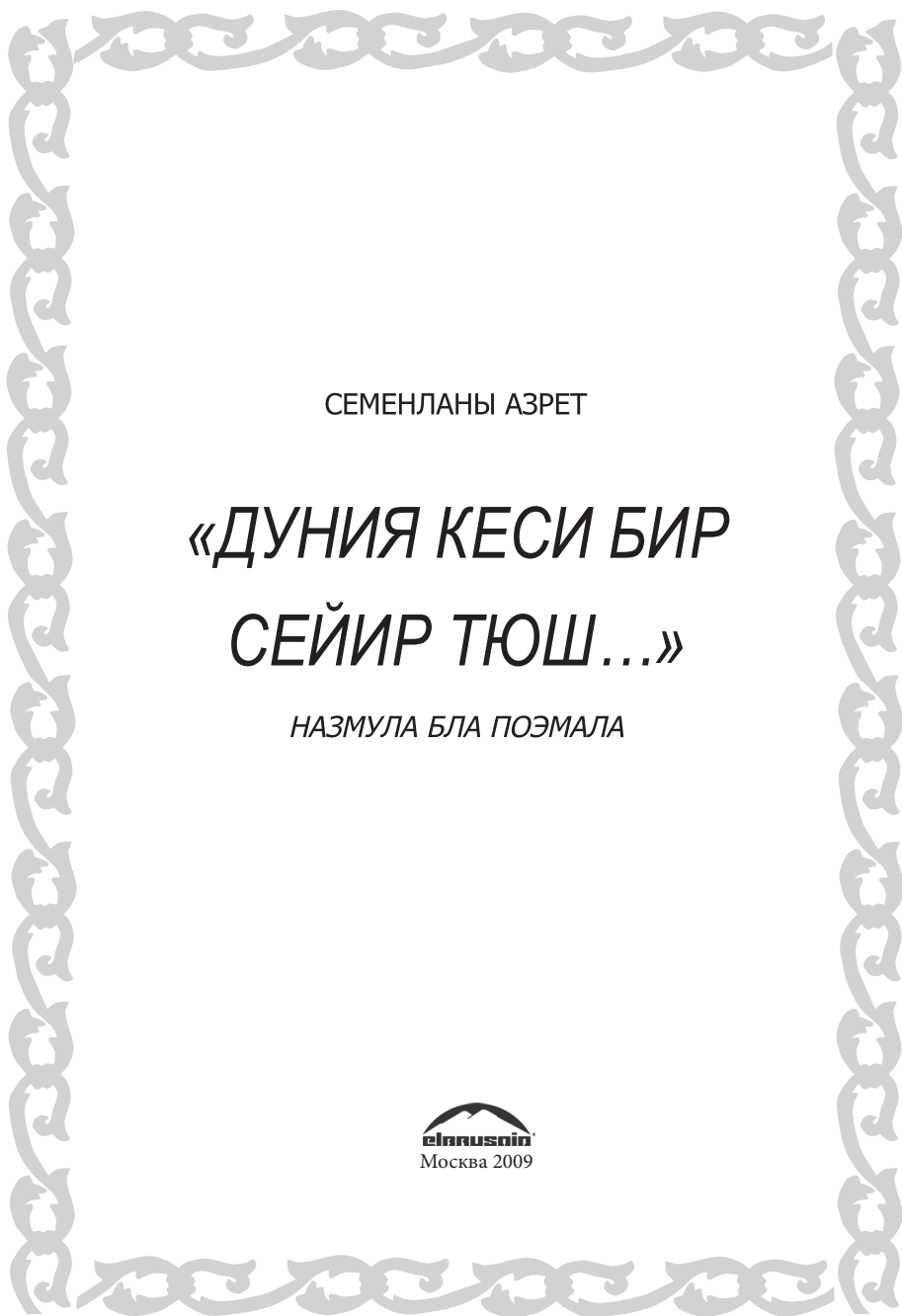

*Адам барады ёсенден ёсюб,
Кеси кёюне джеттинчи кеси.
Кеси джаратыд тебресе кесин,
Ызына айлана бацмайды ёсюм.*

Саликлань Азрет

СЕМЕНЛАНЫ АЗРЕТ

*«ДУНИЯ КЕСИ БИР
СЕЙИР ТЮШ...»*

НАЗМУЛА БЛА ПОЭМАЛА

Москва 2009

УДК 831.512.142-1-822=512.142
ББК 84(2Рос=Кара)я43я5(2Рос.Као)
С30

Книга издана фондом «Содействие развитию карачаево-балкарской молодежи
«Эльбрусоид»

Президент Фонда - Тоторкулов Алий Хасанович

Семенов А.И. Жизнь сама удивительный сон: Стихотворения и поэмы. / Сост. и ред. Ф. Байрамукова. - М.: Эльбрусоид, 2009. – 304 с. – (Карачаево-балкарская энциклопедия. Серия Карачаево-балкарская литературная классика). – На карачаево-балкарском языке.

ISBN978-5-91075-002-3

В книге народного поэта Карачаево-Черкесии, известного поэта-лирика Азрета Семенова представлены стихотворения и поэмы, написанные в разные годы.

Поэзию А. Семенова, объединяющую фольклорные и индивидуально-творческие черты, отличает тонкий лиризм и богатство красок.

ISBN978-5-91075-002-3

© А.И. Семенов, 2009
© Составление Ф.И. Байрамукова, 2009
© Издательство «Эльбрусоид», 2009

ЭРТДЕННИ ЧЫКЪЧА, ТАЗА...

Семенланы Исмаилны джашы Азрет къарачай поэзиягъа ёмюр джарымны таза къуллукъ этген фахмулу назмучуду. Ол биринчи чыгъармаларындан огъуна энчи сокъмакъ бла барлыгъын, ана тилни чексиз байлыгъын, суратлау сёзю сезим кючюн уста хайырландыра билгенин толу кёргюзгенди. Алай бла къарачай-малкъар поэзияда сыйлы орнун эртде алгъанды.

Къарачай-Черкесияны халкъ поэти Семен улу Азретни ауазы халкъны ауазыды. Ана тилни «хауасын», аныча, толу сезген назмучула бек аз тубейдиле. Къарачай лирикалы поэзияны тамалын салгъан Джырчы Исмаилны тунгуч уланына атасыны озгъун фахмусундан уллу юлюш джетгенине, чыгъармалары шагъатдыла. Аны бла бирге халкъыбызны тин байлыгъы аны фахмусуна ашау бергенлей тургъанды. Ол сезимлери бла оюмларындан тизгинле «эше», суйген джюрекни халын – къууаннганын, мыдахланнганын, тюнлюлюб къалмай, сакълай билгенин, таралгъанын, кюйюксюлюб джарсыгъанын – чемер суратлайды.

«Аны поэзиясы, эртденни чыкъча, тазады, туууб келген джангы кюнча, джарыкъды, кёзюн дунягъа ача башлагъан тамаша гюлча, назикди. Аны поэзиясы, шоркъа суучукъ тауну дорданын тешиб чыкъ-гъанча, джюрегинден чыгъады, анда акъсакъалны оюмлудугъу бла сабийни джарыкълыгъы сейир тукъум байланыб келедиле. Джашаугъа суймеклиги аны тахсаларын сезерге да, джерни солууун ангыларгъа да, ариулукъну кёрюб, зауукъ этерге да болушады», – деб джазгъанды Азретни назмуларыны юслеринден башха уста назмучу Джаубаланы Хусей.

Семенланы Азрет 1924 джыл мартны 20-да Учкуланда туугъанды. Сабийлиги тау джуртуну теренинде ётсе да, джашлыгы Орта Азияны тюзлеринде кълалгъанды. Ол кълаламын джан хурджунундан тюшюрмей джюрюсе да, ёмюрюн урунууда ашыргъанды: совхозда – бухгалтер, эл школда – устаз, издательствода – корректор, курортторгда кълулукъчу болуб ишлегенди. Арт джылларында Къарачай-Черкес кърал университетде назмучулукъгъа тырмашхан джаш адамлагъа, студентлеге, суратлау сёзню гёзенине «эшик ача», дерсле бериб тургъанды.

Азрет биринчи назмуларын кёчгюнчюлюкте – Къзахстанда – джаза башлагъанды. Атасыча, ана тилини байлыгъын, туугъан халкъыны тин теренлигин уста хайырландыргъан поэт, Семен улу, талай китабны авторуду: Тау бла таулу. Назмула. (Черкесск, 1961), Джазыу айла. Повесть бла хапарла. (Черкесск, 1966), Нью джилтинле. Назмула. (Черкесск, 1967), Рождение песни. Стихи. (Ставрополь, 1968), Ананы кълу. Назмула бла поэма. (Черкесск, 1974), Ёмюр. Назмула. (Черкесск, 1979), Толгъан ай. Назму китаб. (Черкесск, 1983), Сейир тон. Сабийлеге назму китаб. (Черкесск, 1987), Насыб болса. Назмула. (Черкесск, 1991), Къара киштик. Сабийлеге. (Черкесск, 1992). Магъана. Назмула. 1-чи китаб. Насихат бла суймеклик. (Черкесск, 2002). Дом без замка. Рассказы. (Карачаевск, 2001).

Сабийлеге деб джазгъан назмуларында фахмалу поэт тилбизни ариулугъун, дамын тамам уста кёрюзеди. Бир окъугъанлай, эсинге джазылырча, кълыйтарыб турурунг келирча, джырланыб барырча «эшгенди» ол аланы. Кёб назмулары джырла болуб джырланнганлары да аны ючюндю.

«Хар поэт сабий да, джаш да, акъыл-балыкъ да болады, джангыз кърарт болмайды», – дегенди Расул Гамзатов. Семен улуну суймеклик назмуларын окъугъан, белгили авар поэтни сёзлерини кертилигине къл саллыкъды. Джюрек сезимлени суратлауда, эшта, Азрет атасы Джырчы Исмаилдан артха кълала болмаз.

Сезимлени не тюрюсюне, не теренине да сёзлени тылмач эталгъанына Семен улуну джангы китабы да шагъатды. Башха тилледен кёчюрген чыгъармалары уа! А.С.Пушкинни «Полтава» деген поэмасын Семен улу тамам уста кёчюргенди. Кесин да бютеулей азбар биле эди. Анга кёчюрюлген чыгъармады дерге кълыйынды. Азретни дагъыда бир алапат шарты – ол кесини чыгъармаларын да, башха поэтлени талай назмуларын да азбар биле эди. Аны эсине адам сейирсинирча эди.

Семен улуну Азретни джангы назму китабына «Дуния кеси бир сейир тюш» деб, атагъанбыз. Ол поэтни кесини назму тизгиниди.

Аны фахмусун толуракъ кѣргюзюр нюзюр бла, джангы чыгъармалары бла бирге кеси саулукъда чыкыгъан китабларындан да талай назмусун къошханбыз.

Джангы китабны тѣрт бѣлюм къурайды: «Насихат», «Оюмла», «Харифле» эмда 1968 джыл Ставропольда «Рождение песни» деб, орус тилде чыкыгъан китабындан назмуларыны бир бѣлеги.

«Насихатха» Семен улуну заман бла аламны, джашау бла ёлюмню, насыб бла джарсыуну, джазыу бла уахтыны, адамлыкъ бла билимни, башхача айтсакъ, ёмюрлюк бла хуах дунияны юслеринден оюмларын, сезимлерин суратлагъан назмулары киргендиле.

Джашауну талай ауушундан аугъан, джашлыкъны зауугъун, къартлыкъны огъурун, джюгюн да сынагъан акъсакъалны ахыр назмуларында да джашаугъа терен суймеклик биягъынлай, биринчи назмуларындача, танылады.

«Оюмла» деген экинчи бѣлюмню къурагъан сегизтизгинледе назмучу джашауда къууандыргъан эмда джарсытхан шартланы юслеринден айтады. Джашауну суйгенича бир, аны мутхуз, къыйынлы этген ишлени огъурамагъанын, алагъа джарсыгъанын ачыкъ суратлайды. Нени юсюнден джазмайды ол! Нени сагъышын этмейди! Нени эслемей къойгъанды! Кѣк бла джерни арасында, адамланы бир-бирини орталарында болгъан не къууанч, не джангылыч, не ётюрюк, не кертилик, не иш, не джумуш бар эсе да – барыны юслеринден энчи оюмун айтады назмучу. Окъуучу да, аны ызындан бара, кѣбню кѣрген акъсакъалны тюшюндоре билген суратлау сѣзюне къулакъ сала, ойлашады.

«Харифле», китабны ючюнчю бѣлюмю, суймекликге аталгъан назмуладан къуралады. Адамны джюрек сезимлерине, Азретча, фахмулу поэтден уста, ким тылмачлыкъ этелир! Сюерге учунуб тургъан джюреке кирген сейир сезим, кюнден тѣрт джангына чачылгъан кюн тажкълача, сѣз кебге сыйынмай къалады. Анга керти да закий назмучу, джырчы табалады тыйыншылы сѣзлени.

Тѣртюнчю бѣлюмню, башында айтханыбызча, Азретни орус тилге кѣчюрюлген назмулары къурайдыла. Аланы ставропольчу поэт Иван Кашпуров кѣчюргенди. Оюмланы терен айтыргъа излеген бла къалмай, тилни байлыгъын чемер хайырландырыб джаза билген поэтни

чыгъармаларын башха тилге ол дараджада кѣчюрмеклик бек кыйынды. Аны ючюн аз кѣчюрюлген болурла Семен улуну назмулары да.

Хар назмучу не кесини, не башханы сезимин суратлайды. Аны окъугъан: «Мени кѣлюмдеча, мен сезгенча!» – дей эсе, поэт муратына джетеди. Азретни назмулары да ол сѣзлени окъуучугъа кѣб айтдыргъандыла.

«Къарачайда эм онглогъа саналгъан беш поэт бар эсе, аланы бири азретди, дерикме. Адам сейир этерча, алай чемер, уста джазылгъанды хар чыгъармасы. Ритмикасы эсе, чыртда бузукъсуз, рифмасы эсе, тамам тууушлу! Магъанасы эсе, алай. Къаллай терен оюмну да, къаллай назик сезимни да айталгъанды, къаллай ышанланы да суратларгъа къолундан келгенди ана тилинде», – деб джазады поэт эмда журналист какушланы хусей.

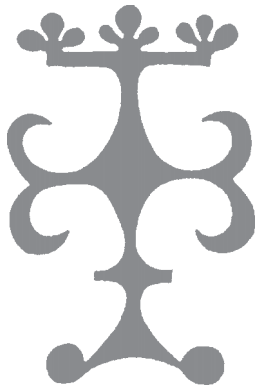
Назмучу кетсе, назмулары къаладыла. Хар келген тѣлю да аны кесини назмучусуна санай бара эсе, чыгъармаларына аллай бир джашау хурметни, сезим байлыкъны сыйындыралгъан эсе, поэт муратына джетгенди. Семен улу азрет да ол поэт къауумданды! Кеси дуниядан кетгенликге, къарачай-малкъар адабиятта ол джандыргъан джулдуз да поэзияны, суратлау сѣзню сюйгенлени нюрю бла джылытханлай, джарытханлай турурла, деб ышанабыз.

*Байрамукъланы Фатима,
джазыучу*

Hachxahi

АЛАЙ ДЖАЗАЛСАМ НАЗМУ

Алай джазалсам назмуну,
Джылыуу халкыгъа джетерча.
Хар келген тѐлю джаратыб,
Кесине нѐгер этерча.

Хар келген тѐлю тансыкълай,
Артында къоуб кетерча.
Ол анча сайын заманны
Кѐпюрлеринден ѓтерча.

СѐЗЛЕ

Бир-бир сѐзле чапыракъдан
Ётмейле,
Бир-бир сѐзле темирни да
Тешелле.

Бир-бирлери къууанчланы
Къурайла,
Башхалары насыбланы
Кеселле.

Сѐзден кючлю джукъ да джокъду
Дунияда.
Къурутурукъ, къутхарлыкъ да
Алалла.

Адамланы бир сыйлай,
Бир термилте,
Ёмюрледен ѓмюрлеге
Баралла...

***

Салдым сёзледен кьат-кьат кьалала.
Барысы да ала, Аллах буюрса,
Саналыб саннга джарарла халкьгъа,
Бола заманнга джолоучу нёгер.

1999

***

Тилим, Диним, Миллетими
Адетлери,
Ючюсю да болмасынла бизден кери!
Аласыз а кьыйналсакъ да
Излеб, джарсыб,
Керек тюлдю не дуния мал, не уа насыб.

1997

ДЖАШАУ

Джашау, мен сени кьалай махтайм? –
Не иги, кюнюнг да джарлыны джюгю.
Джашау, мен сени кьалай сёгейм? –
Не аман кюнюнг да ёлюмден иги.

Джарлыны джюгю ёлюмден иги,
Байны билеги, онглуну джагъы
Къачан да болсун, кьайда да болсун,
Алай ётеди заманны чагъы.

Бу джорукъ энтда тюрленник болмаз
Тютюн – энишге, суу ёрге бармаз.
Кертисин айтсакъ, алайды джашау:
Бир джаны – сёгюм, бир джаны – махтау.

2003

ДУНИЯ

Эй, Дуния! Дуния! Ёлюмсюз дуния!
Ауалы бизге белгисиз дуния!
Ахыры да алай кьаллыкь дуния!
Джарата, джута бараллыкь дуния!
Татлы дуния! Татыусуз дуния!
Кимге бал дуния! Кимге туз дуния!
Онглуну джакъалаб кёлтюрген дуния!
Онгсузну теблеб ёлтюрген дуния!
Кёзюу-кёзюуден, айлана келиб,
Солну онгнга буруучу дуния!
Зулмучулары тюртюб, джек кёрюб,
Тёппелеринден уруучу дуния!
Меннге сормайын мени оноууму,
Мындан былай да этерик дуния!
«Кёзюу келди!» – деб, мени кьоратыб,
Артымда кьалыб кетерик дуния!

15 12 1990

ДЖАН БЛА ТЁНГЕК

Джан бла тёнгек нёгер болдула,
Сюйюб, суюлюб, джашаб турдула.
Бир-бирин сыйлау уллугъа кетди.
Быллай болумда кёб заман ётдю...
Тёнгек кьартайды, джан джашлай турду.
Аны себебли, ол анга арт бурду.
Кьарт джибермезге дыгылас этди.
Джаш тохтамады, кьойду да кетди.

Кьойду да кетди... Энди андан эрек.
Кьартлыкь – джаннга да болмады керек.
Тёнгек чириди, джерге кьошула,
Ышана турма джаннга бошуна!

Башхасы джокъду, кёзююу келсе,
Джашха этери да алайды аны,
Джашай тура да – кетиб къалады,
Бир сылтау бла кимни да джаны.

«Джан да хаухду», - деб айталыр алай,
Хаух джан... Хаух кийим... Не уа ёнгкюч ачха...
Ёнгкюч да, хаух да къайтмай болмайла,
Ходжа да мадар табмагъанд борчха!..

25 01 1991

КЪОЮГЪУЗ БАРМАГЪА

Джашаугъа талпына,
Умут атха миниб,
Барама боллукъну
Къыйырындан кириб.
Тюбейле тыйгъычла,
Кюрешмезча базыб,
Ётдюрелле аладан,
Джазыу бла насыб.
Бир нёгерим – джашау,
Бир нёгерим – аджал,
Сормагъанлай меннге,
Салгъандыла болджал.
Кеслери суйген кюн
Аллымы тыяргъа,
Атымы джюрютмей,
Тохтатыб къояргъа...
Тюртме, джашау, мени,
Аджал, сен да джукъла!
Къоюгъуз бармагъа
Болгъандан боллукъгъа!

24 08 1982

ДАРАДЖА

Эшик к'яг'ылды... «Кимсе?» – деб сордум:
– Дараджа! – деди.
Мен бек к'юуандым – Аллахым меннге
Насыб теджеди!

Дедим да, чабдым эшик ачарг'а,
Ачхычым а, тас:
Ай, медет Аллах! Асыры ачудан
Дуниям болду чарс...

Даг'ыда к'як'ъды... Даг'ыда к'як'ъды...
Даг'ыда к'як'ъды...
Аллах сеннге шукур! Ачайым энди –
Ачхычны табдым.

Ачыб к'ярадым... Аллайг'а к'яра:
Думп болуб тура...
Айтдым ангыма: «Аны табарг'а
Бир мадар к'юра!»

Ангым а меннге: «Тюз ангыла! – дей,
Былай сездирди:
«Бегит кесинги, к'ятыл эсинге –
Терс болдук'!» – деди.

Даг'ыда к'юшду: «Бир насыблыг'а
Тюртюледи ол.
Келгени болса, ычхындырмазг'а,
Энди бек сакъ бол!»

03 03 1995

ЮЧ КЮН

1

БЮГЮН мени
Бир миннген атым эсе,
Муратларым:
Башындагъы джюгени.

Тюненеден
Узакъдан узакъ эте,
Тамбла таба
Учуруб барад мени.

2

ТАМБЛА бла
Танышыргъа талпыйма,
Артыкъсыз да
Мен джашагъан таулада.

Танысам а,
Береме анга, чырт тыймай,
Ёмюрюмден
Бир кюнюмю саугъагъа.

3

ТЮНЕНЕМИ
Кюзгюсюне къарасам,
Тамбла этерик
Джарлылыгъым кёрюнед.

Ангым бла аны тюзге буралсам
Деген затха
Бюгюн эсим бёлюнед.

1966

КЕРТИ ЗАТЛА

«Ит джыйыны бирикмейди»,
Гугук гаккы чиритмейди.
Аманлыкъгъа боюн берген,
Адамлыкъны джюютмейди.
Хомух санын тирилтмейди,
Кёсе сакъал джюютмейди.
Джамчы кийсенг, киймесенг да,
Къургъакъ джангур джибитмейди.

Дуппукъ кезлик тынч джонмайды,
Сахарада къыш болмайды.
Джалынсанг да, джалбарсанг да –
Къуру къолгъа къуш къонмайды.
Бийни къолу берч болмайды,
Къарт джукъгъа ёч болмайды.
Урласа да, ёлтюрсе да –
Джагъы болгъан, терс болмайды.

2001

ЧИЙ КЕРТМЕ

Чий кертмени къалайындан къабсам да,
Дамлы татыу табылмайды тилиме.
Джашар ючюн, къаллай мадар табсам да,
Ол мадарым джеталмайды кёлюме...

Чий керме да кёгет тюлдю ашаргъа
Къыйын хал да, джашау тюлдю джашаргъа.
Кертме бишер, бир белгили болджалгъа,
Аман кёзюу бурулурму маджалгъа?

1998

ЁМЮР – КЪОЯННЫ КЪУЙРУГЪУ

Сабийлигимде сыркыу эдим,
Джыйырма джылда, джылтыраб.
Отузгъа келдим от джана,
Сукъланган, меннге сукълана.

Отузда, къыркъда, эллиде
Кесинге: «Къаблан кёллю, – де, –
Саулугъум, сыйым – биргеме,
Джюрегим таула тенгли», – де.

Алтмышха келдим алгъасаб,
Джетмишге джетдим, джызылдаб,
Сексаннге чыкъдым седиреб,
Тохсаннга толдум, тозураб.

Джюзге барама джебелей,
Гызыхха къырпакъ себелей,
Джыгъыла, тура, сюрюне,
Аджал кёзюме кёрюне.

Дуппукъ болгъанды муджурам,
Сыйдам болгъанды тогъайым,
Аланы учларын джазарча,
Гюрбеджи къайдан табайым...

Джюзню къойсам да, артымда,
«Джашайым!» – дерге тартынмам.
Ёлюм – Аллахны буйругъу.
Ёмюр – къоянны къуйругъу...

10 06 2003

***

Умутладан учунуула
Туугъанлай,
Талпыуланы джангылары
Ёсдюле.
Муратыма джетерме, деб
Тургъанлай,
Тыйгъычларым джолларымы
Кесдиле.
Огъай! Тыйгъыч джолуму чорт
Кессе да,
Аны хорлар умутуму кесалмаз,
Къаршчылыгъым къары-къары
Ёссе да,
Насыбымы алай эрек
Эталмаз.

1994

ЧАПЫРАКЪ

Джашил заманынг, кёк заманынг да,
Бири биринден аламат.
Туугъан терегинг аналыкъ эте,
Джашаенг бек сау, саламат.
Мени да бар эд сап-сары чачым,
Таралса, таракъ кирмеген,
Дагъыда аллай зауукъ заманым –
Къайгъыра, къоркъа билмеген.

Энди мен – чыммакъ,
Сен – сары.
Тарлыкъ джолубуз –
Бир джары.

2002

СЕН БИР ОБА, МЕН БИР ОБА...

Кёзге тюшген сен бир кызынг,
Мен да бир джаш;
Экибиз да бир юй болдукъ,
Къошдукъ да баш.
Энди уа сен бир къарт амма,
Мен – къарт киши.
Къартлыкъ джюгю бойнубузгъа
Бирге тюшюб.
Ынгычхайбыз кёзюу-кёзюу,
Не да – бирден.
Къайгыралла юйюбюзге
Кирген-кирген.
Сюркелебиз аджал таба,
Эте тоба;
Боллугъубуз: сен бир оба,
Мен бир оба.

6 03 1996

ЗАБА

Нёгерим: кими тауда,
Кими деппанда.
Мен да чыкъсам ол джерлеге
Боллугъем анда.
Не кюрешиб миналгъаным
Тюзде бир заба.
Барлыгъым а, Инша Аллах!
Деббанла таба.
Насыб тутса, мурат барды,
Ёргеден ёрге.
Аякъ бюкмей, боюн созмай,
Чыгъарча тёрге.

09 09 1982

АМАН ДА БОЛДУ – ИГИ ДА БОЛДУ

– Къалай аман болду:
Терек ауду да, токълуну басды.
– Къалай иги болду:
Халал этдик да – эт къазан асдыкъ.
– Къалай иги болду:
Джангы джыл келди, эски джыл кетди.
– Къалай аман болду:
Нызы чегетни зыгытсыз этдик.
– Къалай иги болду:
Сау джазгъа чыкъдыкъ, сау къачха джетдик.
– Къалай аман болду:
Санау джылладан, бирин тас этдик.
– Къалай иги болду:
Совхоз кюрешди да, уллу кёпюр этди,
– Къалай аман болду:
Суу къобуб келди да, кёпюр суугъа кетди.
– Къалай аман болду:
Джангур джауду да къошубуз акъды...
– Къалай иги болду:
Джер джибиди да – бачхабыз чакъды!

09 01 2002

ОЗГЪАНЛЫКЪГЪА

Аслам адам чарсха чабхан заманда,
Озгъан-озгъан гурушхасыз ётерле;
Онгунг болуб, кесинг чыкъсанг, чыкъ алгъа,
Оздургъанла сеннге зарлыкъ этерле.
Озгъанлыкъгъа, арымайын-талмайын,
Абынмайын, джетдирмейин алай бар.
Озгъанлыкъгъа, уллу кёллю болмайын,
Аллынга да, ызынга да, къарай бар!

1985

БАРЫНГ ДА КЕТСЕНГ...

Минги Сууундан бир чёмюч сууну,
Келтирдиле да меннге бердиле.
«...Ич! Мындан ичсенг, ёллюк туююлсе,
Къыямат кюннге дери!» – дедиле.
Сора мен айтдым, келтиргенлеге:
«Акъыл тохтатыб, оюм бичейик,
Бизни суйгенле, биз суйгенле да,
Ортагъа салыб, бирден ичейик».

Ала унамалла: «Къалгъанла ичерге
Боллукъ туююдюле!» – деб бегитдиле.
Бу бегим къатыш иги умутларым
Бири да къалмай, менден кетдиле.
Мен бюсюремей: «Ёлюмсюз сууунг
Керек туююдю, къыйналма, – дедим. –
Барынг да кетсенг, мен кесим къалыб,
Не битдирликме дуниямда?» – дедим.

16 09 2001

ЭЙ, ЗАМАН! ЗАМАН!

Эй, заман! заман! Къаллай эсенг да,
Джан сеннге – къурман.
Къуру да былай, ёлмей, къартаймай,
Мен джашаб турмам.
Джашагъан чакъда, эт бир адинлик,
Къысма сен былай.
Илеш, илешдир, эсинги бёле,
Башымы сылай.
Атарса сора, этиучюнгча, этиб,
Арбангдан джерге.
Мен да кирirme, атам киргенча,
Ёмюрлюк кёрге.
2002

СЫЙЫРЫЛГЪАН СЫЙ

Адамлыкъны болгъан сыйын,
Сыйырыб,
Алыб барыб, аманлыкъгъа
Бердиле...
Баргъан джери сыйны сансыз
Этгенин.
Къарагъанла: сокъур, сау да
Кёрдюле.

Ол тыкъсыйды къалалмай,
Не къайталмай,
Аманлыкъгъа джарлылыгъын
Айталамай.
Аман заман аманлыкъны
Джакълайды.
Адамлыкъ да сыйыртханын
Сакълайды.

Умутчуду, тюнгюлмейди
Алкъын ол.
Инша Аллах! Ньюрююне
Табар джол...
Адамлыкъ да, аманлыкъ да
Башхалла.

Бири, барыб, экинчиге
Баш урмаз.
Бир чоюнда биширсенг да
Этлерин,
Шорпалары бир-бирине
Къатышмаз...

1998

АРИУЛУКЪ КЕТГЕНДИ

Ариулукъ кетгенди,
Ма – кетген ызлары.
Кючден таныялдым,
Ызлаб, ол ызланы.

Джашау, джан аурутмай,
Къалай къарт этесе,
Кюн таякъла кибик,
Бу сейир къызланы?

«...Бёрюден къалгъанны –
Бучхагъы», дегенча,
Бир хуртдагы къалыб
Къалад ариулукъдан.

Турады Саният,
Джазыугъа бой салыб,
Тюнгюлюб дуниядан,
Талпымайын джукъгъа...

Джашау, сени халинг,
Учунуб, тирилик,
Бир кёлюнг бла
Къала къалаб къююу.

Экинчи кюн сора,
Арт сагъышынг болмай:
Къаланганны оюу.

17 10 2000

КЪАРТ БЛА КЪОБАН

Ким ийнанныкъды, Къобаным, сеннге,
Бир талай айны бюгюнден алгъа,
Келген орнунга сыйынмай толуб,
Киши ётелмазча терк-тенгиз болуб,

Джагъаларынгы джалаб, джарла этиб,
Кирген киргенни, джибермей элиб,
Не кёпюр къоймай, не уа – бедженле,
Сени хатангдан инджилиб элле...

Къулакъ сасыта ётгюр тауушунг,
Мутхуз боз болуб, бетинг ауушуб.
Къоркъута бизни, мынгая бизге –
Келе эдинг сен таудан тенгизге...

Бюгюн а, сени тауушунг да кем,
Кючюнг къарыусуз. Сууунг а – таза,
Сенден къоркъгъан а бир инсан да джокъ,
Гитче сабий да ётерге база.

Мени да бар эд аллай заманым:
Тенгиз – тобукъдан, мийик тау – белден,
Темирни эзеем, ташны чайнаем,
Уя салгъанед батырлыкъ кёлде...

Энди экибиз да, шашмай бирчала,
Сен – бир таркъайгъан,
Мен – бир къартайгъан...
Огъай! Сен – энтда орнунга келлик,
Мен а – келмезлик, аягъы тайгъан.

Межям ишлесенг, кесингден кесинг,
Сора сен аны эмиб ашасанг,

Энтда джангыдан терк балаланыб,
Кетген джайдача, ташыб башласанг...

Бир талай джолда энтда алай этсенг,
Энтда таркъайсанг бир талай кере;
Мен да ары дери джашаб туралсам,
Бир талай кере, сени алай кёре...

09 07 1990

КЪАРТ ТЕРЕК

Къарт Терек болгъанды кертме терек,
Энди кёгет салмайды.
Чапырагъы, булчугъу да
Алай къалын болмайды.
Къарыусузду салкъыны да,
Кюн таякъла ётелле.
Башхала да: «Къарт Терек!» – деб,
Муну мусхам этелле.

Къуу болургъа чырт суймейди,
Не кесилиб къораргъа;
Къолундан а джукъ келмейди,
Кюрешсе да джараргъа.
Аман тюшле кереди ол:
Аугъан...Кюйген... Кесилген...
Бир къыйынлыкъ келлик болур,
Болмагъанлай эсинде.

Сормай оноу этеди аджал
Къарт терекни кесерге;
Хап-хазырды джаш чыбыкъ да,
Аны орнуна ёсерге.

19 06 1999

КЪАРАЧАЙ–МАЛКЪАР АСКЕР ДЖЫР

Макъамы халкъныкъы

Тауларыбыз ёхтемлениб къарайла,
Джауларыбыз чолабызны марайла.
Аналаны бетлеринде бушуу бар...
Эгечлени эслеринде тыкъсыу бар...

Джыламайла. Ышаралла. Кюлмейле.
Бизни мыдых ашырыргъа суймейле.
«...Джашларыбыз къылычларын билейле,
Къартларыбыз бизге тилек тилейле...»

Байрагъыбыз ай суратлы, кюн нюрлю,
Аскерибиз аскерледен бир тюрлю...
Джарашханды сауутубуз-сабабыз.
Биригиуде кюч, къарыу да табабыз.

Биз чыкъгъанбыз къанлы
джауну хорларгъа,
Халкъыбызны эркинлигин сакъларгъа.
Биз чыкъгъанбыз, башыбызгъа иш джетиб,
Халкъыбызны аты бла, ант этиб.

Джашларыбыз къаблан кёллю, деу санлы.
Миллетибиз, бир джумдурукъ –
бир джанлы...

Биз барабыз, тизгин болуб, саф болуб;
Биз барабыз, батыр болуб, сакъ болуб.

Биз барабыз, онусуна – бирибиз.
Тюзлюк ючюн къазауатха кирирбиз.
Джуртубузгъа борчубузну берирбиз,
Инша Аллах, хорлам бла келирбиз!

1990

ОНГЛУ АДАМЛА

Онглу адамны шоху да кёб,
Джауу да кёб.
Ким кёзюнден бетсинеди:
«Игисе!» – деб.
Ким артындан къара сабан
Сюред аны.
Ачыкъ бола, джетелмейин
Зарланнганы.

Аллай адам дюргенликден
Кери кетсе;
Сабырлыкъны, сакълыкъны да,
Нёгер этсе;
Игиге – иги! Аманнга – аман! –
Дерге билсе,
Кеси ючюн тюл, адамла ючюн,
Ёмюр сюрсе.

Ма, сёз ючюн, аз тюлдюле
Аллай джанла,
Миллет бла минг джылланы
Джашагъанла.
Хар туугъанны биргесине
Тууалла ала;
Джашагъанны биргесине
Джашайла ала.

Ёлмей неда къарт болмайын
Джашаб тургъан,
Сыйлы, сейир табигъатха
Ушайла ала...

30 06 1989

ДЖОРГЪА КЕТГЕНДИ

Биринчи кере юретиб минди
Тенгим джоргъагъа.
Ол, джоргъады деб, ангыламады,
Бериб сый-багъа.
Андан тюшдю да, экинчи кере
Юретди бир ат.
Джоргъасы да джокъ, джорюшю да джокъ,
Болмагъан бир зат.

Дагъыда табды бир эмиликни
Ючюнчю кере.
Аладан эсе, бу иги болур, деб
Кёлюне келе.
Андан да тюшдю. Кёл салыр кибик
Джокъ эди джугъу.
Сууутду муну, джангы юреннгенни
Къадыр къылыгъы...

Джоргъа кетгенди. Джашауу – бёлек,
Иеси – башха.
Артда экиси уа, атлыкъ этмелле,
Бу джигит джашха...
1999

КЪОЙЧУ БЛА ОНОУЧУ

Кютедиле къойчу къойну,
Оноучу – халкъны.
Уруналла экиси да,
Тамам бек къаты.
Ушайдыла бир-бирине
Тутхан ишлери.
Джашау алай къуралгъанды

Бурундан бери.
Ишлерини ушамагъан
Джерлери да бар:
Малчы онгсузгъа бичен беред,
Онглугъа – мулхар.

Оноучу уа, кёбюсюне,
Онглугъа – быгъын...
Онгсузгъа уа – не кълсуймез,
Не къарын-кълрун...

27 01 1992

СОКЪУРАНЫУ

Мен да джетдим, ол да кетди
Миналмадым.
Алай болуб кълаллыгъымы
Билалмадым.

Энди акъылым болса эди,
Арсар эте,
Мухоллукълну кёпюрюнден
Ётмез эдим.
Не уа джолда келе туруб
Сансызлыкълдан,
Кълайтыб, кълоян сангырчакъллай,
Этмез эдим.

Матухлача, хомухлача
Ёзенмей,
Джол кълората, тири-тири
Атлар эдим.
Кълыйынымы зыраф эте,
Мычыб келмей,
Заманындан алгъла джетиб
Саклар эдим...

16 03 1991

САКЪЛАЙДЫ, САКЪЛАЙ

Джауаса, джауаса, джангур,
Тенгизге.
«Дып!» – деб да таммайса, къатынгда
Тюзге.

Ол сени кюсейди, къайгъырыб,
Таралыб,
Кюн сайын Аллахха тилегин
Айтыб.

Ол сени сакълайды, сакълайды,
Сакълай!
Мылы джелинги да, кемсиз
Ийнакълай...

1988

ДЖАНГЫДАН ДЖАШАСАМ

Бирер сылтау бла
Ташайыб баралла,
Джашаргъа берилген джылларым.
Ишлеб, бай болургъа
Бошатмайла мени
Назмуларым бла джырларым.
Джангыдан келсем да
Бу сейир дуниягъа,
Кесими къолума алырем:
Сары алтын къалала
Салаллыкъ болсам да,
Назмуларым бла къалырем.

Джазгъанларым къатыш
Джангыдан джашасам,
Муратыма толу джетерем:
Санларын да сыйдам,

Бетлерин да айбат,
Кючлерин да кючлю этерем...
Ала тындыралгъан
Джукъ болмагъанлыкъгъа,
Аласыз – джашауум къарангы.
Не сеbebден десенг, алагъа кетеди
Бар акъылым бла бар ангым.

2003

АУУРЛУГЪУН САЛГЪАНДЫ

Джашау учуб барады,
Биз да биргесине,
Бир ауурлукъ салады,
Юсюбюзге мине.

Бирде саулукъ береди,
Таянчакълыкъ эте,
Бир багъалы кёреди,
Тёрю таба элте...

Бусагъатда миннгенди,
Туура сыртыбызгъа,
Ауурлугъун салгъанды,
Саулай Джуртубузгъа.

Хыны-хыны хырылдай,
Къайырады джалкъа,
Сындырады чомача,
Терсине тарта...

Халкъым тэзюб турады.
Къайгъы къуумай, Джуртунда;
...Алтын аякъ бла
Суу ичер умутда.

КЪЫПТЫ

Халкъдан

Эр бла къатын бара тургъанлай,
Атланыб, джюрюб,
Эслегендиле таза чалыннган
Бир талай дюрю.
– Тоба-тоба! – деб, сейирсиннгенди
Ол киши, тохтаб.
– Бу джюлгюч бла джюлюннгенчады, –
Дегенди, махтаб.
– Бу къыпты бла къыркъылгъанчады,
Излесенг тюзюн, –
Дегенди къатын баш иесине,
Тюрлениб джюзю.
– Джюлгюч бла! – деб, кёб айтды киши,
Бийчесин сынаб;
Анча сайын да: «Къыпты бла!» – деб,
Биягъы джууаб...
Къызыу даулаша, къатын, къыпты эте,
Джюлгюч, дей эри,
Келдиле тартыб, къобанны юсюнде,
Кёпюрге дери.
Кёпюр юсюнде, эр айтды: «Джюлгюч!»
Къатын а: «Къыпты!»...
Сора баш ие тиширыууну
Чачындан тутду.
«Къайсы бла?» – деб, энтда бир сорду
Къычырыб анга.
«Къыпты!» – дегенлей, быргъаб джиберди,
Баргъан къобаннга.
Къатын ташайды. Къолу кёрюндю,
Армакъгъа барыб.
Энтда, къыптыча, эте барады
Ол бармакъларын...

1990

БИЗ КЁПЮР САЛДЫКЪ

Биз кёпюр салдыкъ, сууну юсю бла –
Битдирди аны эл кючю бла.
Урушха барлыкъ аскерге, деб тюл,
Танкала, тобла ётерге, деб тюл.
Ачы къуугъунла джетерге, деб тюл.
Аны суу алыб кетерге, деб тюл.
Бизге файдасы тиерин биле,
Дыбыртлаб ётер ючюн сабийле,
Ётдюрюр ючюн, ташыуул, аргъыш.
Оюлмаз ючюн, не джай не да къыш.
Бир-бирибизден ашхылыкъ сакълай,
Келир ючюннге бизге къонакъла.
Барыр ючюн, деб, келир ючюн, деб,
Эл рахатлыкъ кёрюр ючюн, деб...

КЪАЛАЙ ИГИ БОЛЛУКЪ ЭДИ...

Къалай иги боллукъ эди,
Адамла
Быллай затха акъылларын
Бёлселе:
Кеслеринден къараб, сени
Кёргенча,
Сенден къараб, кеслерин да
Кёрселе.
«Сиз», «Биз», «Ала», – деб къауумла
Къурамай,
Барысы да сынгар бир Биз
Болсала;
Къынгырланы орунлары
Хар къайда,
Тюзле бла сыйдамладан
Толсала...

МАРАЛ

Биреу сабан сюрдю,
Урлугъун да салды.
Къадалыб, урунуб,
Уллу битим алды.

Хоншусу сюрмеди,
Урлукъ да салмады.
Ол ишни къатына
Джууукъ да бармады.

Сатыб учуз алды,
Элтиб багъа сатды.
Алай этиб, джюрюб,
Уллу хайыр табды...

Биреу, уугъа барыб,
Аслан тутуб келди!
Биреу, элтиб, аны
Зоопаркга берди.

Берген къыйынына
Мингле бла алды.
Тутуб келтирген а,
Эрнин къабыб къалды...

Тауда марал отлаб,
Эт алыб семирди.
Ол маралны бёрю
Ашады, кемирди...

Джашау! Джоругъунгу
Тинте барсам, сынай,

Кертиге ёпкелеме,
Кёб затларынг былай...
Энди хурлугъунгу
Къызгъанма да,
Энди зорлугъунгу
Юсюбюзден ары ал!

Джашатырыкъ эсенг,
Аллай мадар къура:
Бёрюледен къоркъмай,
Отлар кибик марал...

02 12 1990

БЁРЮ

Бир кече, келиб, улуду бёрю.
Итле тутдула эшитиб, кёрюб.
Мен, шок ала, джумулдум, джортуб,
Ол, былай айтды, атад деб, къоркъуб:

– Къонакъма! Алма сен мени ышаннга!
– Кел къошха! – дедим мен анга ышана.
Чакъырыб келиб, олтурдум тёрге,
Душманнга туююл,
къонакъгъа тергей.

Урчукъча айландым тегерегине,
Джылы селешдим, тиймей тигине.
Союб ашатдым къойну семизин,
Тас этмез ючюн адетибизни...

Сыйланнган къонакъ,
тынгылы джукълаб,
Мен да сагъыракъ – билек джастыкъда.
Эски дертлеге хорлатмай ангы,
Ийдим кечени, атдырдым тангны.

– Бу болсун энди сени кёрюрюм! –
Демей, ийнакълаб, къонакъ бёрюню,
Джарыкъ ашырдым, барыр джолуна,
Чий юлюшюн да салыб къолуна...

Ол сыртдан аууб кетгинчи дери
Тюбеди аллына бир къазакъ бёрю:
– Къайры бараса, шохум, сакъ къарай?..
– Ма, бу стауатны чоласын марай?

– Къой! Къайыт ызынга! Мен талай кюнню,
Былайын сынаб, болумну билдим:
Келирге боллукъ туююлду бери –
Дей, азау къакъды, шагъырей бёрю...

Бири юретгенни бири, тюз кёрюб,
Ала, экиси да, кетдиле кери.
Ай чакълы болду, кютеме малны,
Шошду стауатым, чабмайды джаллы.

Алай болса да, мени «къонагъым»
Келиб кетгенли, тынгым къорады.
Сакъ айланама, шоккнуджерлеб,
Шохлугъубузну чийсилге тёргеб...

2

Кече къарангы. Буз къатыш джангур.
Мен сакъ турама. Къыйырда. Джангыз.
Игле чабдыла... Сюрююум юркдю.
Кёкге айландырыб, чечмени бюркдюм.

Игле тутдула. Гузаба джетдим:
– Не айланаса? – деб, хыныракъ этдиле.
– Бу джол сау кетсем, тиймез аягъым,
Аджашыб келдим! – деди биягъы.

Туздамны айтды. Джылаб тиледи:
– Бар! Энди келсенг, къайтмазса! – дедим...

Бир ыйыкъ ётдю, кютеме малны.
Шошду стауатым. Чабмайды джаллы.
Сакъ айланама. Мылтыкъ бойнумда,
Келликди деген сагъыш оюмда...

3

Билмей тургъанлай, юркдюле къойла,
Тууайлай, чабдым. Джаллы, деб, ойлаб.
Кёрдюм ётгенин, бир къаранганы.
Ышаннга салдым, урсам, деб аны.

Къачыб баргъанлай: «Къонакъма!» – деди.
Мен атыб урдум... Сора чёргелди.
Джарасы ауур, тёзюмю кючлю...
Джаралы «къонакъ» джесирге тюшдю!

– Ким терс? Ким тюз? – деб, сорсагъыз бизге:
Ол да, мен да этдик адетибизни.
Бугъоугъа салыб, дарманла джагъыб,
Алгъын орнуна келтирдим, быгъыб.

Энди такъгъанма эмен терекге,
Улуйду джортуб, тёп-тёгерекге.
Муну сезгенли, бир деб, бир бёрю,
Къоркъа болурла, келмейди бери.

Мен да тынгылы, стауат да – шош.
Иги турама. Чарпымай мал-къош.
Ол а не сагъыш этеди, къайдам...
Чыгъарыкъ болмаз сагъышдан файда!

13 06 1985

ТИЛЛЕ

Тилле бары да ана тиллелле!
Кесини тилин юретед ана.
Бизни тилибиз – эки аналы,
Аны кесинге насыбха сана...
Бизни тилибиз эки аналыды,
Къарачай-малкъар тил – аны аты!
Тазады! Тынчды! Магъаналыды!
Байлыгъы байды! Джоругъу – къаты!

Тилле бары да ана тиллелле,
Атаныкъы деб, бола болмаз тил.
Кесинг ючюн да, халкъынг ючюн да,
Ана тилинги тамам таза бил!
Тикирал сёлеш кеси тилинде,
Этме къураула, салма джамаула.
Къурау этгенден, джамау салгъандан,
Этгенин айт да – этерин даула!..

Кесинги сёзюнг бола тургъанлай,
Этмесин джумуш, башха тилли сёз.
Эте эсе уа: къонагъынг ишлей,
Юйлюнг сирелиб тургъанларын сез!
Ол тил тюлмюдю сеннге Кавказда,
Автономия бердириб тургъан?
Джашауда болгъан кёб таблыкъланы
Сени джанынга дженгдириб тургъан?

Ол тил тюлмюдю, иги адетлени
Халкъны ангысына салгъанлай тургъан?!
Башха джуртлагъа, дюнлю-дуниягъа
Кёпюр да, джол да болгъанлай тургъан?!

25 07 2001

АНА ТИЛИМ

Эй! Ана тилим! Кете бараса,
Арыдан ары, кериден кери.
Болду узайгъанынг, энтда кеч тюлдю,
Кетме! Къайт! Тёллен ызынга бери!

Мен сеннге сагъыш этгеним сайын,
Арал тенгиз да тюшед эсиме.
«Мени тилим да сенича болуб
Барады», – дейме аны кесине.

Бар эди сени да бир заманынг,
Гоккалы джайча, битимли къышча.
Хар ким да сую, сыйлай, балсыта,
Сен тил болгъанны барындан башча.

Игитда дейсе, башха тилледен,
Сёз хаух алмаек, сёлешир ючюн.
Кереклибизни ангылатыргъа,
Джетише эди ташыгъан кючюнг...

...Анамдан къалгъан ёмюрлюк саугъам,
Сен да, анам кирик, сыйлыса, сёзсюз.
Башха тиллеге не уста болсам да,
Сени билмесем – мен тилден ёксюз.

Эй, ана тилим! Эс бёл халкъынг!
Джангыртыу чакъгъа джангыча къара.
Тилин билмеген кесин билмейди,
Кесин билмеген – хузумду-чола.

Артыкълыкъ сени сыкъгъан джыллада,
Сен да болгъаненг «кон-кон гёбелек»
Энди орун алдынг, тас болмай къалдынг,
Бегидинг джерге аумазлыкъ терек.

Мен сугъарайым, сен энтда кёрпей,
Джашна джангыдан бай битим бере!
Энтда тил тийир! Энтда тин кийир!
Эсинги джыя, орнунга келе.

Такъырлыкъда да, тас этиб къоймай,
Бергенеди анам сени саугъагъа.
Эркинликде уа, тил сакълаялмай,
Къалгъанды башым
мени къаугъагъа.

Тас этгеними орнуна сала,
Къыталгъанымы тышындан ала.
Кемликлеринги толтуруб толу,
Хар бир сёзюнге тикирал болуб.

Ана сют кибик, тазалаб таза,
Кесиме ышана, сеннге да база,
Сабийлериме бермесем сени,
Джокъду адамлыгъым,
сыйым да мени!

Сен – миллетими мутхуз бюгюню,
Джиберме къолдан хар бир игини.
Намысны, сыйны, джорукъну, джолну,
Адамда адамлыкъ сакъланса болду.

Сен – таулу халкъны джарыкъ тамбласы,
Тиллени ичинде тас болмай джаша!
Тазалыкъгъа да, теренликге да,
Аралгъа туююл, Байкалгъа уша.

Сен тюрк тиллени чынг эртдегили
Суу къошулмагъан таза джуурту.
Сенден къалгъанла узайгъандыла,
Аллай чакъларын бираз унутуб.

Аны себеби сени сакълауда –
Сыйлы борч бла терен магъана.
Не ючюн десенг, къалгъан тиллеге,
Сен – ётер кёпюр, аумаз багъана!

САУ БОЛ, ДЖЕРИМ!

Сау бол, Джерим! Мен кесими билгенли,
Теджеб берген татлы ашынгы ашайма.
Джалан этим итлик кёлек кийгенли,
Тыбырынгы джылыуунда джашайма.

Сау бол, Джерим! Джюрютесе сен мени,
Кюн – къууанчлы, джыл зауукълу ётеди.
Ийнакълайса инсанланы, сый бериб,
Тюз иннетинг хорламлагъа элтеди.

Таза хауа солугаса сен меннге,
Къатышдырмай, шкок отну ийисин.
Джюрюр джолун кёргюзесе, кёргеннге,
Юретесе хар не затны игисин.

Терслигими тюзетейим, тюрлениб,
Тюзелгенни тюз иннетин ышыра.
Заман меннге бериб турмаз кюнлерин,
Ийгенлерин джибермейим бошуна.

Ийгенлерин джибермейим бошуна,
Джерим! Сенден кюч-къарыу да алайым,
Тамчы болуб, Къобанынга къошула,
Гокка болуб, тауларында чагъайым!..

04 12 1982

ДЖЫРЫМ

Бичдим сени джюрегими кыллариында,
Джан джашаугъа хакъ тырмашхан джылларында,
Билгенимча мыйым бла эслеб сюздум,
Эркелетиб, нёгер этиб, эсге тиздим.

Иш оджакъда туудурады ёсюм сени
Халкъдан джыйыб, халкъгъа иеме кесим сени,
Эс элекден эслеб иед эсим сени
Джараса деб, мурат этиб элегени.

Излегеним: мени окъуучум сени суйсе,
Тауушунг да къулагъына джылы тийсе,
Магъананг а джюрегине терен сингсе,
«Энтда джаз!» – деб келгенледен хапар ийсе!

ТАМБЛАСЫЗ КЪОЯСА...

Заман, тохта да, бир солу!
Джангылычларынг топ-толу.
Кетиб баргъанынг – терс джары.
Алыб бараса бизни ары.

Тюзлюкню кюню батады.
Зорлукъну тангы атады.
Адамлыкъсызгъа кюн тууду.
Адамлыкълыны Тейри урду.

Бу терс нюзюрюнг къалмаса,
Бир башха джюрюш алмасанг,
Джашау къаламы ояса,
Халкъны тамбласыз къояса...

1998

АТАМ

Сексен экиге
Келгенди атам.
Алгъын кыйынлыкъ
Кёргенди атам.
Энди кьууанчдан
Кёлю толады,
Джашдан джаш бола,
Джашнай барады.

Тылысын кьоюб,
Къабугъун ашайд.
Насыбдан толуб,
Зауукълу джашайд.
Агъач кёлтюрсек,
Базыгъын тугад.
Гебен кьаласакъ,
Тюбюнден атад.

Эм артха джатад,
Эм алгъа турад.
Ныгъышдан кьайтса,
Киногъа барад.
Кийикча, чыгъад
Къаягъа, ёрге.
Атхан огъуу да
Тюшмейди джерге.

Айтхан сёзю уа
Къулакъгъа киред!
Не ючюн десенг,
Айтыргъа билед...

1959

АТАМЫ ТАЯГЪЫ

Атамы таягъы!
Къартлыгъымы джагъы,
Балсытады сени
Заманымы чагъы.

Башынг – гулоч. Шемшер.
Юсюнг – таза кююш...
Сен болсанг къолумда,
Атлансам джолума,
Къошханлай барама
Джюрюшюме джюрюш.

Бир джанымда – атам,
Бир къолумда да – сен,
Биз джюрюб баргъанча,
Ючюбюз да тенгден.

Учунг джерге тийсе,
Ауушуб-ауушуб
Келгенча болады
Атамы тауушу.

Джюрюб турлукъ эдим
Сени бла бирге,
Болса эди джолубуз
Энтда бек кёбджыллыкъ.

Атамдан къалгъанча,
Менден да къаллыкъса,
Ызымдагъылагъа
Этерсе къуллукъ.

15 08 1999

ДЖЫРЧЫ СЫМАЙЫЛ

Исмаил деген «Къара суу»,
Къайнаб чыгъа да, къуюла;
Тазалыгъына сукълана элле,
Кёзлеуле бла хуюла.

Аллына киши ётмеген,
Чалса, дюрюсю кебмеген.
Сёзлери джерге тюшмеген,
Ички суусунну ичмеген.

Джырласа – булбул, айтса – алим.
Атын айтдырды бек залим...

Исмаил бизни ташлады,
Бушууу халкъны къыйнагъан...
Къалгъанлачала энтда тууарла,
Аллай кёб туумаз дуниягъа!!!

Эки дуняда джашайды –
Экисинде да орунлу;
Аллах насыбын алмасын,
Алай болады болумлу...

08 10 1997

КЪОЛ ДЖАУЛУКЪЧУГЪУМ

Атамдан къалгъан къол джаулукъчугъум!
Сенден багъалы болурму джугъум?
Бетими сууун сюртмейме сеннге,
Къолуму кирин джакъмайма сеннге,
Не ючюн десенг, алай этерге
Тыйыншлы тюлдю, артыкъ да меннге.

Кёзюмден чыкыгъан исси джыламукъ,
Мен сени бла сыйпасам аны,
Джарыкъ кёрелле мыдах кёзлерим,
Себеблик бере ол сыйпалгъаны.

Ич хурджунума салама сени,
Алай мылылай, бетими сылаб,
Сора мыдахлыкъ ташлайды мени,
Ары деричин турсам да джылаб.

АТАМ

Атам джашарын толу джашады.
Атам кёрююн, къалдырмай, кёрдю.
Санау кюнлерин бюгюн бошады...
Тамадалыкъны ол меннге берди.

Тамадалыкъны ол меннге берди,
Керек тюл эди, алмадым тилеб.
Аллай тамада болгъандан эсе,
Айланыр эдим аякъ джол кюреб.

Алты эгечими төрт къарнашлары,
Менсиз – тогъуз джан, кесим – онунчу.
Бийсиз чибинле джызылдагъанча,
Атасыз болуб турабыз джунчуб.

Аны тансыкълай, къарайма алагъа,
Хар къайсысында – саны, тюрсюню.
Анам ёлген кюн болмаса, тюзю,
Болмагъан эди бюгюнча кюнюм.

Терезе. Атам ёлген кече.
31 07 1981

АНАМЫ БИР КЁРЮБ

«Анангы кёрюрге
Джап-джангыз бир мадар:
Джап-джалан аякълай,
Бу джолну кет да бар,
Ёмюрюнг джаяулай,
Къарамай артынга,
Туз джюклеб сыртынга,
Къыйналмай ахлунга,
Муратынг толлукъду,
Анангы кёрлюксе,
Алай а, не келсин:
Олсагъат ёллюксе», –
Деселе да меннге,
Чыгъар эдим джолгъа:
Къууанч бла аджал,
Экиси да – алда!
Джашаргъа да сюе,
Кёрюрюм да келиб,
Ёлсем ёлюр эдим,
Анамы бир кёрюб!..

АККА

Ай, медет Аллах! Къобмадым эртде
Чолпан бар чакъда мийикде – кёкде.
Джанымдан джатыб турдум
                                тынчлыкъда,
Келгинчи кюнюм уллу къушлукъгъа.

Артымда – джетмиш, аллым – белгисиз.
Энтда барама чалкъы чалыргъа.
Не ючюн десенг, бу кюз кёзюуде,
Ийнан, айыбды ишден къалыргъа.

Киргенди чилле, бишгенди бичен,
Къамыжакъла да учалла джаныб.
Кюз чалкъы деген – сыйлы,
                                къыйын иш,
Урунадыла хар ким да, барыб.

Мен да чаллыкъма, джыйын бла тюл,
Тамада болуб, туудукъ джыйыннга.
Иш къыйын тюлдю. Ишлеяллыкъды
Джыйын джорукъгъа
                                суюб сыйыннган.

Юретирикме уулай билирге,
Уллу атлатыргъа, къызыу барыргъа;
Уста табларгъа, джаныу этерге,
Кекел къоймайын, таза чалыргъа.

Хыршыны бузмай, ариу элтирге,
Дюрюге кире, дюрюден чыгъа;
Хыршы сууну да джюрютдюрюлке,
Ол да керекди, хар чалкъычыгъа.

Къурашдыргъанма сенекчикле да,
Дырын джыяргъа, гапына этерге;
Бираз къыйын да тиерик болур,
Гебен къалауда атаргъа ёрге...

Чынг алларында барама кесим,
Роберт, Борис, Ислам – ызымдан.
Аладан сора: Мурат, Азамат,
Альберт келелле тартыб, къызыуда.

Рустамчыкъ да, Русланчыкъ да,
Гитче болса да дюрючюклери,
Бизден юзюлмей айланадыла,
Эртденден башлаб, ингирге дери.

Энди бир джылдан болурла джашла,
Бек биремлеген, сау чалкъычыла,
Тамадалыкъ да, акъсакъаллыкъ да
Эталыр киби, кеслери была.

Касилка къарыу не кёб болса да,
Бизде ёмюрде да къол чалкъы къалмаз.
Аны себебли, хар таулу джигит
Чалкъыгъа юренсе, зараны болмаз.

Аллах буюрса, келир джыл да мен,
Сюйген ишиме урурма бурун;
Джыйында чалкъы чалалмасам да,
Сенегим бла джыярма дырын.

Джыл сайын бери чыгъарма
Кюзде,
Аджал къоратыб кетмесе,
Излеб...

05 08 1992

БАРАДЫЛА...

Биреу тепсерге барады,
Биреу – джырларгъа.
Биреу алдаргъа барады,
Биреу – урларгъа.

Биреу сатаргъа барады,
Биреу – алыргъа.
Биреу къайтыргъа барады,
Биреу – къалыргъа.

Биреу окъургъа барады,
Биреу – ишлерге.
Биреу берирге барады,
Биреу – кючлерге.

Биреу – тил этерге,
Биреу да – зыйналыкъгъа.
Биреу – урушургъа,
Биреу да – мурдарлыкъгъа...

Баргъан-баргъан этерине
Бёледи эсин.
Хар къайсысы тюз баргъаннга
Саныйды кесин...

01 10 1997

ЭНТДА КЕЧ ТЮЙЮЛДЮ

Энди акъылым болуб,
Джангыдан джашасам,

Этмез эдим гюнах,
Алмаз эдим айыб, –
Дегенимде, мени
Айтхан сёзлерими
Былай тамамлады,
Къарнашым Шогъайыб:
– Ётюб кетген ёмюр,
Келмез энди къайтыб,
Къыйнама джанынгы,
Бу сёзлени айтыб.
Энтда кеч туююлдю,
Ма, бюгюнден башла.
Ёлюб къалгъынчыннга
Гюнах этмей джаша!..

03 10 1995

БАРАЛЛА КЕТИБ

Тууарыкъла, тууаргъа деб,
Келелле джолда.
Тургъан-тургъан кетерге деб,
Чыгъалла джолгъа.

Келлик келе, келген кетмей,
Алай турсала,
Бу дуниягъа сыйынныкъ да
Болмаз элле ала.

Ол себебден къатышмазча,
Джер тарлыкъ этиб,
Бирем-бирем, къауум-къауум,
Баралла кетиб...

17 02 1998

КЕСЛЕРИНДЕН СУУУТДУЛА

Алгъыннгыла сыртыбызны
Джауур этиб тургъандыла.
Эндигиле, келир-келмез,
Бурнубузну бургъандыла.

Бурунлары бурулгъанла,
Джауурларын унутдула.
Эки къаууму да бизни
Кеслеринден сууутдула.

Энди ючюнчю къауум келсе,
Кесин да, халкъын да кёрсе,
Миллет бла акъыллашыб:
«Сизге табы болсун!» – десе...

Деб турабыз. Джашау такъыр
Болгъанлыкъгъа, умут – уллу.
Билелмейбиз къалай болуб
Бошалырын арты муну.

21 02 1998

ДАРМАН ХАНСЛА

Ауругъанла дарман хансны
Танымай,
Юсюн теблей, ары-бери
Джюрюйле.
Тебленгенле – ичилмей, не
Джагъылмай,
Бош ханслача, бирер джерде
Чирийле.

КЪЫЙНАЛЫРГЪА БИР ИШ БОЛДУ

Къыйналыргъа бир иш болду –
Алтын тюгом кюмюш болду.
Аууз толу тишлеримден,
Тюшмей тургъан бир тиш болду.

Джелни джетген тиригим,
Джебелеген джюрюш болду.
Джашлыкъ бла мени арабыз,
Чынгыл къая, кириш болду.

Эсим азыб, ангым алджаб,
Аз акъылым хирис болду.

1999

ТУМАКЪ БЛА ГЫДАЙ

– Бири – тумакъ. Бири – гыдай,
Эки мал.
Къошулдула келиб-келиб
Сюрюге;
Тууармылла? Эчкимилле?
Къоймулла?
Боллукъмуса сен аланы
Билирге?

– Мен аланы кёб кёргенме:
Ой-ой-ой!
Экисини бири – эчки,
Бири – къой...

08 03 1994

ИТ БЛА БЁРЮ

Бир орунга джыйгъандыла
Бир ит бла бир бёрюню.
Экисине бирден къарау
Джыйгъанлагъа, тынч кёрюнюб.

Берилгенни улусу да,
Семизи да – бёрюнюкю.
Ит тыкъсыйды... Ит сынгсыйды,
Къулакъларын кёзюу силкиб.

Экиси да иги этселе,
Бюсюреую бёрюгеди.
Ит мыдахды... Ит къансыйды,
Бу джашаудан эригеди.

Этгенлери аман болса,
Этилгенге бёлюнюб эс,
Ачадыла итге къаугъа,
Бёрюню уа кёрмейле терс.

Ит айтады: «Башха-башха
Джашайыкъ!» – деб, болуб башчы.
Бёрю айтады: «Боллукъ тюлдю,
Бу шохлукъгъа барсакъ, къаршчы!»

29 03 1992

ЭРИШИ КЪЫЗ

Эриши къызгъа ариу кийим кийдирсенг,
Кийими да эриши тюрсюн алады.
Эриши болгъанлыкъгъа,
кесин скойдюрелсе,
Ариудан да ариу болуб къалады.

20 12 1997

АЯКЪЛАГЪА

Сизни бизге кѳргюзюрге
Алыб келген аякълагъа,
Къартлыкъ джегиб, онгсуз этиб,
Таянмазча таякълагъа
Аллах кючню, къарыуну да
Аямайын бериб турсун!
Насыбыгъыз, Къобан сууча,
Тохтамайын келиб турсун!

Эшитиу да аман тюлдю,
Эшитиуден – кѳрюу багъа,
Ол аякъла сизни элтсинле,
Хар къуру да къууанчлагъа!!!

26 04 1998

КЪАРТЛЫКЪ ДЕГЕН НЕДИ?

– Къартлыкъ деген неди?
– Джюрюмеген ачха.
– Джюрюмеген ачха,
Берилмеген борчха?

– Къартлыкъ деген неди?
– Былтыргъы календарь.
Быйылгъы заманнга
Ол бек аз да джарар...

– Къартлыкъ деген неди?
– Къургъакъ ѳре турукъ:
Аууб, чириб къаллыкъ,
Тура-тура туруб...

29 12 1990

БУ БАРЫУДАН БАРСА

Бразилияда
Маку тил деб, тил бард.
Ол тилде сөлешген:
Джаппа-джангыз бир къарт.

Къалгъан адамла уа –
Иелери тилни,
Болуб къалгъандыла
Бары башха тилли.

Къарт хапар айтады,
Джырлагъан да этеди.
Заманы бир джарыкъ,
Бир мыдах ётеди.

Тынгылагъан да ол,
Сөлешген да кеси,
Билелмейди киши,
Аны тюзюн-терсин...

Джашау хатерсизди,
Ууахды келликди,
Ол къарт ауушханлай,
Тил да джан берликди.

Бизни тилибиз да
Бу барыудан барса,
Аллайын боллукъду,
Къайгъырылмай къалса.

Тил кетиб барады –
Истемейди киши.
Аны тыйыу – халкъны
Чынг къыстауул иши.

ЭШЕК БЛА ЁГЮЗ

Халкъдан

Эшегине миниб,
Ёгюзюн да сюрюб,
Келеди бир киши.
Ий, къалай эсе да
Алай таб тюйюлдю
Ёгюзню джюрюшю.
Бир джанлары джарды,
Бир джанлары – къая,
Ортасында уа – джол.
Къаягъа къысылмай,
Джар джанына джанлай,
Алай барады ол.
Терен сагъышлана,
Тёзалмайын эшек,
Таууш этди анга:
«Ёгюз, джаным, джаргъа
Алай джууукъ барма –
Джюк боласа меннге!..

04 04 1992

АМАН СЁЗЛЕ

Аман сёзле! Джол алмагъыз эсима,
Айтдырмагъыз кесигизни кесима,
Марамангъыз ачыуланган чагъымы.
Сёлешмейим мен да сизни сагъыныб.
Олтурмагъыз тыбырымда, тёрюмде;
Орналмагъыз джюрегимде, кёлюмде;
Сизсиз болсун, энчи джюрек ушагъым.
Окзуучума теджеб джазгъан китабым.
Сизсиз болсун, тийрем, элим, джууукъ-тенг;
Аманыгъыз-игигиз да менден – кенг ...

2000

АРТ АКЪЫЛ!

Къызыу баргъан атны:
– Джюрюшюнге къош! – деб,
Къамчи бла урдум.

Ол ушатмаса да,
Айтханымы этди –
Къызыу барыб турдум.

Дагъыда къошдурдум...
Дагъыда къошдурдум...
Узакъ эди джолум...

Ол къошханны къойду.
Мен ургъанны къойдум,
Тюрленди да болум.

Тюшюб, башын тартдым.
Сылаб, ариу айтдым.
Джатыб къалды джерге...

Ол джатханы бла
Эртденблагъа дери
Къобалмады ёрге...

Не джууаб берирем,
Ат сёлеше билиб:
– Ким терсди? – деб сорса.

Кече тюзде къалыб
Кетерик тюл эдим,
Энди акъылым болса.

14 07 2003

ОПЕРАЦИЯ

Аллах айтханны суюуб толтура,
Гюнах кеслерин тыя:
Файхамбаргъа да этгенле, дейле,
Мёлекле келиб, операция...

Сен да тюшгенсе, бюгюн столгъа:
Аны – джюреги, сени уа – кёзюнг.
Аллахым сеннге къызгъанмай берсин,
Файхамбаргъача, аллай бир тёзюм.

Сау болуунг да аныча болсун:
Джаранг – аруусуз, табы – белгисиз.
Аллахдан энтда бир къууанайыкъ,
Биягъы сеннге, ол биягъы биз!

Энди къууандыкъ!.. Сен бурун кибик,
Кёрдюнг дунияны! Кёзюнгю кенг ач!
Мёлекле этгенча, алай сау этди,
Юрий Поклад – махтаулу врач...

12 08 1997
Черкесск

УЛЛУ ДЖОЛГЪА – ОРАМГЪА

Этерме деб, этеринге ийнансанг,
Этеме деб, этгенинге къууансанг,
Хар къуру да ол джорукъда туралсанг,
Арбанг аумай, бара-бара барлыкъса.

Алай а сен баргъан джолну кыйыры
Къошулмаса уллу джолгъа – орамгъа,
Сыйсызлыкъны бары сеннге джыйылыб,
Адамлыкъдан кери болуб къаллыкъса.

КАПЕК

Кёз дохтургъа бардым,
Аурууму кёрдю:
– Бар да, дарман ал, – деб,
Къагъыт джазыб берди.

Табылды дарманым!
Ол бек уллу насыб,
Гитче шышачыкъда,
Тёрт капек багъасы.

Аны тёлер ючюн,
Сагъышла къурдум мен,
Нек десенг, бар ачхам:
Юч капек, бир тюмен...

Экисин да бердим...
Къайтарды тюенни...
Ол капек амалтын
Джунчугъаным мени...

Дарманымы ала,
Бек бюсюреу этдим:
– Келтирirme! – дедим,
Гузабаем – кетдим.

Ол кетгеним бла
Озду сау бир ыйыкъ.
Бир кюн къайтдым ары,
Автобусну тыйыб:

Узатдым капекни,
Кассир сормай билди.
– Нек къыйналдынг? – деди, –
Къыл! Къыл! Къыл! - деб кюлдю.

– Эгечим, кергилик,
Бизге шартды, – дедим. –
Капекледен болад
Миллиард да, – дедим.

– Мени берлигими
Төртден бири, – дедим.
Берилмей тургъанды, –
Көбден бери, – дедим.

Автобус кычыртды,
Мычыгъанча көрюб.
Мен: «Сау бол!» – деб кетдим,
Берлигими бериб...

30 10 1990

ТАУ АДЕТНИ МИЙИКЛИГИ...

Таулу кызыны сыйын көрсенг:
– Кюнюнг ашхы болсун! – десенг,
Къоркъма бетин джояды, деб,
Ёрге къобмай къояды, деб.
Башха халкълы кызыланы уа,
Адеблерин көргенликге,
Кеслерини тиллеринде,
Кюнашхыла бергенликге,

Айталмайма, ёрге туруб,
Намысынгы көрюрле, деб.
Эркишиди... Къачы уллуду,
Деген сыйны берирле деб.
Бу джорукъну былай тутхан,
Халкъыбызны джигитлиги –
Таулу кызыны намысында
Тау адетни мийиклиги...

1989

МАЛЧЫ

– Малны халисин билеме, дейсе,
Малчы болургъа сюеме, дейсе.
Сен тургъан эсенг, маллада ишлей,
Билемисе да, ёкюре, кишней?
Мангырай, окъуй неда макъыра?
Кетиб баргъанны, артха чакъыра?
Тас болгъан къойну мангыраб излей?
Ол да мангыраб: «Былайдама!» – дей?

Не уа тууарны кесича ёкюре?
Таууш тауушну табарын биле?
– Билмегенимден айталмам хапар! –
Деди да малчы, хазырлаб кесин,
Энди айтылыкъгъа къадады эсин...
– Соргъанны айыбы джокъду, сорурса,
Юренсенг, кёрсенг – биллик болурса,
Къызгъан темирни суутсанг, болмаз.
Билмесенг неда унутсанг, болмаз.

Айтайым энтда бир талай бирин:
Къойну «хырейтин», бугъаны «кюрюн»,
Текени «дауун», эчкини «дайын»,
Къочхаргъа: «тув» де, къачханы сайын,
Гугурукга – «къыт», тауукъгъа уа – «юш»,
Джылкъыгъа: «хей» де, къойлагъа уа – «юс».
Къайдан тауусхун быланы айтыб:
Эшекни «нынгы», ёгюзню «хайты»,
Ийнекни «быты», ийнекни «ойту»,
Тонгузну «чууу», жылкъыны «чуху».

Ачыусагъанны тузгъа чакъырыу...
Тауукъ бакъгъанны ачыкъ «Гош-гошу!»
Аны тышында: «хирейт, чиби» бар,
Теке къошууну сейир «чох! чоху!»

Къойну чакъырсанг, «тѣх-тѣх», деб чакъыр.
Тууарны – «кюсеу», эшекни – «гылы»,
Атны «тюфше» деб, итни «мах-мах» деб,
Болурун сюйсенг ишинг тынгылы...

Итни къыстасанг, «хыр-хыр», деб къыста,
Джылкыгыга: «чух» де; эшекге уа – «чи»,
Ёгюзге: «тя» де, эшекге уа – «лю»...

Ол огъай эсенг, итча алай юрюю,
Аны юсюне да тууайлай билиу.
Бары да керек, бары да билим.
Былайыракъды малчыны тили.

Мал къулу адамгъа керек сѣзледен
Бир кесегиди бу, мени сартын,
Сен быланы да билмей эсенг а,
«Малчыма!» – дерге кесингден тартын!

04 09 1990

КЕТГЕНДИЛЕ ТАУЛАГЪА

90-чы джылла

Аякъларым джюрюйдюле,
Къулакъларым эшите;
Булбул тилим сѣлешеди,
Эки къолум иш эте.
Ёпкем солуй, кѣзюм кѣре,
Джюрегим да урады,
Хаух джаным а, излегинин
Табалмайын турады.
Ол излеген: намыс, насыб
Табылсала саугъагъа.
Ала уа, кийикле болуб
Кетгендиле таулагъа.

АКЪТАМАКЪНЫ «ЭЙ-И»

– Алыб ташла! – делле
Акътамакъны «Эй-ин».
– Тохтатыгъыз, шайтаннга
Таш байлагъыз! – дедим.

Аслам болур ючюн
Сёзюме тюшюннген,
Айтайым, тынгыла,
Ол «Эй-ни» юсюнден:

Акътамакъны «Эй-и»,
Макъамны къанаты.
Акътамакъны «Эй-и» –
Фахмуну шагъаты.

Акътамакъны «Эй-и».
Ауазынга синге,
Эжиу болмаса да,
Эжиудю кесине.

Акътамакъда «Эй-ге»,
Хар ким эсин бёле,
Аны созгъан чакъда,
Сёзюнг эсге келе.

«Эй» тартыла туруб,
Джырчы солуу ала;
Аны таралтсала,
Тамакъ тазалана,

«Эй» «Акътамакъ» джырны,
Кери кёрген кёзю.
«Эй-де» къуралады
Сюймекликни сезиу.

«Эй» «Акътамакъ» джырны,
Солугъан киндиги.
«Эй-ден» айырылсакъ,
Боллукъ тюлдю иги.

«Эй» бош «эй» тьююлдю,
Анда магъана бар.
«Эй» айтылгъан чакъда,
Сызгъырады гуждар.

Акътамакъны «Эй-и»,
Ол аны мухуру.
«Эй» айтылмай къалса,
Чола болур джыры.

Акътамакъны «Эй-и» –
Тамгъасыды, эни.
Тийме да къой анга,
Олду борчунг сени...

«Джумарыкъ джырлай джырында,
Гуждар сызгъыра эжиуде.
Эй! Субай бусакъла, аяз ушакъда
Мен аны айтхан кёзюуде» .

КЪЫЙНАЛМАГЪАН ЗАУУКЪНУ ДА БИЛМЕЙДИ

Иги болуу ауур ишди, дейдиле,
Таш кёлтюрюб, тик ёргеге чыкъгъанча.
Аман болуу къыйын тюлдю, дейдиле,
Чана бла эниш сюрем учханча.
Къыйналсанг да, энишге тюл, ёрге бар,
Миналмагъан кёраллыгъын кёрмейди.
Керек болса, сына исси, сууукъ, къар –
Къыйналмагъан зауукъну да билмейди...

АДАМ

Адам деген кетиб баргъан
Бир джолоучу.
Бара барыб бошалгъынчы
Джолуну учу,
Умут аты муратлагъа
Джетдирирми?
Насыб шоху тыйгъычладан
Ётдюрюмю?

Ашыкъмагъыз... Анга иги
Не аман, дерге.
Аны ол халда сакъларыкъды
Заман, дерге.
Не уа онгсузну ыхдырыгъа,
Джанлатыргъа
Неда онглугъа джалыныргъа,
Джалатыргъа.

Айтыу барды: «Кимни – аллы,
Кимни – арты».
Алкъын аны – джолоучуну –
Джолу джарты...
Ахыр кюннге не болумда,
Къалай джетер?
Джетгинчиннге чырмау чыкъса,
Къалай этер?

Джолун бошаб, тынчайыугъа
Кёчсе саны –
Ишин толу багъаларгъа
Боллукъду аны.

КЕТИБ БАРАМА

Кетиб барама, сейир дуниягъа
Кёб сагъыш эте,
Джолум къысхара, кючюм кемее,
Ёмюрюм ёте.

Джол узакъмыды, джол джууукъмуду,
Билмейме аны.
«Узакъды, де да, бар да тур!» - дейди
Къадарны айтханы.

Аджалым джетиб тура эсе да,
Ол да белгисиз.
Мени ёмюрюмю ёлчесин къадар
Салгъанды менсиз.

Мен ангылагъан: ётгени сайын
Кюн неда кече,
Къысхадан къысха бола барады
Мени ёмюр ёлчем.

Берги джанындан къорай баргъаны
Кесиме ачыкъ.
Аргъысына уа къошула болмаз
Чыртдан да бир джукъ.

Бу барыу мени элтирик болур,
Барса келмезге.
Не ючюн десенг, киши да туугъан
Болмаз ёлмезге.

СҮЙҮМЧҮЛҮКЛЕ

Ит бир межгитге чакъырылды да,
Былай айтды ол:
– Баргъанлыгъыма, ашары джокъду...
Бармайма, сау бол!
– Ит къонакъ болуб келликди сеннге –
Делле, межгитге:
– Аллах айтмасын! – деб бек чарлады,
Межгит да итге.

Ала шекелли болгъанбыз биз да:
Ички бла мен;
Ол да келмейди, мен да бармайма,
Ортабыз да – кенг...
Бу хапарымы айтсанг тийреме,
Юйлеге кириб,
Сүйюмчүлюкле берлик эдиле
Хар къайсы бири.

ТЁРТ ТУКЪУМ

Хар адамны төрт тукъуму.
Бири бла джазад атын.
Эрге барма сен алагъа,
Не уа аладан алма къатын.

Келин алсанг, къыз берсенг да,
Ол төрт тукъум сакълансынла.
«Тау адетни тутады!» – деб,
Сени бла махтансынла.

Туудугъунг да къатышмасын,
Төрт тукъумну төлюсюне.
Къарачайны бу джоругъу
Юлгю болсун Джер юсюне.

ХАР БИРИБИЗГЕ

Кесими тынчлыгъым –
Юйюме кёре.
Юйюмю тынчлыгъы –
Элиме кёре.
Элими тынчлыгъы –
Къралгъа кёре.
Къралны тынчлыгъы –
Дуниягъа кёре...
Чынг уллу тынчлыкъ
Дуниягъа болсун!
Андан да уллусу –
Къралыбызгъа!
Андан да уллусу –
Бизни элибизге!
Андан да игиси –
Хар бирибизге.

НАСЫБ БОЛСА

Ётген ёмюр, айтылгъан сёз,
Атылгъан окъ,
Ючюсюн да къайтарыгъа
Чырт мадар джокъ.

Насыб болса, ётген ёмюр
Джараб ётер.
Айтылыр сёз магъанадан
Артмакъ этер.

Атылыр окъ атылыргъа
Керек болмай,
Джорюмеген ачха кибик,
Къалыб кетер.

ОНГСУЗ БЛА ОНГЛУ

Кюнлерим келиб кетелле,
Аджалым таба элтелле...
Аллына баргъан ишим джокъ,
Иш баджарыргъа кючюм джокъ.

Дуня бир сейир джомакъды,
Тюзлюк бир келир къонакъды.
Джолоучулукъда джашайды,
Джылны чагъына ушайды.

Келсе, джоругъун салады,
Кетсе, джугъусу къалады.
Ол узакъ аякъ урмайды,
Басылыб, джашаб турмайды.

Джашау чыгъана терекди,
Орта-орталары кегетди.
Чыгъаналары чанчыла,
Кегетлери уа – татлыла.

Къарыулу къоллукъ салады,
Сюйген кегетин алады.
Онгузну джокъду къоллугъу –
Къуру да алайды боллугъу...

Къагъылгъан терек – онгузну,
Къагъыллыкъ терек – онгуну.
Буду джашауну джоругъу –
Къуру да алайды боллугъу...

Къарангы тарлыкъ – онгузну,
Джылыулу джарыкъ – онгуну.
Буду джашауну джоругъу –
Къуру да алайды боллугъу...

Дуния бир сейир джомакъды,
Тюзлюк джашауда къонакъды.
Иги боллукъ эд джерлеше,
Онгуз онглогъа тенглеше.

Онгуз онглогъа тенг болмаз,
Тюзлюкню атасы келсе да.
Эки эгизни да бири – онглу,
Ана бирча тенг кёрсе да.

БОЛМА СЕН АЛАША

Кюнюнг ашхы болсун,
Чыгъалмагъан тауум!
Къачхы терегими
Акъ чакъгъан сылтауу.
Булутлу кёгюмю
Джуддузлу чууагъы,
Умутлу кёлюмю
Нюр джарыкълы чагъы.
Кюнюнг ашхы болсун,
Учунган муратым!
Адамлыкъны шарты,
Насыбны къанаты,
Къарангы кечеми
Шыбыла чырагъы,
Мыдах джюрегими
Талпыныу ийнагъы.
Кюнюнг ашхы болсун,
Миналмагъан тауум!
Илгизлик насыбны
Ачалмагъан дауу...
Ол миналмайды деб,
Болма сен алаша –
Джетергеди къастым,
Тенглеше, джанаша.

ТАБЫН ЭТЕЙИК

Биринчи тенгим – шохуму шоху.
Экинчи тенгим – джаууму джауу.
Ючюбюз бирге сейир джашайбыз,
Болмай кишини кишиге дауу.

Шохуму шоху шохума келсе,
Менсиз тубешиу болмайд алада.
Джаууму джауу джаууму кёрсе,
Меннге да базыб, сёлешед анга.

Биз төртёуленбиз. Джауум а – джангыз,
Ол да келишсин! Биз да кечейик!
Сёз да бир болсун, иш да бир болсун,
Тюзюн айтайыкъ, табын этейик.

***

Айран ичген кыйын тюдю.
Ийнек кютген...
«Эрге баргъан кыйын тюдю.
Этек бюкген...»

Ийнек кютген, аны саууу,
Къарагъаны,
Урудан да, бёрюден да
Сакълаб аны.

Орну, сютю, бузоууну
Къайгъылары.
Айран болмаз,
Этилмесе муну бары.

Эрге баргъан, къайын юйню
Сыйын кёрсе,

«Ау бла кирдим, сал бла чыкъмай,
Чыкъмам!» – десе.

Ана болса, тенглик эте,
Баргъанына.
Этек бюге билед, дерге
Боллукъду анга.

Этек бюге билмегенлей,
Барсанг эрге,
Тартмаз насыб эр юйюнде
Сени төрге...

ТАТЛЫ БЛА АЧЫ

– Бир затым барды да,
Аллы балдан татлы,
Арты туздан ачы.
Бил! Билалмай эсенг,
Эл бер да, тынгыла,
Мен айтайым ачыкъ.

– Бек кёб сагъыш этдим,
Хар къалайгъа джетдим.
Билалмайма, тюзю,
Озса да сеннге озсун,
Айт сен ол затынгы,
Бердим Сарытюзю.

– Да, Сарытюзю да,
Игилиги – бери,
Аманлыгъы – кери,
Ол да неди десенг:
Джаш кёзюуюм бла
Къарт заманым мени.

КЕЧИГИЗ СИЗ, МЕНИ

Къаралыр керекли,
Гыджыр ёсген сабан,
Юренир керекли,
Джарты къалгъан адам,

Биленир керекли,
Джоналмагъан сюрме,
Тишелир керекли,
Джарма тартхан тирмен,

Ышарыр керекли,
Мутхуз джаннган отум,
Биширер керекли,
Чийсил къалгъан хантым,

Изленир керекли,
Табылмагъан малым,
Къайгъырыр керекли
Тюзелмеген халым,

Къайнатыр керекли,
Ачыб къалгъан сютюм,
Тузланыр керекли,
Тынчыб къалгъан этим!..

Назмуларым, сиз да
Ушайсыз алагъа;
Джетмегенлей чагъа,
Бишмегенлей агъа.

Кечигиз сиз мени
Терслик этгеними –
Тюз агъачны къынгыр
Джоннганларым ючюн;

Ашыгъыб, эриниб,
Башха ишге бёлюнуб,
Балта ызлары бла
Къойгъанларым ючюн.

Кечигиз сиз мени
Кюрюч излемейин,
Кегейлени джеркден
Этгенлерим ючюн.

Магъана базманда
Сиз басмай тургъанлай,
«Хо!» «Хо!» – деб дженгдириб
Чекгенлерим ючюн.

Кечигиз сиз мени
Джарау этмегенлей:
– Чабыгъыз! – деб чарсха
Салгъанларым ючюн.

Хазырлар керекли,
Озмазлыкъланы да
Ызларындан къараб
Къанганларым ючюн.

Кечигиз сиз мени
Сыйдам кийдирмейин,
Уллу джыйынлагъа
Ийгенлерим ючюн.

Сизни сансыз этиб,
Джукъуну, тынгыны
Сюйгенлерим ючюн,
Кечигиз сиз мени!!!
1991

ЁГЮЗ БЛА КИТАБ

Эки ёгюзю, бир арбасы
Джарлы киши,
Узакъ джары кетиб бара,
Бир иш тюшюб,
Миндиргенди, джолда тохтаб,
Джолоучуну.

Хапар айта келгенди да,
Ол учунуб,
Бир китабны кёргюзгенди
Арбачыгъа.
Сора арбачы: «Сат!» – дегенди,
Болмай чыдаб.

– Китаб гитче болгъанлыкъгъа,
Багъасы – уллу!
Бир ууанык бериб алдым
Бюгюн муну.
– Ёгюзлени бирин ал да,
Разы бол!..

Сёз бегиди... Экиси да
Тутдула къол.
Ол китабха къарады да
Къатыб къалды.
Бир ёгюзюн бериб, аны
Сатыб алды.

Къайтды юйюне, кёкюрегин
Ёхтем къагъа.
Ёгюз бла тенг джегилиб
Боюнсагъа.

Бир кѡауумла арбачыгѡа:
«Тели!» – делле.
Бирсиле уа: «Джокѡду эсинде
Кеми!» – делле.
Мени сартын, сагѡыш этсенг,
Акѡыл бѡлюб,
Быллайлагѡа, тели деген –
Кеси тели.

ЭНТДА

Энтда кетди ѡмюрюмден
Бир кечем.

Энтда келди эски джерге
Джангы танг.

Энтда узайды бюгюнюмден
Тюненем.

Энтда джашайд туу санлада
Даулу джан.

Энтда тюшдю джангы оюм
Эсиме.

Ал кюнюнде битмегенни
Бошаргѡа.

Энтда умутум борчлу болду
Кесиме.

Насыблагѡа джангы насыб
Кѡошаргѡа.

АУУР СЁЗ

Дженгил адам
Ауур сёзню кёб айтыр.
Айтыр-айтмаз,
Сокъураныб, терк къайтыр.

Айтханы уа –
Отха салам атханча,
Къайтханы уа –
Джукълатыргъа чабханча.

Гинасуу да,
Къоргъашын да, алтын да,
Дженгилдиле
Ауур сёзню къатында.

Ол ётгенча,
Бояу сингмез, окъ ётмез,
«Къылыч джара
Битер, сёз джара битмез!»

ОКЪУУЧУМ

Джибердим сеннге джырымы,
Тил бла таны сырымы,
Тил – тилегими чалкъысы,
Джыр – джюрегими дырыны.
Сёзге сёз къоша, сёз сала,
Сёзден ишленди сёз къала.
Этилгенине кёз сала,
Ач да, ичине бир къара.
Ишлеген адам джангылад,
Джангылгъан эсем – ангылат.
Экили болмай, кесиб айт,
Келечи салмай, кесинг айт!

O f o l l i a

ДЖЮРЮМЕГЕН АЧХАЛАЧА

Бусагъатда аллай заман
Келгенди,
Кертиликге къаршчы болуб,
Къатылыб,
Ишленмеклик, адамлыкъ да
Къалдыла,
Джюрюмеген ачхалача,
Атылыб.

1991

МЕН ДУНИЯГЪА КЕЛДИМ ДА

Мен дуниягъа келдим да,
Джашай турдум да, кетдим.
Этгеними барын да
Иги этеме, деб этдим.
Этерлерим къалдыла
Джюрегимде, кесимде.
Ала къатыш салырла
Ахлуларым кёрюме.

ЭТЕ БОЛУРЛА ДЫККЫЛЫКЪ

Бир къауумла кёзюу сёзню
Бермейле,
Ишленмеклик эте болур
Дыккылыкъ.
Кёбюсюне, уллу кёллю
Сантлада
Эсленеди джарамагъан
Бу къылыкъ.

1991

БИР МЕН ТЮЛМЕ

Ненча кере кёрсем да мен
Тауланы,
Сейирсинмей къарамайма
Алагъа.
Бир мен тюлме, алайдыла
Бары да –
Кесин керти таулу адамгъа
Санагъан.

1999

МИЯЛАСЫ КЪАРА ЭСЕ...

Кёзлюк салыб, чыммакъ къаргъа
Къарай эсем,
Кёзлюгюмю мияласы
Къара эсе,
Акъгъа къара, деб къояргъа
Боллукъма мен,
Акъылымы джетген джери
Алай эсе.

1984

ГУЗАБА ТАРТ!

Кесинг джангыз чалкъы чала
Эсенг да,
«Кесимме!» – деб, чырт келтирме
Эсинге.
Нёгерлеринг сюрюб, джетиб
Келгенча,
Гузаба тарт, бошламайын
Кесинги.

УЛЛУ ЗАТЛА ДЖАЗАЛМАЙМА

Къалгъанлача, уллу затла
Джазалмайма,
Болгъанны да, боллукъну да
Ачыкълагъан;
Джурунладан кийимчикле
Тикген кибики –
Назмуларым – гитче
Магъаначыкъладан.

КЪЫНГЫР МИЯЛА

Къыйсыкъ кебден чыкъса къынгыр
Мияла
Тюзетгенинг сайын сына,
Уала,
Алай бла келлик тюдю
Ол эбге,
Эритилиб къуйюлмаса
Тюз кебге.

ОРТАКЪ КЪАЗАН АСМАМ

Сен, кесинг кесинге
Кёрюсенг да аслан,
Билгенингден эсе,
Билмегенинг аслам.

Къалагъынгы урсанг,
Болмагъанлай бастанг,
Сеничала бла
Ортакъ къазан асам!

КЪУУАНЧЛАГЪА ЭЛТСИНЛЕ

Миллетибиз миллетледен
Баш болсун!
Аналаны тилеклери
Джетсинле!
Бюгюн бизни алыб келген
Аякъла,
Хар къуру да къууанчлагъа
Элтсинле!

СЫЙЫРДЫ ЗАМАН

«Азрет келди», – дедигиз меннге.
Мен, ол туююлме, анга ушаш бир къарт.
Ол Азретден бюгюн биргеме:
Атым, тукъумум, атамы аты бард.

Андан къалгъанын сыйырды заман.
Къаршчы турургъа табмадым амал.

2003

ДЖЕКМЕЙДИЛЕ

Чабыучу атны джекмейдиле
Арбагъа,
Джекселе да, эм айыбды,
Эм гюнах.
Аллай атны салсала уа
Чарслагъа,
Озалмаса, ие – хыны,
Ат – мыдах...

2003

АЙТМАЙ БИЛДИР!

Сеннге салам берир ючюн,
Атдан тышдю эсе биреу,
Ол табханды Аллахдан сый,
Адамдан да – кёб бюсюреу.
Керти таулу болгъанынги
Анга сен да, айтмай билдир:
Кете туруб, ёзенгисин,
Джюгенин да тутуб миндир.

АГЪА ЭСЕ

Сен сауутну башындан
Къуйгъанлыкъгъа,
Ол тубюнден агъа эсе,
Тыйылмай,
Къуйгъанымдан толур деб,
Тургъанлыкъгъа,
Къуярынг да къаллыкъ тюдю
Сыйынмай.

1975

УУУЧЛА

Берсенг, джан ууучунг бла
Бересе,
Алсанг, къош ууучунг бла
Аласа.
Артынгдан сёз этгенлени
Сезалмай,
Ала бла бир джумдурукъ
Боласа.

2003

БАЛАУУЗ ЧЫРАКЪ

Чыракъ бары да джанады, тюзю,
Джаннган – бары да береди джарыкъ.
Аланы ичинде, джап-джангыз бири –
Хаман да джаныб джарытыб турлукъ.

– Балаууз чыракъ, – дейдиле анга:
Уллуду халкъгъа берген хайыры.
Кеси бошалыб къалса да кюйюб,
Джаныб турлукъду, акъгъан чайыры...

МЕН КЪАЛАЙ БОЛДУМ?

Чабышдыкъ – оздум.
Тартышдыкъ – алдым.
Тюйюшдюк – тюйдюм.
Тутушдукъ – джыкъдым!..
Акъыл базманнга
Джетишгеникде –
Барысындан да
Мийикге чыкъдым...

БУЗУКЪ БОЛУР...

«Чырай бла джетерге да
Болурла,
Акъыл бла сукъланмайма
Кишиге», –
Деген оюм сезиминге
Сабланса,
Ол кёб джерде бузукъ болур
Ишинге.

2003

ОТ БЛА МАМУКЪ

От айтды мамукъгъа:
– Сагъыш этме джукъгъа,
Сюйсенг, къыс кесинге,
Сюйсенг, къысыл бери.
– Меннге билгенинги
Башынга кёр, – дед да,
Мамукъ да джанлады,
Ол душмандан кери.

ТУУДУ ТЮТЮН!

Отлукъ ташны тап-тазасын
Табханымда,
Къууну салыб, чакъгъыч бла
Чакъгъанымда,
Экисинден джарыкъ теге,
Чыкъды джилтин!
Къуу къабынды!
Иш башланды:
Тууду тютюн!
2003

ДЖАРАШЫБ КЪАЛДЫ

Аджал – ары, болджал бери
Джанны тартдыла.
Хар къайсысы: «Меннге кел!», – деб
Кескин айырдыла.
Джибермеди болджал аны –
Джашау кюч алды!
Джан тёнгекде, бурун кибик,
Джарашыб къалды.

МЕНИ САРТЫН

Адам кесин насыблыгъа
Санай эсе,
Кеси сартын, кыйынлыкъдан
Кери болур.
Адам кесин акъыллыгъа
Санай эсе,
Мени сартын, бир джетмеген
Джери болур.

САКЪЛЫКЪ

Аякъ кёпюрден ётюб баргъанлай,
Оннга, не солгъа бурсанг аллынгы –
Не азда аягъынгы бир терс салгъанлай,
Ол эркелетиб тургъан джанынгы
«Ётдю, деб, ёмюр!
Джетди, деб, болджал!» –
Алыб кетерге боллукъду аджал.
Табмасын, десенг, ууахтынг таблыкъ,
Андан къутхарлыкъ – таукеллик, сакълыкъ.
1985

БАРЫУУМ БЛА КЪАЛЫУУМ

«Не барама, барама,
Балта узуну баралмайма».
Бармайым, деб болама,
Басылыб да къалалмайма.
Барыуум да, Джанибек
Чегемге баргъанчады.
Къалыуум а, мыдыхха
Олтуруб тургъанчады.

УЧКУЛАН ИЧИНИ СУУУНА

Сенден суйген ичким джокъду,
Ийнан анга.
Сени табсам, боза да бош,
Чагъыр да бош.
Сен оздурсанг, оздуурса
Бир айраннга.
Сенден къансам, эсим да сау,
Кёлюм да хош...

2001

ДЖАРАМАЙЛА

Сюрюу уллу болгъанлыкъгъа,
Джокъду ичинде бычакъ саллыкъ.
Таукел этиб, сойгъанлыкъгъа,
Сохта не уа джёрме боллукъ.
Юркмейдиле... къачмайдыла:
Чыракъгъа да къарамайла.
Алай эсе, бу сюрююню
Къойчулары джарамайла.

1985

***

Бичен тауусулса,
Кырдык джетгинчиннге,
Къыйын болгъан кибик,
Апрелде малгъа,
Эски адетни атыб,
Джангыгъа джеталмай,
Тюшгенди Къарачай,
Къыйыныракъ халгъа.

ТОЙ БЕРСИН БАГЪА

Сен кеси аллынга бир кёб тепсейсе,
Кюзюге къараб.
Кесинг кесинге: «Да мен а!» – дейсе,
Устагъа санаб.
Шо, тойгъа бир чыкъ!
Тепсеб бир кёргюз
Къарагъанлагъа;
«Усталыгъынгы» джангыдан бир сюз,
Той берсин багъа!

1985

ИШИН СЮЕ ЭСЕ...

Ишин сюе эсе,
Билген да эте болур.
Ишин биле эсе,
Сюйген да эте болур.
Башха чырмаулары
Джокъ эселе аны,
Этген мурагына
Толу джете болур.

БЁРЮ КЪАРАЙДЫ БУГЪУНУБ

Ит итге буюрду,
Ит да – къуйругъуна.
Бойсунмады къуйрукъ
Итни буйругъуна.
Талайды ол аны,
Тёгерек бурулуб,
Къарайды сейирге,
Бёрю да, бугъунуб.

ЭКИ ДЖАЗЫУЧУ

Бир джазыучугъа: «Сенича джазгъан
Джокъду!» – дедим да, ийнаныб къалды.
Аны тенгине: «Сенича джазгъан
Кёбдю!» – дедим да, къыйналыб къалды.
Экисине да кюле келдим да,
Оргаларында кесими кёрдюм.
Кесим кесиме: «Оюмсуз сёзю,
Керексиз джерде сёлешме!» – дедим.

26 05 1999

ТАТЛЫ ТИЛИ

Биз джашайбыз, талай ёксюз,
Айырылмай, бир юй болуб,
Ууагъыбыз уллубузну
Сыйын кёре, оноу соруб.
Ата да – джокъ, ана да – джокъ,
Не джууукъ-тенг, бир деб бири.
Барысыны орнуна да –
Келинчикни татлы тили...

2001

САРАСАНДАН ТОН БИЧЕЛЛЕ

Кече болса, сарасандан
Тон бичелле.
Акъ маралны сютю бла
Шай ичелле.
Эртденбла уа не джуруну,
Не джуркъасы
Табылмайды – къайда алагъа
Алай насыб?

ЭСГЕ ТЮШЮР

Келининге урушургъа
Тебресенг,
Кёлюнг къалыб неда къанынг
Бузулуб,
Ашыкъмайын, шайтаннга
Таш байлай,
Эсге тюшюр, къайын юйде
Къызынгы...

ЭНТДА ЧЫКЪДЫ ДЖОЛГЪА

Кюн ингирге дери
Барыб, барыб, барыб...
Кече, танг атхынчы,
Джукълаб джатды, арыб.
Андан ары дери,
Дженгиллениб, солуб,
Энтда чыкъды джолгъа,
Тюненеча, болуб.

АЛ СЁЗ

Ал сёз, китабны чындысычады,
Ишни болумун кёргозе;
Не къадар къысха джегилсе, чынды,
Ол къадар тынчды ёгюзге.

Аны себебли ал сёзню джазгъан,
Къызыб, созуудан созмасын:
Аны узунлугъу, бек кереклини
Ангылатгудан озмасын!

02 08 1999

КЪАТЫШМАСЫН

Къатышмасын кир тазагъа,
Таза – кирге;
Атланмасын топал джоргъа
Бла бирге.
Башхалагъа джетмез ючюн,
Заранлары
Хар ким кеси орсун энди,
Сабанларын.

КЁРМЕЙСЕ

Кёзге тюшгенни сен сансыз этиб
Къоймайса,
Амма, не келсин, тыйыншлы багъа
Бермейсе.
Тюртю терекни чыгъаналарын
Сёгесе,
Хумеллек кибик, къызыл кёгетин
Кёрмейсе...

1986

КЪАТЫШХАН ЭСЕЛЕ

Къатышхан эселе
Нартюх бла кебек,
Нартюхню кебекден
Айырыргъа керек.
Аралашхан эсе
Къайнагъан джаугъа бал,
Айырыб кюрешмей, алай
Биргелей сал!

ЧОЛПАН

Ма, келди Чолпан! Кюндюзню къууб,
Кечеден къачыб:
– Бери кир! – дедим, анга джарыкъны
Эшигин ачыб.
Кюндюз Чолпанны джашырыб къойду,
Джутуб ичине.
Кече да кетди, аны табаргъа
Келмей кючюнден.
27 06 2004

ЁРЕ БЁРКЛЕ

Биреу бёркюн, эте билмей,
Ёре этген эд.
Джахил халкъ аны кесине
Тёре этген эд.
Бёрк этгенни бёрк устагъа
Айырдыла,
Андан сора ёре бёркле
Джайылдыла.

БОЛАЛМАМ НЁГЕР

Керек эсе да, туйюл эсе да,
Кесинг ичкинчи теджесенг, меннге.
Не алыб ичерем, не: «Сау бол!» – дерем,
Халал этерем суусабны сеннге.

Сен тогъуб, къаныб, узатханлыкъгъа,
Адет базманда эл аны чегер.
Къолунгдан алмам, тилиме салмам –
Асылсызлыкъгъа болалмам нёгер.

МЮЙЮЗЛЮ КЪОЙ

Мюйюзлю къой, уруб, тюртюб
Тумакъланы
Ашай эди, иче эди
Ол табханын...
Бир кюн а, бир ууу болгъан
Къышхыр кёрдю:
Кеси къыстаб, кеси ашаб,
Кеси ёлдю...

МАДАР БОЛСА

Мадар болса, энишге тюл,
Ёрге бар –
Миналмагъан, кёраллыгъын
Кёрмейди.
Ыхдырылма, тубесе да
Боран, къар.
Къыйналмагъан, зауукъну да
Билмейди.

СЕН ДА ТЕБИН!

Мен тохтасам, тыя эсем
Биреуню аллын,
Барсам, баса эсем сени
Табанынги.
Сен да тебин, эки аякъны
Кёзюу алыб,
Экибизге да тийирмей,
Заранынги.

***

Мал семирсе да,
Кюн джылынса да,
Кёл кьууанса да –
Бары асыу.

Семизлик – кьойгъа,
Иссилик – джайгъа,
Джарыкълыкъ тойгъа
Джарашыу.

НАСЫБ ТАБАР

Биреу, миллетин айыра,
Сёзю чайнар.
Биреу, иннет айыра,
Тенгни сайлар.
Сёз чайнагъан, сёзюнден
Исси къабар.
Тенг сайлагъан тенгинден,
Насыб табар.

ТАЯКЪЛА

Къынгыр таякъны, тюз таякъны да
Атсанг Къобаннга,
Тюз таякъ кетер, джолоучу нёгер
Болур да, анга.
Къынгыр а чыгъар, не бир джанына
Неда айрымканнга,
– Эт! – деген затын этдиралмаз, таб,
Къобан да анга.

2001

КЪОШХАСАЛМАЗ

Къошхасалмаз да джашнайды,
Чыммакъ чагъыб,
Мешхутха да тиеди кюн
Тура турса,
Нем да толуб кёрюнеди,
Тенгин табыб,
Сансыз этмей, насыб анга
Алын бурса.

АРТЫКЪ ЭСЕ, ЭРКИНЛИК...

Билмесе да, артыкъ эсе,
Эркинлиги.
Ол айтады: «Былайды! – деб
Этиллиги».
Билгеннге уа бир иш болмаз
Андан къыйын:
«Тюздю», – дерге керек болса,
Кесин тыйыб.

ОНГСУЗ НЕ ДЖАРЛЫ

Бери къайтса да, ары барса да,
Артындан – сууукъ, аллындан – боран.
Табын этсе да, тюзюн айтса да,
Сан этмейд аны алай хазна адам.

Сууукъду юсю.
Тоймайды къарны.
– Ол ким боллукъду?..
– Ёксюз не джарлы.

1985

ДЖАРЫКЪГЪАДЫ БАРЛЫГЪЫМ

Бюгюн меннге къарангы
Болгъанлыкъгъа,
Кёре эсем тамбла кюнню
Джарыгъын.
Аслам палах, кёб тыйгъыч
Салгъанлыкъгъа,
Къарангыдан джарыкъгъады
Барлыгъым.

1988

БИРИНЧИ ТОЛКЪУН

Биринчи толкъун! Кёб тыйгъычладан
Бараса ёте;
Юсюнг кир бола, кючюнг бир бола,
Муратха джете;
Ёхтем шууудай, тола, тёгюле,
Кючюнге база,
Ызынгадгъыла, тыйгъычла
Кёрмей, агъарча таза...

ТАМЫЗЫКЪ

Боллукъ ишни суююмчюсю –
Тамызыкъ!
Гюрюлдейсе, джанарыкъны
Джандыра;
Тас боласа, бошагъанлай
Тамызыб,
Билиминги башхалагъа
Къалдыра.

1990

БАРДАН ДЖОКЪ БЛА ДЖОКЪДАН ДЖОКЪ

Бардан джокъ бла джокъдан джокъ да
Чыкъмалла ишге.
Не эсе да бардан джокъну
Чанчалла тишге.

Джокъдан джокъгъа джукъ айтмайла,
Аны кёлю хош.
Урушмайла. Хыртламайла,
Ол башына бош...

САТЫБ АЛАДЫЛА

«Джарлы джашын сатыб алыр», –
Дей элле.
Ийнанмаек, айтханлагъа
Биз туру,
Энди джарлы, бай да сатыб
Алалла,
Джашларын да, къызларын да
Хар къуру.

1991

БЮГЮН БЛА ТАМБЛА

Бюгюн мени
Бир миннген атым эсе,
Муратларым –
Башындагъы джюгени.
Тюненеми
Узакъдан узакъ эте,
Тамбла таба алыб
Барады мени.

АДЖАЛГЪА

Бюгюнлюкде: «Джашасам!» – деб
Джашайма мен.
Келме меннге: «Джашайма!» – деб
Джашагъынчы;
Бир кёб ишни башлагъанма,
Бары – джарты,
Эт мурукку, аланы этиб
Бошагъынчы.

1993

ТАБМАМ...

Адамлыкълыкъдан
Адамлыкъсызлыкъгъа
Джап-джангыз бир атлам.
Мен аны бир этсем,
Ызыма къайтыргъа
Экинчи джол табмам...

1991

УМУТ БАЙЛЫКЪ

Умут байлыкъ азайгъандан
Азая,
Кёзюу кюнле къууандырыб
Ётмейле.
Къучакълайма сыйынмазлыкъ
Дунияны –
Эки къолум бир-бирине
Джетмейле.

2000

КЪАЙГЪЫ БЛА НЮЗЮР

Къайгъы къайнаб, къалын болуб,
Кёбейсе,
Къарымайды къайгъырычуну
Къарыуу.
Нюзюр джакълыкъ табалмайын
Терсейсе,
Ызынады насыбынгы
Барыуу.

ДЖАЯУ ДЖОЛЧУКЪ

Къайгъырмагъанлай джашасала да,
Быйылдан бери, апсынла джукъгъа;
Къырдыш къозлады, эки къарнашны
Араларында джаяу джолчукъгъа.
Эки юйдеги да джашау этелле,
Айла да келиб, кетдиле талай;
Не тазаланмай, не сокъмакъ болмай,
Къар да джатады, джолчукъда, алай.

17 12 1994

КЪАЛТУРНУ СУРАТЫНА

Джашлыгъы да, къартлыгъы да
Къалтурну,
Белгилилле Бурхан* салгъан
Суратда.
Ким да болсун, ишин былай
Баджаргъан,
Хар къуру да джете болур
Муратха.

---

* Суратчы Тамбийланы Бурхан

ИШЛЕРИН ЭТЕЛЛЕ

Китабланы окъуб,
Магъанала джыйгъан,
Сютню башын аулаб,
Саутуна къуйгъан...

Экиси да была,
Бирча халилиле
Ишлерин этелле,
Таблыкъланы биле.

1999

ЭКИ ТАШЫМ

Хыршы ташым ашалады,
Ашайды.
Биреу ючюн, кеси ючюн да
Джашайды.
Сосланым а джагъылмайды,
Джакъмайды.
Башхалагъа ичги сырын
Айтмайды.

2003

ХАРБЫЗ НЕДА БУДАЙ

Мен, топуракъ болуб,
Къошулсам да джерге;
Аллах буйрукъ берсе,
Джангыдан битерге.

КЪАБАДЫ

Джашау меннге къабыргъасын
Бермейди.

– Къысыл! – десем, табанлайды,

Не сакъ болуб атласам да

Аллыма,

Гаккыда – тюк, дангылда тик

Табады.

2003

АНДАН ОЮМ АЛСА ДА...

Бир къауум чычхан джай мижегисин

Джыяды

Аны ашай-ашай, джазгъа деричин

Турады.

Эринчек адам, не джарлылыгъы

Къалса да,

Джарсырыкъ тюл эд, къуру андан оюм

Алса да.

БЮГЮНЛЮКДЕ

Бай, байлыгъын сакъляялмай

Тентиреб,

Джарлы джанын джакъляялмай,

Джылайды.

Этилген зат, чюйресине

Этилед,

Бююнлюкде бизде джашау

Былайды.

1997

ЁЛГЕНЛЕ САУЛАГЪА

Ёлгенле саулагъа бек болушадыла,
Шиякыларындан къанга ташла бериб;
Ол ташладан саула, къалала къалайла,
Хар къайсысы кесин ёлмезликча кёрюб.
2002

БАРАЛМАЙМА

Баралмайма толкъунланы
Арасында –
Чыгъарады Къобан мени
Къыйырына;

Сагъыш этсем, хар бир затны
Сюзюб-сынаб,
Ёкюнеме джашаууму
Къыйынына...
2001

РАХАТЛЫКЪНЫ ТАНГЛАРЫ

Тохтамагъыз! Рахатлыкъны
Танглары.
Джашау саулай Джер джюзюнде
Тюзелсин.

Урунуугъа юлюш къоша
Джуртубуз,
Хар кюнюню тамбласына
Тюбесин!

АЛТЫН КЪАЛА

Алтын къала салдырсанг да,
Табалыб эбин.
Ёлсенг, алыб кеталлыгъынг:
«Сынгар бир кебин».
Сейирден сора не болурун
Билмезсе аны,
Джауму кючлер? Шохму бийлер –
Алтын къалангы?

2003

ДЕРТИ БОЛМАЗ

Аллахны бир айтханы
Эки болмаз.
Керти – ётюрюк, не уа ётюрюк –
Керти болмаз!
Зар адамны тар джюреги
Къысылса да,
Кенг адамны, кишиге да
Дерти болмаз.

ТОЛУ ДЖЮРЮТ!

Адам билмей, джангыз кесинг
Бир ташада
Турсанг да, таб, кеси аллынга
Кесинг джашаб;
Кюч тийсе да, джангызлыкъны
Кёб затлары,
Толу джюрют, адамлыкъны
Баш шартларын.

САКЪ БОЛ

Джаныуар бла
Не къадар шох болсанг,
Ол къадар сакъ бол
Сен кесинг кесинге.
Тартыб кетмесин
Джаныуар сырына.
Бир заманлары
Тюшюб аны эсине.

1981

УМУТ БЛА КЪОРКЪУУ

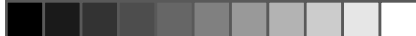
«Топ-топ!» – деб тюшдюле,
Умут бла къоркъуу,
Къоркъуу бла умут.
Аллах, умутума
Сен кесинг «амин», де,
Къоркъуууму къурут!

2003

ЮРЕН!

Заманынгы бош иймезге,
Замандан юрен.
Аз затынгы кёб этерге,
Сабандан юрен!
Иш юсюнде джукъламазгъа,
Къобандан юрен.
Къарангыда аджашмазгъа
Лобандан юрен!

КЮЛЕДИ

Илгиздик болуб, тутдурмай тургъан
Насыбым.
Джетгеним сайын, мийикден мийик
Минеди.
Учунган умут тохтаялмайды
Басылыб.
Мычыгъан джазыу, мыйыкъ тюбюнден
Кюледи.

1980

ГОНДАРАЙ

Ётген эсенг да бютеу джолланы
Кёрген эсенг да бютеу джерлени.
Будджуна турмай, артха туракълаб,
Миннген эсенг да учхан Буракъгъа,
Чыкъгъан эсенг да Чолпаннга, Айгъа,
Бармагъан эсенг сен Гондарайгъа,
Кёралмагъанса чынг сейир затны:
Керти ариулугъун нюр табигъатны.

АДАМЛЫКЪ БЛА АМАНЛЫКЪ

Адам бла адамлыкъны
Ортасында,
Орун табыб сыйыналса
Аманлыкъ.
Аманлыкъны, адамны да,
Алай къоюуб,
Кетиб къалыр, чыдаялмай,
Адамлыкъ.

АДАМНЫ ОРНУ

Адам тууду, джаратылды,
Табиғатдан.
Хар инсанда бир онглулукъ,
Бирер затдан.
Анга кёре табхан эсе,
Адам орнун,
Ол заманда болмай кьалмаз
Анда болум.

БИР ЧЮЙРЕДИ

Бара тургъан кьартны неда
Сакъатны,
Къыйын тюлдю джолда ызындан
Джетерге;
Джетгенликге, болушлугъунг
Тиймесе,
Бир чюйреди, аллына озуб
Кетерге.

МЕН БИЛГЕНЛИ...

Бармакъларым, барысы да,
Кьолумда;
Айырылмай, мен билгенли,
Джашайла.
Урунууда, шохлукъ джашау
Болумда,
Джаным бла тёнгегиме
Ушайла.

БИР БЕЛГИ КЪОЙ!..

Бара барыб, батыб къалыб
Батмакъда;
Къыйышлашыб чыкъгъан эсенг,
Бир талай;
Бир белги къой сени ызынгдан
Келликге –
Хали билмей, джунчумасын
Ол да алай...

ИЙНАНМАКЪЛЫКЪ

Джер къарангы болгъанлыкъгъа,
Кюндюз кетиб,
Джарсымайды киши да анга
Сагъыш этиб,
Джокъду бушуу, не къайгъырыу –
Къыйналмакълыкъ...
Мынга себеб: атар тангнга
Ийнанмакълыкъ!..

СЕЙИР ИШ

Джугъутурну мюйюзюн да,
Къулагъын да,
Туягъын да бир окъ бла
Урду уучу.
Сора кийик, аны аллына:
«Топ!» – деб тюшдю,
Чынгылладан, бир тёнгерев,
Бир да, учуб...

1980

ДЖАНА ЭСЕ...

Джана эсе, джау хоншунгу
Къышлыгъы –
Бузулгъанды кесинги да
Тынчлыгъынг.
Шох эсе да, джау эсе да
Къарама.
Джет да джукълат –
Къарыуунгу аяма!

ДЖЮРЕК, ТАЛПЫ!

Джюрек, талпы! Сезим, сына!
Ишим, къурал!
Джалкъаулукъну джели сизге
Джетмесин!
Сейир заман акъыртын эм
Джашыртын,
Зыраф ётюб, айыб этиб
Кетмесин!

ДЖАНГЫЗМА, ДЕБ...

– Джангызма! – деб, тарыкъмайма,
Сорсала.
Джюрюй билсе, джангызны да
Джолу – кенг.
Тили – татлы, иннети тюз
Болсала,
Джетген кюнде бары анга –
Джууукъ-тенг.
1976

ПЕРЕСТРОЙКА

Перестройка башланганлы да,
Эниб барабыз төбенден төбен.
Къачан бошаллыкъ болур бу тюшюу?
Къачан кёрюнюр, тюз джоллу ёзен?

Джокъ эсе, джолну
Ёрюшю,
Тюзю,
Не кёндедени.
Ол джол насыбха тубетир, дерим
Келмейди мени.

1998

ТАШНЫ БОРЧУ

Эки борчу барды ташны хунада,
Бири – бетин кёз туурагъа бурууду.
Экинчиси – барыбыз да сынагъан:
Хоншу бла таб джарашыб турууду.

«ОЗДУМ!» – ДЕ ДА АЛ!

Кючюм аслам болгъанлыкъгъа,
Эркинлигим кем эсе,
Мен озсам да, сен озсанг да,
Ёч бериллик сен эсенг,
Нек салама мен атымы
Сындырыуну чарсына?
«Оздум!» – де да, ал ёчюнгю,
Мен аны ючюн джарсымам...

2003

УЧКУЛАННЫ БАГЪАСЫ

Сен, Къарачайны юч анасыны
Бирисе,
Юч ёзенни да насыб джол бла
Атлатхан.
Сен, игилени игисинден да
Игисе,
Гитче халкъынгы уллу сый бла
Махтатхан.
2003

БИЛИМ АЛЫУ

Билим алыу – мийик таула.
Джол салыб,
Чыкъгъан сайын, муратына
Джетгенча.
Къыйынлыгъы –
«Ийне бла кёр къазыб»,
Къазылгъанны оймакъ бла
Тёкгенча.

АЛАЙ ЭСЕ

Ол да – сеннге, сен да анга
Бералмайсыз сый, не багъа;
Ол да сени, сен да аны –
Санамайсыз адамлагъа.

Алай эсе, ёрге турмай,
Бир-биринге бурунунгу;
Эки айланыб келмез ёмюр –
Изле хар ким джурунунгу!

МЕНДЕН ЭРИКМЕ!

Ой, келе тургъан аджалым,
Да, ётюб баргъан ёмюрюм.
Ала тюбешген, ол огъурсуз кюн,
Мени чынг ахыр кёрююнг.

Сюйсем къалсам да, мадарым джокъду,
Ол кюн джанымы берликме.
Ары дери уа, сенден тилерим:
– Менден эрикме! – дерикме.

2002

УМУТ ДЖИБЛЕ

Хатачы киштикни
Атхан кибик,
Атыб кетселе да сени,
Джашлыкъ бла насыб ючюн,
Алгъан джюклеринги
Кюч-кюреш
Умут джиблеринги!

БЫЯГЪЫ КЮНДЮЗ

Хар ингир сайын, кече кюндюзню
Джутады.
Сары ашха дери джугъун кёргюзмей
Тутады.
Чолпан чыгъад да – суюмчюлюгюн
Айтады.
Быягъы кюндюз, кечени хорлаб,
Къайтады.

НЕК КЪУЧАКЪЛАЙМА!

Хоншум ауушду. Джылы бла кичи.
Эс бла эсли, кюч бла кючлю.
Ёмюрюн ётдю. Кёрлюгюн кёрдю.
Кеси аджалындан, аурумай ёлдю...

Бюгюн ол эсе, тамбласында – мен.
Къарыуум да кем, джылым да келген.
Нек къучакълайма сора дуняны,
Къоярыкъ эсем, узаймай аны?..

2003

АЖЫМСЫЗ БОЛ!

Сен кийимни буршу этиб,
Итиу урсанг,
Сыйдам болургъа да болур,
Ким билсин, ол.
Джюрекни джарсытыб,
Джапсаргъанлыгъынг а,
Ол орнуна келлик тюлдю,
Ажымсыз бол!

СЕНИ ЫЗЫНГДАН

Сени ызынгдан ышармайын,
Кюлмейин,
Сабыр къуш-муш этедиле
Терекле.
Кереклисин таныб ала
Билмейин,
Айыб салыб барады, деб
Чегетге.

АЙЫБЛЫ

- Сен бёрюню нек ургъанса?
- Нек урмаем, къоймай эди малымы.
- Айюню уа нек ёлтюрдюнг?
- Ёлтюрмесем, аллыкъ эди джанымы.
- А къушну уа нек атханса?
- Аны айтханым: джюджеклени дауу ючюн.
- Маралны уа нек ургъанса?
- Тюзюн айтсам, айыблыма аны ючюн.

АРАКЪЫМ ТЕПСИДЕ

Ким урглады. Ким тогъуду.
Ким ичди.
Уртлагъанла тюрленмейин
Къалдыла.
Ичгенле да болмадыла
Бедишлик,
Тогъугъанла чий телиле болдула...

МЕНИ НАЗМУМ

Мени назмум айтырыгъын
Этиб турсун.
Кеси къалыб, джангызлыкъны
Сынамайын,
Танышханны биргесине
Кетиб турсун!

1999

ТАУДАН ТАШНЫ

Таудан ташны тёнгеретдик,
Сагъыш этмей,
Энди ызына чыгъармасакъ
Болмайды.
Кюрешибиз не кюч джетмей,
Не таш тебмей,
Этмесек а, заман бизни
Къоймайды.

1981

КЁБДЕН КЁБ

Этишиме къатылама
Бекден бек.
Этген сайын, этер ишим
Кёбден кёб.
Къучакълайма сыйынмазлыкъ
Дунияны,
Муратыма джеталмайын
Къыйналыб.

1997

БИЗНИ САРТЫН

Мени сартын...Сени сартын...
Аны сартын...
Ючюсюнден бир сартыны
Къурайыкъ!
Аны атына: «Бизни сартын»
Айтайыкъ.
Не десе да анга: «Хо!» – деб
Турайыкъ.

БАРЫУ БЛА КЕТИУ

Чакъырдыла. Сыйладыла.
Къырылдыла – ёлдюле.
Юйлерине хан къонакъла
Келген кибик кёрдюле.
Алай а ала джолубузгъа
Салгъан эдиле азыкъны:
Бирибизге – къулсуюмезни,
Бирибизге – базукну.

1992

СЕНИ КЮТЮ ЭТАЛСАМ...

Насыб, сени излейме,
Сен а менден бугъуна:
Тюбешмейин къалсакъ да –
Санамайса джугъунга.

Тюбесенг да гинасуу:
Къачар къоян, учар къуш.
Сени кютю эталсам,
Боллукъ эди халым тынч.

МАДАР БАРМЫДЫ?

Билмей тургъанлай, оджакъдан къурум
Тюшгенча, тюше билдирмей сырын,
Тауушу – эсге, тюрсюню – кёзге,
Мадар бармыды тёзгенден ёзге?

1959

КЪАЛАЙ ИГИ ЭД

Къара суу эсе, ненча барсанг да
Чыкъгъанлай турур.
Джалгъан суу эсе, джай бла келир,
Къач бла къурур.

Къалай иги эд, джалгъан суу болмай,
Къара суу болсам.
Джай иссиде да, къыш суукъда да,
Чыгъыб туралсам.

ЭСИ КЕТИБ КЪАЛГЪАНДЫ

Бир кюн уугъа тебрегенд да
Биреулен,
Безий-безий, къоян ата
Баргъанды.
Аслан чартлаб, аллына
Чыкъгъанында,
Огъу болмай, эси кетиб
Къалгъанды.

БАШ БАРМАКЪ

Баш бармакъ да бармакъланы
Бириди.
Ол болмаса, джумдурукъ да
Къысылмаз.
Къалгъанлагъа къайгъыргъанлай
Джорюйдю.
Бешисинден бир душман да
Къутулмаз.

СОКЪУРДАН

Билиб, не да билмей
Этген эсенг аман,
Этген терслигинги
Кечер ючюн заман,
Аллай кылыкъъланы
Кенг атыб юсюнгден,
Бек кючлю сокъурдан –
Татырлай кючюнге.

ДЖАНЫМДАН ДА БАГЪАЛЫ

Джашау – сейир, джан татлыды,
Аланы
Не джашыруу, бек сюеме
Кертиси.
Джашауумдан, джанымдан да
Багъалы –
Ата джуртум! Ана тилим –
Экиси...

АЛЛЫНГА КЪАРАЙДЫ

Джауаса, джауаса,
Джангур, тенгизге,
«Дыб!» – деб да таммайса,
Къатынгда тюзге.
Ол сени кюсейди,
Саргъалыб, кюйюб,
Аллынга къарайды,
Джибирге суюб.

ДЖОЛОУЧУЛУКЪ

Джашлыкъ деген – кюндюзгю кюн
Джолоучулукъ.
Санынг тута, таугъа чыгъыу,
Суудан ётюу.
Къартлыкъ деген – къарангыда
Джолгъа чыгъыб,
Ёрлеялмай неда ёралмай,
Тюрт-мюрт этиу.

ОЛДЖАННГА ДЖЕТГИНЧИ

Аллыбыз къарангы –
Кёрюнмейди джукъ.
Бурулуб къарасакъ –
Ызыбыз джарыкъ.
Бу тукъум болумда,
Биз, джолоучула,
Олджаннга джетгинчин
Турлукъбуз барыб.

ШАГЪАТ ТАБМАЗ

Батыр къоркъмаз.
Джоргъа джортмаз.
Топал чабмаз.
Къургъакъ чакъмаз.
Бу шартлагъа:
«Терсди!» – деген,
Айтханына
Шагъат табмаз.

2003

КЕСЛЕРИНДЕН СУУУТДУЛА

Алгъыннгыла сыртыбызны
Джауур этиб тургъандыла.
Эндигиле келир-келмез,
Бурнубузну бургъандыла.
Бурунлары бурулгъанла,
Джауурларын унутдула...
Эки къаууму да, бизни
Кеслеринден сууутдула.

МИНУТЛАРЫМ

Минутларым кетиб-кетиб
Баралла,
Бир менден тюл, бютеу дюнлю
Дуниядан
Адамла да насыблыла
Алалла –
Аны эсгериб, бир-бирлерин
Сыйлагъан.

1999

***

Къартны асыуу тыннган эсе,
Тёрюне олтурсун!
Тёрге төре болалмаса,
Кенгирек турсун!

07 01 1998

***

Батмакъ эсе, эсле – батма!
Къургъакъ эсе, букъулатма!
Гызых эсе, сакъ бол, тайма!
Эсгер. Джибге будай джайма!

06 03 1998

НЕ БОЛЛУКЪ ЭДИ?

Алда баргъанла
Джетдирмей баралла.
Артдан келгенле –
Джеталмай келелле
Оюмсуз онглуну
Тюбюнде къала,
Джан сакълаялмай,
Кёб мал ёлелле...
Не боллукъ эди
Оюмсуз кьойчу
Этмезин этмей
Этерин этсе!
Алларын тья,
Артларын джыя,
Элтир джерине.

2004

***

Джукъум келсе, заманында,
Къалама джукълаб.
Тилек тилей, Аллахымдан
Ашхылыкъ сакълаб.

Сагъышларым келселе уа,
Джукъумдан алгъа,
Саладыла ала мени,
Сагъайыу халгъа.

2003

КЪОБАН, ЗАМАН, ДЖЮРЕК

Къобан, заман, сора мени
Джюрегим,
Ишлейдиле кече, кюн да
Солуусуз;
Нёгерлери тохтамазгъа
Болурла,
Джюрек тохтар – ол аладан
Къарыусуз...

СУУ КЪУЯЛЛА

Суу къуялла, ёмюрюмю
Къумгъанына
Чарламайма, къуючуну
Къуйгъанына.
Богъурдакъ таууш этеди
Энди къумгъан,
Тохтатырыкъ болур, эшта,
Сууну къуйгъан...

2000

ЁЛМЕГЕНЛЕЙ

Баргъан сууну чыкыгъан джери болгъанча,
Саркыгъан орну, акыгъан ызы да болур.
Сау адамны туугъан кюню болгъанча,
Ёлюр кюню, кирир керю да болур.

Алай а суу, чыгъа, саркъа, къуюла,
Ёмюрледен ёмюрлеге къаллыкъды.
Кеси ючюн тюл, джурту амалтын джашаса,
Адам да алай, ёлмегенлей барлыкъды.

Х а р к і в

***

Умутладан учунуула
Туугъанлай,
Талпыуланы джангылары
Ёсдюле.
Муратыма джетеме, деб
Тургъанлай,
Тыйгъычларым джолларымы
Кесдиле.
Огъай! Тыйгъыч джолуму чорт
Кесе да,
Аны хорлар умутуму
Кесалмаз.
Къаршчылыкъ кюч, къар джаугъанча,
Ёссе да,
Насыбымы алай эрек
Эталмаз.

***

Бир ариугъа, сенден ариу
Джан болмаз.
Бир суйгеннге, менден суйген
Бар болмаз.
Суйюлмесенг, суймекликден
Дам болмаз.
Джюрек айтхан керти сёзде
Чам болмаз.
Сынгар сени суймеклигинг
Болмаса,
Бу дуняда мен базмазлыкъ
Зат болмаз.
Джашауумда бу муратым
Толмаса,
Кесиме огъай, таб, сеннге да
Таб болмаз...

***

– Бу тюрсюнню былай ариу
Ишлерге
Къалай келгенд табигъатны
Кючюнден? –
Деб соралла, джыйылсала
Бир джерге
Эсли адамла, бары сени
Юсюнгден.

Кирпигинги къакъгъан сайын
Бетинге,
Кёзлерингден нюр джилтинле
Агъалла.
Анча сайын, джылыу уруб
Этима,
Джюрегимде иги умутла
Чагъалла.

Кёзню кёзге кёзю тийген
Керти эсе,
Кёзюм тиймей къаллыкъ тюддю
Кёзюнге.
Сукъланнганын суйюу джанны
Дерти эсе,
Сюерикме, толу болуб
Сёзюме.

БОЛДЖАЛ ДЖЕТГЕН БОЛМАЗ

Сени табханындан иги
Ананг бир иш этген болмаз.
Сен болмасанг, башха бир джан
Былай чырай төкген болмаз.

Сени таныгъанлы къайыгъым:
«Ох!» – деб, джерге чөкген болмаз.
Сени амалтын мен чекгенни
Алкъын киши чекген болмаз.

Эс умутум, сени унутуб,
Бир минутум кетген болмаз.
Учунама, ёкюнмейме:
Заман зыраф ётген болмаз.

Мени юсюмден киши сеннге,
Башхартыб, джукъ чертген болмаз.
От – сериюн, къазан – мийик,
Асхан сууум бөркген болмаз.

Чыкыгъан урлукъ чола эсе,
Себген иги себген болмаз.
Тубан шылпы бола эсе,
Дырын къолай кебген болмаз.

Сёз кесимли туююл эсе,
Иш аллына тебген болмаз.
Бир къууанчым: барыб, сеннге
Мени киши сөкген болмаз.

Насыб бизге келирге, деб,
Алкъын арба джекген болмаз.
Джазыу аны джекдирликди –
Амма, болджал джетген болмаз!..

АЙЫБ ЭТМЕ, БИР СОРАЙЫМ

Айыб этме, бир сорайым,
Табиғъат,
Төгөрек Джер бош хауада
Тургъанлы,
Ол биреуню тюрсюнюден
Ариу зат
Джаратханынг болгъанмыды
Туугъанлы?

Джазыу, джанны адебинден
Чыкъмайын
Инсанланы бирча къачан
Кёрлюксе?
Насыбымы барамтада
Тутмайын,
Муратыма джолну къачан
Берликсе?

Аджал, сен да болджалынгы
Созсанг а.
Ол тюрсюнню туудукъла да
Кёрюрча,
Анга тюбер джерде кенгтин
Озсанг а,
Мен да сеннге разылыкъны
Берирча.

Сени амалтын джаханимге
Барсам да,
Тёзалырем, къалгъанлача
Джанмазем.
Робинзонлай, айрымканда
Къалсам да,
Сенден башха атны эсиме

Алмазем.
«Экигизни миндирейик
Икаргъа!» –
Деселе да, кьоркъмай, таукел
Ётерем.
Сени табмай, Джерде
Тургъандан эсе,
Сени бла анга миниб
Кетерем.

ЭКИ ОРУН

Джыр

Джашауда болгъан эки орун, дейле,
Ала экиси да тамаша.
Бири биринден мийкди, дейле,
Бири биринден алаша.

– Алаша орунну игиси неди?
– Джыгъылама деб, кьоркъмайса.
– Алаша орунну аманы неди?
– Хакъынгы толу табмайса.

– Мийик орунну игиси неди?
– Дюнлю дунияны кёrese.
– Мийик орунну аманы неди?
– Андан джыгъылсанг, ёлесе...

Мийик орунга миналсам, дейме,
Андан джыгъылмай туралсам.
Сен да – насыблы, мен да – насыблы,
Сени кесиме буралсам...

23 04 2004

***

Сени былай сейир табхан
Ананы,
Башха болмай, анам кибик,
Кёрюрме.
Зауукъ эте джашар ючюн
Джаны аны,
Джашаууна бар эсими
Бёлюрме.
«Ол тюрсюнню алай ариу
Ишлерге
Къалай келгенд табигъатны
Кючюнден!» –
Деб сорсала, джыйылсала
Бир джерге,
Эсли адамла бары сени
Юсюнгден.
Кирпигинги къакъгъан сайын,
Бетинге
Кёзлерингден нюр джилтинле
Агъалла.
Анча сайын, джылыу уруб,
Бетиме,
Джюрегимде иги умутла
Чагъалла.
Кёзню кёзге кёзю тийген
Керти эсе,
Кёзюм тиймей къаллыкъ тюлдю
Кёзюнге,
Сукъланнганын суююу джанны
Дерти эсе,
Сюерикме, толу болуб,
Сёзюме.

ДЖАНГЫЗ ТУРНА

Джыр

Джангыз турна джайлаулагъа
Бармайды.
Джангыз турна кышлаулагъа
Къайтмайды.
Сен сагъайыб: «Хо!» – демесенг,
Джюрегим:
«Бизни ишибиз тюзелир!» – деб
Айтмайды.
Джангыз турна джан нёгерин
Табмаса,
Кеси бла сынгар кеси
Къалады.
Сир сагъышы кёбейгенден
Кёбее,
Иги умуту аздан азгъа
Барады.

Къадар аны джазыкъсыныб
Джакъласа,
Джан нёгери табыллыкъды
Джанына.
Джайлаугъа да, кышлаугъа да
Барырай,
Насыб себеб болуб джашау
Халына.
Джангыз турна джайлаулагъа
Бармайды,
Джангыз турна кышлаулагъа
Къайтмайды.
Сен, болушуб: «Хо!» – демесенг,
Джюрегим:
«Бизни ишибиз тюзелир!» – деб
Айтмайды.

НАКЪУТ-НАЛМАЗ

Джюреклени джан дыгъысы
Накъут-налмаз!
Сен болмасанг, сенден сейир
Бир зат болмаз.

Нюр джанаса, джарытаса
Тёгерекни.
Табигъат сени кесине
Нёгер этди.

Сюйген сени кёб болса да,
Билген – джангыз.
Сына! Уна! Джангыз аны
Этме сансыз.

Сюйген сени кёб болса да,
Сыйларыкъ – бир.
Сыйламагъан сыйлы болмаз –
Аны да бил.

Нюр джарыгъынг хар кимге да
Тиед сени.
Кёрген бары ол себебден
Сюед сени.

Мен да суюдюм, джюрек отум
Джанад кенгде.
«Джууукъ кел!» – деб айтсанг эди,
Санаб тенгнге...

Алтын кюнню кюн таягъы,
Накъут-налмаз!
Джылытмасанг,
Къуру джарыкъ себеб болмаз.

Джылыт мени, джазынг бла!
Кел, чагъайыкъ!
Насыб таба атланыргъа
Онг табайыкъ.

Насыбымы тутуругъу
Накъут-налмаз!
Аджал джетмей, джан тёнгекден
Айырылмаз.

Джылыт мени, джайынг бла!
Кел, битейик!
Экибиз да джолубузну
Бир этейик.

1984

ЭСКИ БОЛГЪАНЛЫКЪГЪА

Азмаса да кёзюм,
Тюшмесе да тишим,
Бек эски болгъанма,
Джаратмазча киши.

Эски болгъанлыкъгъа,
Эрши болмагъанса,
Къач къалай ариуду,
Ушайса сен айгъа!

Гитче кюзде кибик,
Дамлы табигъатынг –
Джазны, джайны къоюб,
Тохтар эдим сеннге.

25 07 1998

СЕНИ СЮТГЕ БЕРЕЙИМ...

Сени сютге берсем,
Дауларыкъ затларым:
Тынгым бла джукъум,
Аны ташында да,
Кёрюрге къоймайса
Сенден башха джукъну.

Узакъда болсам да,
Биргеме тураса,
Тыймайса хатангы:
Сеннге сагъыш эте,
Ариу токъ санларым
Болдула къатангы.

Сары алтын чачымы
Акъ кюмюш этгенсе.
Къоркъуу бла бояб,
Меннге буюрулуб
Тургъанлай, кесинги
Башхалагъа аяб.

Сенден кюч тогъугъан
Базыкъбоюн къайгъым
Умутуму джыкъды.
Атсам – огъум джетмей,
Айтсам – сёзюм ётмей,
Акъылымдан чыкъдым.

Сени сютге берсем,
Экинчи сорлугъум:
Джаратыллыкъ джанла
Сени терслигинден
Дуниягъа келалмай,
Мычыйдыла ала.

Сени сютге берсем,
Кёбдю тарыгъууум
Дагъыда ой-ой-ой!
Сютсюз джарашайыкъ:
Шо, тилеб айтама:
«Болсун!» – де да бир къой!

1991

СЕНДЕН ТИЛЕК

Узалама –
Бачхыч джокъду, джеталмайма.
Джагъалмайма –
Кёчюу табыб ёталмайма.
Кюрешеме –
Кючюм къалыб элталмайма.
Сукъланама –
Алай кёюуб кет алмайма.
Оюм бла
Озадыла кюнле кюле,
Эришеме,
Кючееме кюнден кюннге.
Джеталлыкъма,
Ёталлыкъма, элталлыкъма,
Этилликни
Тахсаларын биле-биле.
Сенден тилек:
Бачхыч болма, джеталмасам.
Сенден тилек:
Кёчюу болма, ёталмасам.
Сына мени –
Изле менден тенглигинги.
Сакъла мени,
Толтургъунчу кемлигими...

1980

СОКЪУРАНМАЗСА

Джыгъылдын, делле, сюрюнюб, тайыб...
Марал да абынад – джокъду бир айыб.
Эслеб атларса, бу джолдан сора,
Басар джеринги ажымсыз баса.

Ким билсин, эсинг сагъышха кетиб,
Джаш сезимлени нюр дуниясында.
Аякъларынга аманат этиб,
Къалгъан санынги саулай барын да,

Келе болуренг, учунуб алай,
Этген ишингден, этер ишинге;
Эс дюрюледен оюмла къалай,
Фахмудан толгъан мыйынги ичинде.

Огъесе, дуния тынч джашар ючюн,
Излей болурменг, сен да бир себеб?
Огъесе, сагъыш кенделен тюшюб,
Ойлай болурменг: «Нек танышдын?» – деб.

Огъесе, башха кезге кёрюнюб,
Сюелгенми эди кезюнго ичинде?
Акъылын-эсинг, отча, бёлюнюб,
Армаму болдунг, сен аны юсюнден?

Мен ол заманда къатынга болсам,
Эртдерек сезе, ишни болумун,
Эритир эдим тылпыуум бла
Мияла бузун джюрю джолунгу.

«Адам къатында адам ёлмейди»:
Негери болса, джыгъылмаз киши.
Джангызны оту уа джарыкъ джанмайды,
Не бир онгуна бармайды иши.

Дюллю дуняда джанланы бары
Биргелерине излейле нёгер.
Сен бу джорукъдан къачма бир джары,
Сокъуранмазса! Нёгер къураб кёр!

1984

Зоя

Сюймекликден къала ишлеген
Эсенг да,
Керек тюлдю, къарама да,
Ой аны.
Тагъылгъанынг, такъмагъынг бар
Эсе да,
Сыдыргъы бол! Сып-сыйдам бол,
Къой аны.
«Къарагъан халкъ не дер меннге?» –
Дей эсенг,
Ол акъылыны телиге бер,
Джой аны.
Тиширыуну асылын
Излей эсенг,
Тюртюлгенсе, ычхындырма
Зояны,
Деб джюрегим тынгы бермейд
Чырт меннге,
Мени орнума бир джууаб эт
Сен анга:
Не: «Тау таугъа тюбемез», – деб
Ийнандыр.
Не: «Къыш кетсе, джаз келир» – деб,
Къууандыр!

1966

ЗАМАННЫ КЮНЛЕРИ

Ётјуб барадыла
Заманны кјонлери.
Сейир боладыла,
Адамла тјурлениб.
Сен да бирлерисе
Ол тјурленнгенлени.
Айтайым дегеним,
Аны јусјонденди мени.
Нек джукъланыб кълалды
Ол джакълган отубуз?
Нек сууутуб кълйду
Исси джјурекни буз?
Сен нек кълалдынг болур,
Менден былай ёнгјуб?
Кълалай сёлешсек,
Хар ким ичин тёлјуб!..
Ол да бир заман эд –
Заманны заманы.
Бир зауукъл эгер эд,
Энтда аны, табалыб...
Кълалай кёл эдиле,
Ол кёлјюуде умутла!
Урлатыбмы кълйдукъл,
Биз аланы, джукъллаб?
Огълай! Кетмегенле
Энтда менден ала!
Сен тас этгенинге
Турама кълйнала...
Энтда кълайтарайыкъл,
Кёлјюуню, кјурешиб,
Энтда јујор болайыкъл,
Джангыдан бирлешиб...

Мени джети къанлым
Айырылсын тенгден;
Табалай болурла,
Сюймегенле кенгден.

1983

СЕНДЕН ТИЛЕК

Узалама –
Бачхыч джокъду, джеталмайма.
Джагъалмайма –
Кёчюу табыб ёталмайма.
Кюрешеме –
Кючюм къалыб элталмайма.
Сукъланама –
Алай къоюб кеталмайма.
Оюм бла
Озадыла кюле кюле,
Эришеме,
Кючееме кюнден кюннге.
Джеталлыкъма,
Ёталлыкъма, элталлыкъма,
Этиллики
Тахсаларын биле-биле.
Сенден тилек:
Бачхыч болма, джеталмасам.
Сенден тилек:
Кёчюу болма, ёталмасам.
Сына мени –
Изле менден тенглигинги.
Сакъла мени,
Толтургъунчу кемлигими...

1980

СЕННГЕ БЛА МЕННГЕ

Булджуйса сен кесинг,
Кесингден тартына.
Бир тансыкъ алайым,
Шо, бир кел къатыма!
Ташайыр бу заман
Джашлыкъны къората.
Ариулугъунг кетер,
Саулугъунг – хората.
Сюрюсе бююнню
Джеталмай ызындан.
Сокъураныу сагъыш
Узундан узуннга.
Аджал бла болджал
Къысхадан къысхагъа.
Зыраф ётген ёмюр
Бермез сый, не багъа...

Ийил айтханыма –
Джууукъ кел къатыма.
Бир бек сукъланама
Сени хар затынга.
Сейир къарамынга,
Тауушлукъ эсинге.
Болсанг а келечи
Сен менден кесинге.
Тийиш кесинг бла,
Джюрегинг унасын.
Сюймеклик къаланы
Салайыкъ хунасын.
Созма муну узакъгъа
Атма неда кенгнге.
Битдирейик аны
Сеннге бла меннге.
1989

НЕНЧА КЁРСЕМ ДА...

Ненча кёрсем да мен –
Ариудан ариу, нюрлюден нюрлю.
Аны ол болуму, кесин тутханы...
Ол джанды башха тюрлю.

Ол да бир джанды, джанланы ичинде,
Ушамагъан башха бир джаннга.
Ким насыблы эсе, дуняны юсюнде,
Ол не эртде, не кеч джалгъашыр анга.

Бюгюн да кёрдюм, кёб болмай аны,
Иги умутланы джашнагъан гюлюн;
Сагъыналмадым керек затланы
Эсим кетди да – айланмад тилим.

Мен аны кёрсем, алгъасайма да,
Сёлешалмайма къайгъымы джакълаб;
Ий, джюрегим, сен кёбге джайма да,
Таблыгъынг бла бир кёр осмакълаб...

«Не сен ушагъан, не сеннге ушагъан,
Башха бар эсе, таб да бер, – де да;
Алай тюл эсе, талпыуунг ёсе, –
Кимни да къой да, кесинг кел!» – де да,

Башхарт кесинге, алсын эсине:
Джокъну табалсын да берсин!
Табалмаса уа, тутмай терсине,
Кимни да къойсун да, кеси келсин!

14 08 1986

ТУУГЪУНЧУ ТАНЫБ...

Джыр

Дунияны юсюнде, джанланы ичинде,
Джаным джаратхан джап-джангыз!
Мен сени суююб башлагъанымда,
Атанг джаш эди, ананг – къыз.

Мен сени суююб башлагъанымда,
Тюшюмде кёрюб, таралыб;
Ананг бек къызыу тилене эди,
Тамам ариугъа саналыб.

Мен сени суююб башлагъанымда,
Джайыбыз кетиб, къышмы эди?
Туумагъан Айны, туугъунчу таныб,
Толгъунчу сакълау тынчмы эди?

Джюрек – муратха, мурат – насыбха,
Насыб джазыугъа илеше;
Хар къайсы бири миннген таууна:
«Мийик болсун!» – деб кюреше,

Мен эс билгенли излей эдиле,
Солуу алмайын бир кюнню.
Бу сенде болгъан ариу халини,
Бу сен джюрютген тюрсюнню...

Джюрюген – джетер, излеген – табар,
Табдым, насыбым буюруб;
Мен табханлыкъгъа, сен табылмасанг,
Зыраф боллукъду къыйыным...

СЕНДЕН ПИСЬМО КЕЛСЕ

Сен да сокъураныб,
Мен да тагъаланыб,
Сен джазгъанларынга,
Мен джазмагъаныма;

Энтда, ийнан, сен анга
Бизни тыйгъычыбыз
Ууакъ гурушхадан
Ары озмагъанына.

Сенден письмо келсе,
Къууаныгучан эдим...
Энди уа тепсерем
Ол насыбым къайтса;

Сен: «Сюеме!» – десенг,
Ийнаныгучан эдим.
Ол да керти болур,
Иншаллах, деб айтса.

Сенден письмо келсе,
Джазыгучунгча джазсанг,
Тазаланыр эди
Эсими тубаны.

Мен насыбсыз тюлем,
Сюесе, деб базсам,
Ёлгюнчю турсам да,
Ол затха къууаныб.

1986

ДЖУЛА

I

Къолум къанады, байладын аны,
Джетдинг муратха – тохтады къаны.
Къол джаулукъчугъунг, байланыб къалды,
Джюрегим сеннге айланыб къалды.

Иймей кесинги, къошуб эсими,
Экигизни да ашырдым джолгъа.
Къысхан байлаунг, къалмай тешилиб,
Байланнганыча турады къолда.

Сау болгъанлыкъгъа къолумда джарам,
Тешерим келмейд къол джаулукъчукъну.
Мен ёмюрюмде (ёгюрюк харамд),
Сыйламагъанма мунуча джукъну...

Къысхан тешгинчин, тешдирмем аны,
Башха къоллагъа джуудурмам къанын.
Ол энтда, къайтыб, бир келлик болур,
Байлаун, тешиб, бир кёрлюк болур.

Ол джюрек бла къайгъырыб тамам,
Ол къолла бла этилсе дарман,
Къыйын ауруудан, окъ джарадан да,
Аллах буюрса, сау болмай къалмам!

Ол энди келсе: «Къалайса?» – десе,
Кюн бетден айгъакъ халымы кёрсе;
«Мен муну къолун сау этгенликге,
Джюрегин сакъат этгенме!» – десе.

Барын да сезе, сезими бла,
Кёб сагъыш этер, терен ойланыр.
Салыр джюрекге суймеклик джула,
Къол джаулукъчукъча, кеси байланыр.

II

Насыб чакъырады. Ол энтда келди,
Кёзюме къарай, къолуму кёрдю:
«Къолунг игиди... Джаранг иш тюлдю! –
Алгъын джюрегинг ауруйму эд?» – деди...

Мен джукъ айтмадым, тилимде – кирит.
Мен джукъ айтмадым, кесими билиб,
Мен джукъ айтмадым, ичимде – ёртен.
Къуру да алайма, мен аны кёрсем...

Къуру да алайма мен сени кёрсем,
Аурууум да – сен, дарманым да – сен...
Энди ашырмайма: къал мени бла,
Сал джюрегиме суймеклик джула!

МИЙИК ТЕРЕКДЕ БАЛ АЛМА

Мийик терекде бал алма,
Сукъландырады къызарыб.
Бишиб тюшерин сакълайма,
Джеталмайма да узалыб.
Къоркъууум бла умутум,
Чепкен сокъгъанча аууша;
Башха дуниямы унутуб,
Киргенме терен сагъышха.
Сагъышым олду: тюшгюнчю,
Къанатлы бурнун сугъармы?
Къоркъууум олду: тюшсе да –
Сермеб къутуллукъ чыгъармы?
Умутум олду: сау-эсен
Ол заманына джетсе, деб,
Тилегим олду: Аллахым,
Кесиме насыб этсе, деб.

01 07 1988

БЕРНЕДИ КЕСИ

Бизни заманны таулу къызы

Хар неси да иги, хар заты да баш,
«Олтурса – бийче, турса – къарауаш».
Эки ишни бирден тындырады таб.
Кёзлери бла окъуйду китаб.
Къоллары бла этеди кёлек.
Кирсизлиги – джин, чырайы – мёлек.

Ненча кёрсенг да, иши бек къаты,
Накъут-налмазды бууун сагъаты.
Салгъан джюзюгю, такъгъан сыргъасы.
Бу кеси – билим. Бу кеси – насыб.

Чага этгенин а кёргеенг аны:
Къараб турусса, джюрегинг къаныб,
Тамыры бла къурутуб хансын.
Топурагъын да, къюл кибик, этиб,
Уллу-гитче да къоймайын ташын,
Кери къуяды, тёбеге элтиб.

Къууана болур бу кирген бачха,
Оноуу – битим, къыйыны – ачха,
Къыз ишден артха турмайды, къоркъуб,
Къызыл дипломну алгъанды, окъуб.

Игиге ким да созады боюн:
«Алыгъем муну, кимни да къоюб!» –
Демезлик джожкъду, джашланы ичинде,
Не ючюн десенг, махтауу – юсюнде...

«Ишленмеклиги, акъылы, эси!» –
Деб махтайдыла, саулай тийреси.
Кёб тюл эсе да джыйгъан бернеси,
Тауусулмазлыкъ бернеди кеси...

ХАҮА

Ариу Хауа! Алапат Хауа!
Джанынг Аллахха аманат Хауа,
Терен сагъышла этдирген Хауа,
Сюймеклик азаб чекдирген Хауа...

Умутларымы: «Такъ!» – деб, такъдырыб,
Насыбларымы къысхартхан Хауа.
Къабмазлыгъымы: «Къаб!» – деб,
къабдырыб,
Мени джандетден къыстатхан Хауа!..

Сен «этилгенли», «иегим – джарты»,
Сени скойгенли, джюрегим – сакъат,
Иги умутларым хирисден хирис,
Къайгъыларым а, тул-тубан, къат-къат.

Бу бегиуюнгден бери бир къайтсанг,
Мен тилегеннге:
«Хо!» – деб бир айтсанг,
Гурушхам болмай, кечимим ючюн,
Разы болуб, джюрегим ючюн,
Кечерем сенинге къыстатханынгы,
Насыбларымы къысхартханынгы.

Мен сени бла джашау этерге
Табсам дуняда бир тукъум, бир эб,
Ёкюнмез эдим:
«Джарыкъ джандетден,
Сени себебли къысталгъанма», – деб.

2001

«ХО!» – ДЕСЕНГ А...

Ич дуниянгы, тыш сынынгы
Сынаб биле,
Болумунга, халинге да
Джаным кире,
Акъылым да, джюрегим да,
Сезимим да,
Талпыйдыла. Седирейди
Тёзюмюм да.
Умутларым къызыу къозгъай
Бир-бирлерин
Сакълайдыла:
«Огъай» неда «хо», демесенг,
Мен – дуниядан,
Дуния менден
Кетерикбиз, экибиз да
Теппе-генгден.
«Хо!» – десенг а, кюнюм – джылы,
Кёгюм – чууакъ...
«Хо!» – десенг а, миннген атым –
Джандет буракъ.
«Хо!» – десенг а, ёлюм да джокъ,
Къартлыкъ – кери.
«Хо!» – десенг а, дуния – джандет
Юйюм мени...

1984

ОНОУ АМАЛТЫН...

Кел, экибиз да оноу этейик,
Сен бла меннге.
Ауур саусузгъа джукъ керек тюлдю,
Саулукъдан ёнге.

Айтырым олду: сенсе, бир сенсе
Джанымы джаны.
Огъай-зат, десенг, къурутурукъса
Дуниядан аны.
Алай болса да мен сакъламайма
Ол затны сенден.
Тилеб айтама: излетме меннге,
Насыбны кенгден!
Кел, келишейик, мен сеннге – зауукъ,
Сен меннге – насыб.
Оноу амалтын, турмасын былай,
Ишибиз джарсыб.

ЧЫГЪАЙЫКЪ ТЕНГДЕН

Джангыз Терек туююлме мен
Неда Раубазы.
Бир кюнню да джашамайма,
Кесиме базыб.
Сен – танг Чолпан, мен – тамада,
Кериуан къыргъан;
Алгъа тууб, сени сакълаб,
Ашыгъыб тургъан.
Мен тууайым кече сайын,
Мычыб кѣбден кѣб.
Сен – ызымдан, гузабаракъ
Кѣрюн теркден терк.
Алай эте, кѣк джюзюне
Чыгъайыкъ тенгден.
«Тенглелле», – деб сѣлеширча
Кѣргенле кенгден.
Андан сора, айырылмай,
Джюрюйюк бирге.
Хар ким кеси муратына
Джетгеннге тергеб.

АБЕЗЕК

Абезекге бара-бара,
Бара-бара-бара.
Мен сёлеше, сен илеше,
Сакъла, кьулакъ сала.
Сюймеклигим – джюрегими
Учундургъан джюгю.
Тойну-оюнну несинден да,
Абезеги иги...

Балдан джалагъаным сайын,
Джаларым келеди.
Сеннге къарагъаным сайын,
Къарарым келеди.
Балдан джалай, сеннге къарай
Турурум келеди.
Сени эсинги мен кесиме
Бурурум келеди.

Ий, менмеми? Насыб басыб,
Бу сейир болумда.
Сюйгенини кьолун элтген
Кесини кьолунда?!
Абезекде келе-келе,
Келе-келе-келе.
Кёрген-кёрген экибизге
Акъылларын бёле.
Ышаргъанынг джюрегими
Къылларын бурады.
Ариулугъунг кёзлерими
Ичинде турады.

Балдан джалагъаным сайын,
Джаларым келеди.

Сеннге къарагъаным сайын,
Къарарым келеди.
Балдан джалай, сеннге къарай
Турурум келеди.
Сени эсинги мен кесиме
Бурурум келеди.
Кёкюрегим джюрегиме
Тарлыкъ этеди.
Бир билегим экинчиме
Зарлыкъ этеди.

Зауукъ заман талпыу тёге,
Учуб ётеди.
«Тёгерекге» согъулургъа
Кёзюу джетеди.
Ий, менмеми, мен тюлмеми,
Бу сейир болумда?
Сюйгенини къолун элтген
Кесини къолунда?
Балдан джалагъаным сайын,
Джаларым келеди.
Сеннге къарагъаным сайын,
Къарарым келеди!

Балдан джалай, сеннге къарай
Турурум келеди.
Сени эсинги мен кесиме
Бурурум келеди.
Балдан тойдум, аны къойдум
Бир кёзюуге дери.
Сенден а кёз алалмайма
Бюгечели бери...
Абезекде кете-кете,
Кете-кете-кете.
Сюймекликни сыйратындан
Джандетине ёте...

***

Сагъыш этиб сёлешсек,
Ойлашыб, сюзюб,
Сенден ариу къызла да
Болурла, тюзю.

Алай а бир айтырым,
Бир эс бёл анга:
Мени къарамым бла
Къарамай сеннге
Багъа бериу тюз тюлдю,
Аны эсингде тут.
Мени сартын а, джокъду
Сенден ариу чырт.

Бир ариулукъ ючюннге
Талпырыкъ тюлем.
Не уа: «Джаратама!» – деб,
Айтырыкъ тюлем.
Сора барсанг ачылад
Ишни ахыры:
Хар кимден да артыкъды
Сени акъылынг.

Акъылдан баш зат болмаз,
Джокъду аны озарыкъ.
Акъылынг амалтын да
Тюлем къызарыкъ.
«Ийнени ийнек этесе»,
Джюнню да – джибек.
Этиминги махтайла
Хар кимден да бек.

Этим да бек керекди
Джашагъан джаннга.
Этиминг амалтын да
Тёзерем сеннге.

«Ол билмеген джокъду», – деб,
Айталла махтаб.
Билиминг амалтын да
Къаллыгъем тохтаб...

Мени тауусуб баргъан,
Табдырмай тѣзюм –
Ишленмеклигинг бла
Джарашыу сѣзюнг.
Бютюн бек джууукъ этген
Сеннге арамь:
«Бери кел!» – деб тургъан, ол
Илеш къарамынг...

«ИГИ ДЖОЛГЪА!» – ДЕСЕНГ...

Джангыз бир кере да
Мен атланмагъанма:
«Иги джолгъа бар!» – деб
Айтылмай, ызымдан.
Бюгюн да сюем,
Ол сѣзню эшитирге
Сенден, таулу халкъны
Чынг ариу къызындан.

«Иги джолгъа!» – десенг,
«Сау къал!» – дерик эдим,
Сюйсенг, скоймесенг да
Узальб къол тута,
Алай болмаса уа,
Къоян согъанчакъла,
Этгенлей барлыкъма,
Кесими джунчута.

23 03 1999

АЛАЙ ТЫНЧ ТЮЙЮЛДЮ...

Мени анам, кечигиб,
Сени ананг ашыгъыб
Табхан болсала эд
Экибизни ала;
Къошмайын кишини,
Ол болуб ишибиз,
Ишлерек экибиз
Сюймекликден къала.
Мени анам, ашыгъыб,
Сени ананг а мычыб
Келтиргендиле да
Бизни бу дуниягъа;
Сен джашлыкъ этесе,
Мен къартлыкъ этеме,
Олду бюгюн сени,
Мени да къыйнагъан...

Мен: «Сюеме!» – десем,
Энтда сюялыкъма,
Толтурлукъду джюрек
Сюймекликни шартын;
Сен а, бу джумушну
Тындыраллыкъ тюзсе:
Алай тынч туююдю,
Сюйюб къойгъан къартны...
«...Огъай! Терс айтаса,
Толтурлукъма!» – десенг,
Бирден джегилейик
Сюймеклик арбагъа;
Сен да сал кючюнгю,
Мен да – къарыууму.
Тартханыбызгъа уа,
Тюзлюк берсин багъа...
1999

СЫЙРАТ КЁПЮР

Сюймекликден сыйрат кёпюр
Ишлегенме, излеб файда.
Бир къулагъы – Нарсанада,
Бир къулагъы – Къарачайда.
Кёлтюрюмю? Ётдюрюмю?..
Ишни табын насыб билир:
Бир беджени бёлеютдю,
Бир беджени – деменгили.
Ишленсе да сыйрат кёпюр,
Оюлукъду, билеме мен.
Бош бедженин бегитмесенг..
Джан аурута, болушуб, сен...
«Беги!» – десенг, бегиригед.
Сора, юсюне бирден мине,
Бирге-бирге ётер эдик
Сюймекликни джандетине...

СЕНИ ДЖАНЫНГ ТЮШСЕ МЕНИ КЪОЛУМА

Сени джанынг тюшсе мени къолума:
«Сюемисе сен мени?» – деб сорурем.
«Хо», – демесенг, саллыкъ тюлем орнуна.
«Айт тюзюн!» – деб, джууаб сакълаб турурем.

Айтырынга, эс джибериб, тынгылай,
Ууучумда эркетиб тутарем.
«Хо!» – демесенг, кёзюм къыймай турсам да,
«Сюеме!» – деб айтдыргъынчы къысарем.

Сени джанынг тюшсе мени къолума...
Сени джанынг тюшсе мени къолума!
Сени джанынг тюшсе мени къолума!
Сёзюн алыб, салыр эдим орнуна!..

СЕНИ КЁРЮУ

Кёргенликге, тоялмайма
Кёргенимден.
Кёрген сайын сукъланама
Кёзлериме.
Гокка кёрген – кёлге асыу,
Джаннга – кыйын.
Кыйналмайын туталырма
Адам сыйын?
Сени кёрюу – кыш суукъда
Кыбыла джел.
Сени кёрюу – кюнню батмай
Туракълауу.
Сени кёрюу – джай иссиде
Чокъуракъ кёл,
Сени кёрюу – джазы чагыб
Ийнакълауу.

Сени кёрюу – учунууну
Мийиклиги,
Сени кёрюу – кёзге насыб,
Кёлге талпыу,
Сени кёрюу – джанны джаннга
Кертилиги,
Сени кёрюу – терк кызына
Терен джарсыу.
Талпыуум да, джарсыуум да
Меннге – кыуанч,
Учунама мен алада
Табыб джубанч.

Къулакъ сала джюрек айтхан
Сёзлериме,
Къалган саным сукъланмазча
Кёзлериме,

Экибиз да кьууанырча,
Эт бир мадар,
Сен: «Хо!» – десенг, кьаршчы турлукъ
Тюддю кьадар.

ТЫЙЫНШЛЫ

Джангур джайгъа тыйыншлы,
Къар а – кьышха,
Тёлю тойгъа тыйыншлы,
Къарт – ныгъышха.
Чана кьаргъа тыйыншлы,
Джоргъа – джолгъа.
Байлыкъ баргъа тыйыншлы,
Къоллукъ – къолгъа.

Мюйюз буугъа тыйыншлы,
Къанат – кьазгъа.
Чабакъ суугъа тыйыншлы,
Джилек – джазгъа.
Кийик таугъа тыйыншлы,
Тюе – тюзге.
Наныкъ джайгъа тыйыншлы,
Дугъум – кюзге.

Булут кёкге тыйыншлы,
Тубан – джерге.
Белги чекге тыйыншлы,
Амма – төрге.
Ай кечеге тыйыншлы,
Чолпан – тангнга.
Сен а меннге тыйыншлы,
Мен да – сеннге.

БОЛУШ АНГА

Гокка хансны кенгден кѳрген
Бал чибинча,
Поэт сени эследи эсе
Кѳбню ичинде;
Чууакъ кѳкден джерге тийген
Джарыкъ кюнча,
Ачыкъ сѳзюн айта эсе
Сени юсюнгден;
Эсингде тут, ол сен ѳсген
Ариу джерде
Сенден сора да гоккала
Болгъанларын.
Мадар табмай экинге да:
«Былай?» – дерге,
Бир сукълана, бир зарлана
Тургъанларын.

Унутма сен, суймекликни
Кючю бла
Поэт сени джашауунгу
Джарытырын.
– Алыб барыб, ѳмюрлени
Юсю бла,
Туудукълагъа, тѳлюлеге
Танытырын...
Аллай адам сени ызынгдан
Тюшген эсе,
Аллах сени ол суйгенча
Бичген эсе,
Нюр тюрсюнюнг, кѳз гинджисин
Джабхан эсе,
Излегенин сени юсюнгде
Табхан эсе,
Къылыгъынгы элден артыкъ

Кёре эсе,
Сенсиз насыб табмазлыгъын
Биле эсе,
Сени амалтын тютюнлемей
Кюе эсе,
Ахырында, ол сёзюю
Ие эсе,
Къысха сёзю, поэт сени
Сюе эсе...
Сен сау эсенг, джюрегинг да
Ура эсе,
Сени амалтын ол а джана
Тура эсе,
Этер ючюн, сениге игисин,
Анга – табын,
Сен да аллан!
Сен да джылын!
Сен да къабын!

АЙ БЛА СЕН

Ай чыкъгъанлай, джарыкъ-джарыкъ
Джуддузла,
Ауанала тунакыла болдула.
Сен келгенлей, айтылгъан
Ариу къызла,
Кёзге тюшмей, сансыз-сансыз
Къалдыла.
Ай батханлай, болумларын
Эсгере,
Тунакыла, ауанала
Джашналла.
Сен кетгенлей, сансызла да
Эслене,
Ууакъ-ууакъ кёзге илине
Башлалла.

АРКЪАН

Сен бир джанында, мен бир джанында,
Ортада – Къобан.
Къобуб, къутуруб, алай келеди,
Къоркъарча тамам.

Бир таукел этиб кирлик эсем да,
Билмейме джюзе.
Ёталыр ючюн табхан мадарым:
Айланыб, излеб,

Кючю да кючлю, джиби да джибек,
Бек узун аркъан,
Къыйыры сенинге тюшерик эди,
Таш байлаб атсам.

Сен джерден алыб тюшген къыйырын,
Терекге такъсанг.
Мен да, сенича, алай этиуню
Мадарын табсам.

Ол амал бла ётдюралгъанды
Татаркъан аскер.
Мен да бир кесим ёталлыкъ эдим,
Сен аны эсгер.

Ийме заманны: «Ат аркъан!» – де да
Билекни булгъа.
Терк тюшюрейим къыйырын сенинге,
Джетдирмей суугъа.

КЪАЙСЫН АЙТЫРЕНГ...

Джюрек муратха джеталмай,
Тар кёкюрекде чарс этсе.
Не тешиб, чыггыб кеталмай,
Эмилик кючюн тас этсе.

Тил анга ёкюллюк эталмай,
Кеси кесинден сорукъса.
Насыб джол табыб ёталмай,
Мурат къоркъуугъа джолукъса.

Умут кёл бериб кюрешсе,
Къан кёмюк этиб къайнаса,
Таууш къулакъда сёлешсе,
Тюрсюн кёзледе ойнаса,

Кёзюне джукъу кирмесе,
Ичине ашын джутмаса,
Аурууун дохдур билмесе,
Ишине саны тутмаса...

Аны сылтауу сен болсанг,
Сен, джан дарманнга тенг болсанг,
Сеннге термилген мен болсам,
Мен ол дармандан кем болсам...

Алай къысылыб, бу эркин джан
Тамам термилсе, сени ючюн:
«Огъайынг» – ауруу, «хонг»
дарман болса,
Къайсын айтыренг мени ючюн?

ДЖЫР КЪАПЧЫГЪЫМЫ...

Мен Лайпанлагъа тойгъа келгенем,
Бир-эки тепсеб къайытыргъа.
Джыр къапчыгъымы юйде къойгъанма,
Билмейме нени айтыргъа.

Мени джырлатмай къоймай эсегиз,
Джыр къапчыгъыма къайтайым.
Сыйынмагъаны хурджунумдады,
Айт, дей эсегиз, айтайым.
Айт, дей эсегиз, да мен айтайым,
Сюймеклигими джашырмай,
Юйдеги этерге таукел болгъанма,
Заманымы зыраф ашырмай.

Джюрек джаратхан ариуду, дейле,
Мен теренинден сюзмейме.
Атама – келин, келинге – апсын,
Кесиме – юй бийче излейме.
Ой, дуня деген кёзбауду, дейле,
Кёзбауну кёрюб тоймайма.
Бир гокка хапар айталла адамла,
Бир танымасам болмайма.

Ай, кёкню ёмюрлюк джарыгъы, дейле,
Къара кечени джарытхан.
Насыбдан толсун, тукъум-джукъ болсун,
Ой, сени меннге танытхан.
Кём-кёк кёклеге къайнаб чыгъалла
Чыммакъ булутну башлары.
Джюрекни бургъан илеш тюрсюню,
Гокка кёзлери, къашлары.

Мени сюйгеним керти кёзбауду –
Ушайды накъут-налмазгъа.

Мен ант этгенме сени алмасам,
Ёмюрюмде къатын алмазгъа.
Ой, менден къалсанг ушарса, ариу,
Чегетде къошхасалмазгъа*.
Сен да, тоба этиб, нек бегитмейсе
Менден башхагъа бармазгъа?

Мени суйгеним керти кёзбауду –
Къап-къара керме къашлары.
Билекле кибиб, тёртден эшилиб,
Кёз къаматалла чачлары.
Мени суйгеним керти кёзбауду –
Кёк-ала нюрден кёзлери.
Ой, кёзбау болгъан, алдау болады,
Ётюрюк болурму сёзлери.

Мени суйгеним керти кёзбауду –
Тюрлене турад, дарийча.
Ол акъ бетинде ариу джарыкъ къаны,
Ой, сютде къалкъгъан балийча.
Дунияны юсюнде джаным джюрюсе,
Мен сени алмай къоймазма,
Суйгенден суйюб баргъан болмаса,
Не суймекликден тоймазма.

Сени табсам а, къууанчдан толуб,
Баш муратыма джетерме.
Сени таныхан огъурлу кюнню
Джыл сайын байрам этерме.
Бизни таныхан орта кюн эди,
Анга не игилик этейим!
«Сау къал», сёзюнгю эшитейим да,
Сора, джолума кетейим.

1947

---

* Къошхасалмаз – аман ийисли хансны аты

МЕН КЪАЛАЙГЪА КЪАРАСАМ ДА

Мен къалайгъа къарасам да,
Аллымда
Сенден ёнге джукъ да кёрмей
Къалдым да;
Тенглерим а инджиуюю
Билдиле:
– Шашарса да! – деб чам этиб
Кюлдюле.
Шашмагъанма – къозутхан а
Этеме.
Ол алагъа – оюн, меннге –
Кечинмек.
Шашарыкъма. Бек аманнга
Джетеме.
Барысын да ангылайса
Кесинг бек.
Мен терс эсем, тюз болайым
Джангъдан.
Мен кем эсем, эс табайым
Ангыдан.
Ат, дей эсенг, хомухлукъну
Атайым.
Айт, дей эсенг, ичимдегин
Айтайым.
Сен къуру да турмазса
Былай джашнаб.
Къонакъ джашлыкъ кетер,
Кесинги ташлаб,
Санларынгда къартлыкъ атын
Ойнатыр.
Джюрегингде къайгъы къазан
Къайнатыр.
Уллайыуну ууу сеннге

Джетгинчи,
Чырайынгы заман зыраф
Этгинчи,
Сен, джашауну нюр таякълы
Гоккасы!
Келишейик, насыб сенде
Тохтасын.
Келишейик... Адамлыкъны
Айныта,
Къууанчынга кюнде къууанч
Къошарма.
Сюймекликни джюрегимде
Къайната,
Мындан ары сени амалтын
Джашарма.

КЕСИНГ АЙЫР

Эки заран, джангыз файда,
сокъур умут
Болмаса бир джукъ табмадым,
сау джыл туруб.
Бир зараным:
сени асыры бек балсытдым.
Экинчиси:
окъуууму кёб джарсытдым.
Джангыз сени таныгъаным:
табхан файдам.
Умутума терилirmi насыб, къайдам?
Былай болса,
окъуудан да джокъду хайыр...
Андан ачыкъ айталмайма,
кесинг айыр.

1954

КЪАЛАЙДЫ АТЫ?

Сюеме сени сейир суйюмде,
Ата баланы суйгенча да тюл,
Къызгъанч – саугъаны,
Таулу – таулары,
Ёпке – хауаны
Суйгенча да тюл.

Сюеме сени аллай суйюмде:
Къарнаш эгечни суйгенча да тюл,
Сабий – кёгетни,
Джугъутур – бекни,
Къанатлы – кёкню
Суйгенча да тюл.

Сюеме сени керти суйюмде:
Атасы къызын суйгенча да тюл,
Ауругъан – джанны,
Чабакъ – къобанны,
Чыпчыкъ – сабанны
Суйгенча да тюл.

Сюеме сени ачыкъ суйюмде:
Аладан къаты, аладан татлы,
Суйдюрген да – сен,
Суйюлген да – сен.
Бу суймекликни
Къалайды аты?

***

Джюрекде отунгдан джукъ къалгъан эсе,
Ышыр да, ары джанма къой!
Суймеклигиме суймеклик къайтар,
Ишни тюзет да, барма къой!

СЮЕРИН СЮЙМЕЙ...

Джыр

Мен сени сюдюм, сен аны сюдюнг,
Ол а башханы балсытад,
Сюерин суймей, суймезин суюю
Суймеклик ишни джарсытад.

Мен сени сюрюб, сен аны сюрюб,
Бир-бирибизни джеталмай.
Сен менден къачыб, ол сенден къачыб,
Къачхан къутулуб кеталмай.

Ючюбюз бирге бара турганлай,
Ол муратына джетдими!
«Сакъла», – деб сеннге,
«Атла!» – деб меннге,
Суйгенин табыб кетдими!

Ышармагъаннга, сен бир да кюлме,
Мен сени суйюб айтама.
Сюргенден къачма, къачханны сюрме.
«Хо!» – демей эсенг, къайытама.

Къой, унут аны, кел мени таны,
Биз эл советге барайыкъ.
Сен: «баш ием» – деб,
Мен: «юй бийчем» – деб,
Ёмюрлюк нёгер болайыкъ.

Джашауубузгъа оноу этейик,
Заман бошуна кетмесин.
Мен сенсиз къалыб, сен эрсиз къалыб,
Эл сёзюбюзню этмесин.

1954

КЪАЙНАТАЛМАЙМА ТЕНГИЗНИ

Булутха бугъа, чууакъгъа чыгъа
Ай бла джудуз келелле.
Ой, кёкден къараб, сени кёрселе,
Сейирсиниб, салам берелле.
Кюннге узаласа, Айдан тутаса,
Джудуздан тюйме саласа.
Уллу кёллюсе, ауур сёзлюсе,
Аны ючюн айыб аласа.
Мен ёртен салдым – джандыралмадым
Къобанны кюмюш шоркъасын.
Сюймеклик джетди – тары элек этди
Джаш джюрегими ортасын.
Ой, Эки-Арада уллу таш, дейдиле,
Тёнгеремезми тик ёрге?
Ой, сууда – чабакъ, хансада – бёдене,
Келишмезлеми бир джерге?
Джашлыкъ кетеди, къартлыкъ джетеди,
Тохтаталмайма кюнлени.
Сюймейд дей эсенг, ийнанмай эсенг,
Шагъат этейим тийрени.
Сууча, джибите, джелча, кебдире,
Кёлюмю кёбге бураса.
Джайча, джылыта, къышча, сууута,
Онгуму алыб тураса.
Не къурутмайса, не джылытмайса,
Айтхан сёзлеринг бошдула.
Джюрекден джюрекге биз джол этгинчи,
Волганы Доннга къошдула.
Джагъада отну джакъгъанлыгъыма,
Къайнаталмайма тенгизни.
«Огъайдан», «ходан» бирин айтмайын,
Арсар этгенсе сен бизни.
Алтын да – таш, таш да – таш, дейдиле,
Алтынча джанмаз башха таш.

Сюйген кёз бла къара, къаракъаш,
Башхагъа болма кийик аш.
Ой, джазыу джардан атады, дейле,
Бир джардан атсын, бир джерге.
Ой, къартлыкъ төрге тартады, дейле,
Бир юйде тартсын бир төрге.

1957

ДЕЙМЕ

- Къайда туугъанса? – деселе меннге:
- Тюз Минги Тауну тюбюнде! – дейме.
- Къачан туугъанса? – деселе меннге:
- Сени таныгъан кюнюмде! – дейме.

- Къайры бараса? – деселе меннге:
- Сюймеклик сюрген джарыма! – дейме.
- Кел бизни къатыш! – деселе меннге:
- Сюймеклик ийсе, барырма! – дейме.

- Къайда тураса? – деселе меннге:
- Къайнай тургъанны ичинде! – дейме.
- Къалай чыдайса? – деселе меннге:
- Сюймеклигими кючюнден! – дейме.

- Кимди сюйгенинг? – деселе меннге:
- Сюйгеним мени сюймейди! – дейме.
- Неди себеби? – деселе меннге:
- Сюйгенни сюе билмейди! – дейме.

- Нек юретмейсе? – деселе меннге:
- Юретгеними алмайды! – дейме.
- Нек тохтамайса? – деселе меннге:
- Умутум тохтаб къалмайды! – дейме.

МУРАТ ДЖЕНГИУДЕ

Къызгъандан – тылпыу,
Тылпыудан – тубан,
Тубандан булут чабханча.

Булутдан – джауум,
Джауумдан – джибиу,
Джибиуден ырхы къобханча.

Кёргенден – тануу,
Тануудан – сынау,
Сынаудан суююу башланды.

Сюйгенден – кюйюу,
Кюйюуден – джарсыу,
Джарсыудан джара ашланды.

Ташыгъан ырхы
Тохтарыкъмыды,
Булут джангурун къакъгъынчы?

Джарсыгъан джара
Бителликмиди,
Керти дарманын табхынчы?

Мурат – дженгиуде,
Дженгиу – тёзюуде,
Ырысхы – иште, иш – къолда.

Сюймеклик адет
Джокъму эди, ариу,
Меннге деричин бу школда?

1959

ОЮМ ДЖЫРЛА

Юзюк

«Тейри!» – таулуну антында,
Таулу таууну къатында.
Айтыб тебреген къалай къыйынды
Бу соймекликни хакъындан.

Сен джана тургъан джарыкъ от,
Мен учуб келген гёбелек.
Джанынг джаныма джан аурутмаса,
Джаныб къаллыкъма тюбелек.

Сен джырчы бла бирге джашасанг,
Уллу къууанчдан толуренг.
Джырына – макъам, джанына – балхам,
Санына саулукъ болуренг.

Кюн-кюнден бола бараса,
Ариудан ариу, джашдан джаш.
Сени сойгенли къалмады менде
Джюрекден – джюрек, башдан – баш.

Кече да, кюн да теппе-тенгдиле,
Ёмюрню эки юлешсенг.
Кече – джукъусуз, кюндюз – тынгысыз,
Соймеклик бла кюрешсенг.

Керекли джюкню аууру болмаз,
Билет алайым, сойюне.
Керекли сёзню даууру болмаз,
Келечи иейим юйюне.

«Джангур къоркъуун джел этер,
Миллет къоркъууун эр этер».

Бу мен джюрютген сөймеклик къайгы,
Акъыллы башны сер этер.

Ой, эки сөйген бир болса,
Туз да алагъа бал болур.
Да, эки чөрчек ёчюкселе уа,
Эл да алагъа тар болур.

Кёзюме къараб, джаныма джараб,
Терк ангылайды тилими.
Чырайы бла джесир этеди,
Тангсындырады билими.

Урунуу бла сөймеклик,
Бири джюрекди, бири – джан.
Аласыз татыу айыралмайды
Джашагъан адам дуниядан.

Ой, «къызыл къыркъны къаратыр»,
Бу джюрек джуртну джаратыр.
Сөйген, сөйюлген да этсе,
Кюнюн зауукъда къоратыр.

Сен сакълаб тургъан оюмну табыу –
Назмуда ара багъана.
Ызымдан къараб, ышара болур
Мен кёрмей озгъан магъана.

Ай бир толады, бир тутулады,
Бир джарты болуб чыгъады.
Сен меннге берген сөймеклик безгек
Энди кесинге джугъады.

Сен – исси кюнню аязы,
Мен – сууукъ кюнню ышыгы.

Сени табхынчы боллукъ тюйюлдю,
Бёгек джюрекни тынчлыгъы.

Гюнахны кёбю – айыбла,
Айыбны кёбю – гюнахла.
Айыбладан да, гюнахладан да,
Я мени Аллахым, сен сакъла.

Олтуруб тургъан орнунгда
Кёлеккем тюшдю юсюнге.
Сен, туруб, арлакъ джанлагъан эдинг,
Аны ауурлугъун кючсюне.

Мен Аллахымдан тиледим:
«Сен муну кенгнге бардырма,
Бизни ортабызны джууукъ эт, Аллах,
Кёлеккем къыллы къалдырма».

Ой, джаргамлада – джумарыкъ,
Бу джитиледе – джугъутур.
Сууукъ сёз бла этилген джууаб,
Исси джюрекни сууутур.

Арыб тургъанлай, ишлеме,
Тоюб тургъанлай, ашама.
«Сенсе! Менсе!» – деб, турмазлыкъ бла,
Бир юйюр болуб джашама.

Менде суймеклик – керти суймеклик,
Сенде суймеклик – кёлекке.
Ол суймекликни теджейме сеннге,
Санамасанг да керекге.

Ой, Джаракълыда джай болса,
Бу Къыраулуда къыш болса,

Менден кългъанла да сюер эдиле,
Сюймеклик алай тынч болса.

Ол, батыб баргъан, ай болур,
Бу, тийиб келген, кюн болур.
Эки сюймеклик бирге кьошулса,
Бизден насыблы ким болур?!

Сен – игилени игиси,
Мен – маджалланы маджалы.
Ой, суйсе, джетсин, суйсе, джетмесин
Джазыусуз ишни болджалы.

Бешни къатында алты бар,
Сауну джанында джарты бар.
Сюймеклик деген бош зат туююддю,
Аны да аллы-арты бар.

Тауну ариуу Минги Тау эсе,
Элни ариуу – Учкулан.
Кёклени ариуу бизни кёк эсе,
Сууланы ариуу – кёк Къобан.

Джерлени ариуу шам Кавказ эсе,
Хантланы ариуу – гырджын, туз.
Джырланы ариуу «Минги Тау» эсе,
Къызланы ариуу – таулу къыз...

Сюймеклик арба – экеуге,
Меннге тууардынг сен аны.
Боюнхасыны кыйырын тутсанг,
Бирге тартырек арбаны.

Биз экибиз да сени сюебиз
Аллахыбызны кючюнден.

Мени сюерге джан табылмайды,
Кесим да болуб ичинде.

Агъач агъачны джарады,
Темир темирни джонады.
Игини эршиси болмагъанлыкъгъа,
Ариуну аманы болады.

Быкъыны ариуу – бутакълы,
Ариуну кёбю – кьошакълы.
Сёзню сыйлысы – керти сёз, дейле,
Уллайгъан адам – ушакълы.

Мылыгъа сернек тартханлай,
Мыстыгъа шекер атханлай,
Джюрек тынгылы къалай боллукъду,
Иш тура эсе джатханлай.

Кечени – айы, джуддузу,
Кюнню – джарыгъы, джылыуу.
Кёб-кёб болама: «Бир барырем!» – деб,
Сенден кесинге тарыгъа.

Сени болат къыптынг – къыл къыяр,
Мени сёз чалманым – суу тыяр.
Келелмей тургъан хомух джазыуум,
Келалыр кибики, кюч джыяр.

Бёркюмю кёкге атханма,
Ол алкъын чыгъыб бошамай.
Сейир ёмюрню зыраф иебиз,
Экибиз бирге джашамай.

Бёркюмю кёкге атханма,
Къайтыб ызына тюшмейди.

Джаратылгъанлы кюрешген ишим,
Баджарылмайды – бишмейди.

Бёркюмю кёкге быргъагъанымда,
Айны орагъына илинди.
Джашырыб тургъан таша сырыбыз,
Дюллю-дуниягъа билинди.

Ичер шайымы къуюб бералсанг,
Кесим салырем шекерин.
Сен унамасанг, мен да къоймасам –
Ишни тереннге кетери.

Трам тукъумлу къартларым,
Трам тамгъалы атларым.
Устаз табылса, окъурукъ эдим,
Бу сыймекликни шартларын...

ЮЙЛЕНМЕЙИН ТУРАДЫ

Келлик бла келечи,
Бир-бирлерин джаратыб,
Зинк болдула, аллыкъны
Къуру джуртха къаратыб.

Сёз барады ныгъышда,
Келечини терслейле.
Сюзедиле клубда:
– Тюз этгенди ол! – дейле.

Ким терс, ким тюз эсе да,
Айырылмай къалады.
Кюеулюк а бюгюн да
Юйленмейин турады.

2003

***

«Накъырда кертини
Келечиси», – эсе,
Джаратыу – суююню
Тамалы.
Адам джаратханын,
Бек джарата эсе,
Суюмейин да джокъду
Амалы.
1991

ИЙМЕСЕМ ДА, ИЙСЕМ ДА...

«Мени ий! Мени ий! Мени ий!» – деб,
Басынышыб гузаба,
Талпыйдыла сёзлерим
Барыргъа сени таба.

Ыхдырама хар бирин,
Хайтдыргъанча ёгюзюню.
Ангылатыб айтама:
Джаратырмы ол сизни?

Тесукъа этген атлача,
Джюгеннге ура кеслерин,
Иймесем да, ийсем да –
Барлыкъларын эследим.

Энди, сенден тилерим:
Этме мыдах аланы.
Эки ортада къалмайым,
Мен да терсге саналыб...
1983

СЕН БЛА МЕННГЕ

Письмогъа ал сѣз

Сеннге:

Назму байлыгъымы
Кѣбейте баргъаннга,
Умут зауугъуму
Кемейте баргъаннга,

Сюерин сюймейин,
Сюймезин сюйгеннге;
Этерин билмейин,
Джаныма тийгеннге,

Бютеу бар ангымы
Кесине бургъаннга,
Къартлыкъны къатыма
Джолатмай тургъаннга,

Башхагъа кѣзюю
Къаратмай тургъаннга,
Мени кемге санаб
Джаратмай тургъаннга;

Сеннге:

Эмилик джюрекни
Джууаш этиб, кючлеб,
Сынгар бир кесинге
Талпыталгъан кючге!

Менден:

Чыгъарыкъ таууна
Миналмай тургъандан,
Башына бир мадар
Билалмай тургъандан.

Джюрюгенлигине,
Джол кьоратмагъандан,
Сенден башхаланы
Чырт джолатмагъандан.

Сенсиз кюнлерине
Ёкюне тургъандан,
Бош умутла бла
Кечине тургъандан.

Сенли кюнлерине
Талпына тургъандан.
Айтырын айталмай,
Тартына тургъандан.

Менден:
Сёзюн ангылата,
Ишин этерикден.
Иги муратына
Толу джетерикден.

Исси тенглик салам!
Тансыкълыгъы бла;
Таза джюрегинге
Ачыкълыгъы бла...

Келген байрамынг да
Огъур бла келсин!
Этген нюзюрюме,
Аллах: «Амин!» – десин!

Письмогъа арт сёз:
Къачан келед, деб, сакълаб турсам да,
Джууабдан тигим.
«Джууаб къайтар!» – деб буйрукъ бермейме:
Джожьду эркинлигим...

«Джууаб къайтар», – деб тилерик тюлме,
Адет тюлдю ол.
Джазарыкъса, деб бек ышанама...
Аны ючюн сау бол!..

НЕК ТАЛПЫТАСА?

Кёргеним сайын, бир бек чанчады
Джюрегим.
Чанчханы сыйын, дагъыда келеди,
Чанчары.
Айыб этмесенг, энди сенден бир
Тилерим:
Нек талпытаса, нек джарсытаса
Анга аны?

1984

МЕН – СЕНИ, ДЕЙМЕ, СЕН А – БАШХАНЫ...

Бирди ауруубуз биз экибизни:
Сен да термиле, мен да термиле.
Ышаны, къоркъуу кючлейле бизни,
Хар ким кесини инджиуюн биле.

Сенде да джюрек, менде да джюрек
Бирча затлагъа бирча тарала,
Артха туракълау, керек тюлдю деб,
Учунадыла баш умутлагъа...

Алай а мында бирча болмагъан,
Айтмагъанлай да, сезесе аны:
Эки зат барды мурат толмагъан:
Мен – сени, дейме, сен а – башханы...

13 08 1981

КЕСИ БИР ДУНИЯ

Сюймеклик деген кеси бир дуния,
Дунияны юсюнде.
Джалынсыз ёртен, аджалсыз ауруу –
Адамны ичинде.
Кюерге талпыб кюеди
Аны отунда кюйген.
Не ючюн десенг, сюерге суююб
Сюеди суюйген.

АДАМЛЫГЪЫНА СОРУШМАЙ...

«Сабырны туюбу сары алтын», –
Деучю къауумгъа къошула,
«Сабырлыкъ алтын берликди», –
Деб къараб турма бошуна.

Сабырлыкъ алтын бермейди,
Этим, акъыл да болушмай,
Адамгъа насыб келмейди,
Адамлыгъына сорушмай.

РАЯ

Ой, Рая!.. Рая!..
Бар кёреем чырай а.
Сенден тансыкъ алырча,
Азлыкъ этер бир ай а.
Бир ай огъай, бир джыл да,
Бир джыл огъай, ёмюр да!
«Алай болмаз», – дегеннге,
Дженгдирмем бир да, бир да...

12 01 1988

ГОККА

Гокка «гоккама», деб тургъанлыкъгъа,
Тыйыншлы джерде, суююмлю чагъыб,
Кёзююу келсе, эрши болады,
Къаурасы къата, гюллери агъыб.
Аны себебли, ариу гокканы
Гоккалай турлукъ болджалы къысха.
Алай эсе уа, айтхан айтханны,
Кёб чиркитмесин, этмесин мусхам.

1947

ДЖАШЫРАСА

Сансыз сезмей, сынчы сезер
Кибик, таша,
Ариулукъну джашыраса
Сен кесингде.
Тургъанлыкъгъа, сени кёрмей,
Кенгде джашаб,
Бир кетмейсе, не кёзюмден
Неда эсимден.
Сен – нёгерсиз, мен – джангыз.
Сен да – джолоучу, мен да –
джолоучу,
Кетиб барабыз
Барсакелмезге.
«Бирге барайыкъ!» – деб
мен тилейме,
Сен бер сёзюнгю,
«огъай» демезге.
Джол къоратабыз
экибиз да – биз.
Мен, кесим джангыз,
сен да – нёгерсиз...

АЯГЪЫМ АЯКЪГЪА

Джаягъым джаякъгъа
Тиймей къуанныгъем,
Кёзюм сени кёрсе;
Биз джеталлыкъ эдик
Керти да аллай чакъгъа,
Сен да чарламайын,
Джазыу да: «Хо!» – десе.

16 08 1983

БИРГЕ ДЖАШАСА...

Джырчы сени бла бирге
Джашаса,
Джюреги – джаш, джырлары баш
Болур эд.
Къартлыкъ, юйлю болама, деб
Башласа,
Джибермейин, назму бла
Къорур эд.

ДЖАРЫГЪЫМ ТИЕР

Мен сени унутуб турмайма!..
Нюзюрюм – нюзюр, муратым – мурат.
Тутхан ишими ичине оя,
Насыбым мычыб, келалмай турад.

Мен дуу джанама, сен джылынмайса,
Джаным джаннганда сени ючюн кюер.
Джукъланныкъ тюлме, джаныб турлукъма –
Джылытмасам да, джарыгъым тиер.

1991

КЪАЙНАТАСА – БИШИРЕСЕ

Сернек алгъын: «Чыркъ!» – деб джанмай,
Къабындырмаз тамызыкъны.
Ол да кеси бир къабынмай,
Кюйдюралмаз хазна джукъну.

Сен а джаныб, къыздырмагъанлай,
Къуугъа джилтин тюшюресе.
Бир халинги бузмагъанлай,
Къайнатаса – биширесе...

1991

ИГИДЕН ИГИ

Сюймеклик деген, кеси бир джашау
Джашауну ичинде;
Бир тукъум бир кюч тенг болмаз аны
Таша кючюне:
Сюйгенинг сайын, къыйындан къыйын
Джюрекге джюю.
Къыйындан къыйын болгъаны сайын,
Игиден иги.

ИЗЛЕРИКМЕ

Мен джашайма, сен барса да –
Дунияда.
Сен болмасанг, мен да боллукъ
Тюйюлме.
Сюймекликни зауугъандан
Къыйнала,
Излерикме табарымдан
Тюнгюлмей.

КЁЛЮ КЪАЛГЪАНЫНДА

Ариулугъунг махтаныргъа
Болгъанында,
Адамлыгъынг туралмайын,
Чыдаб, тѣзюб;
Сенден себеб табмай, кѣлю
Къалгъанында,
Кетген болур, экигизден
Бирча безиб.

ТУРАКЪЛА!

Аллым бла ѣтюб кетме,
Туракъла.
Сеннге аталгъан «кюнашхымы»
Берейим.
Борчлу болуб къалмай, сен да
Тилек эт.
Аны бла мен да: «ашхылыкъ»
Кѣрейим.

2003

МЕННГЕ КЕРЕГИ

Сен менден – узакъ, мен сенден – кери,
Не мени – ары... Не сени – бери...
Не келтирирге неда элтирге.
Аллай кюч болса, джыярча бирге...
Батхан эсе да умут къайыгъым,
Аугъан эсе да насыб терегим,
Къайыгъым чыкъсын! Терегим чакъсын!
Ол эки затды меннге кереги.

1990

НЕ ЮЧЮН, ДЕСЕНГ...

Сеннге джюрегим алай кемсиз
Талпыйды,
Тохтаталмайма учунуууму
Ичимде.
Не ючюн десенг, сени сыфатынг,
Халинг да,
Ол мен излеген, ол мен термилген
Бичимде.

ИЙНАНЫРЫГЪЫМ КЕЛЕДИ

«Сюеме!» – деб да,
«Сюймейме!» – деб да
Айтмайса,
Алай этгенинг аз акъылымы
Бёледи.
Кёзюме къарай, джыламукъ урса
Кёзюнге,
«Сюе болур!» – деб, ийнанырыгъым
Келеди.

18 10 2000

КЪАЛЛАЙ НАСЫБЛЫМА

Къаллай насыблыма
Мен сеннге къарасам,
Кёз аллыма келиб,
Бу къадар ариулукъ.
Учунууум – уча,
Талпыныуум – талпый,
Керек болмазлыкъча,
Сенден башха бир джукъ.

ДЖАШДАН ДЖАШ

1

Кюн кюнден бола бараса,
Эслиден эсли, табдан таб,
Сени кесиме нёгер этерге
Табалмай кьалдым бир хыйсаб.

2

Джыл джылдан бола бараса энди
Ариудан ариу, джашдан джаш.
Сени суйгенли излемейдиле
Кёзлерим – джукьу, кьарным – аш.

ДЖАНЫМА КИМ ДЖАРАСА

Аллым кьайры бурулса,
Ары туйюл,
Джолум кьайры буюрса,
Ары барайым.
Кёзюм кимге кьараса,
Аны туйюл,
Джаныма ким джараса,
Аны алайым.

КЕМИРЕКДИ

Билмей кьалгъан эсе,
Тийре джорукъланы,
Ангыларыкь тюлдю
Чамны-накьырваны.
Ангыламай эсе,
Чамны-накьырваны
Ишленмеклик джаны
Кемирекди аны.

ЫШАНАЛМАЙМА

Сени биргенге къайыкъгъа минсем:
– Аллах! Батдырма къайыкъны! – десем.

«Амин!» – демез деб, къоркъмайма, тюзю,
Халны кёзюме кёргюзтсем, сюзюб...

– Болсун ишимде ёр меннге! – десем,
Аллах! Бу кызыны бер меннге! – десем.

Этсем да мурат, сени берсе, деб,
Ышаналмайма: «Амин!» – дерсе, деб.

1998

НЕ БУ ДЖАНЫНДА, НЕ ОЛ ДЖАНЫНДА

Сен ол джанында, мен бу джанында,
Кёк кёл – ортада.

Ол бузлады да, къайыкъ тохтады –
Къалдым хатагъа.

Сен мени амалтын, мен сени амалтын
Джашнайыкъ къызыб.

Сен ол джанындан, мен бу джанындан
Бошлайыкъ бузун.

Тохтагъан къайыкъ эриген кёлню
Джангыдан джырсын.

Исси тылпыуунг, джууукъдан – джууукъ,
Бекден бек урсун!

Не ол джанындан, не бу джанында
Къалайыкъ бирге,

Эриген кёлде джюрюген къайыкъ –
Джумушчу бизге.

СЕН АЛЫБ БЕРСЕНГ

Сен алыб берсенг, Къобандан сууну
Бир башха тюрлю болад татыуу,
Эслетмегенлей, бал къошхан кибик.
Алай болса уа, тамам бир игид!

Ичеме талпыб, кемсиз къууана,
Сенсиз насыбны джогъуна ийнана,
Ичгеним сайын, къаннгандан къана,
Къаннганым сайын, джаннгандан джана.

Сен алыб берсенг Къобандан сууну...

БУЛУТЛАНЫ БАШЫ БЛА БАРАМА

Булутланы башы бла барама,
Алай деген – джети кёкню биринде
Сюймеклигим сени бла къалгъанды,
Къайда эсе да Минги Тауну тубюнде...

Булутланы башы бла барама,
Мени къатыш учадыла кёбле да
Сенден ариу Джерде да джукъ джокъ эди,
Сенден сейир зат кёрмейме кёкде да.

Булутланы башы бла барама,
Белгисизди джолну мындан арысы.
Арабызда тартылгъандан тартыла –
Сюймекликни юзюлмезлик халысы.

Булутланы башы бла барама,
Анча сайын джолну узакъдан узагъы,
Мен къалайгъа къарасам да, аллымда –
Сюймекликни джибермезлик тузагъы...

СЕНСЕ СЫЛТАУУ

Боранлай эсе, джайггыда боран,
Юшюте эсе келтириб заран.
Бузлата эсе джашил чегетни.
Адам да, мал да джылыу керекли –
Барды былайда кюнню терслиги:
Ол толтурмайды борчун кесини.

Мен мыдах эсем, ушаб ингирге,
Мен табмай эсем сени кёрюрге,
Сен алмай эсенг этген чамымы,
Джарсыга эсенг джизги джанымы,
Ачылмаса да джюрекни дауу,
Аны барыны сенсе сылтауу.

ДЖАНГЫЗ ДЖАРКЪА

Джаздан бери джангыз джаркъа
Джанады,
Нёгери уа къабынмайды,
Къошула,
Отну ышаны сериуюннге
Барады –
Заман кюнюн ашырмайды
Бошуна.

Кёре-кёре келгенбиз биз
Ёмюрде.
Джангыз джаркъа кеси джаныб
Турмайды.
Нёгерин да къошуб кюймесе
Бирге,
Бир кесинден хантха джылыу
Урмайды.

БАТЫБ БАШЛАСАМ...

Терен тенгизде батыб башласам –
Сен кыйырында, мен ортасында.
Къутхармады деб, гурушхам болмаз,
Узакъда эсем, сени къатынгдан...

Чыкъмаз тенгизде батыб башласам,
Сен да къатымда – кёрсенг халымы...
Мени себебли джан берлик болсанг,
Батма къой мени! Сакъла джанынгы!

Тюбсюз тенгизде батыб башласам,
Сен къайгъырмансанг... Сау къалсам анда...
Мен сени бла бирге джуунмам,
Бир тенгизде тюл, бир океанда...

ДЖЫРЛАСАНГ А...

Джан тарта тебресем да,
Аджал джунчутуб,
Сен сёлешсенг, мычырем,
Ёлюрге унутуб.

Джырласанг а, къобарем,
Аджалны хорлаб.
Сора мен да башларем,
Къошулуб джырлаб.

1991

МЕН

Биз танышдыкъ, бирер джерден
Келиб бери.
Мен сормайма: къалай келдинг
Меннге дери?

Мен сормайма: джолда сеннге
Ким тюбеди?
Мен сормайма: сен не дединг?
Ол не деди?

Мен сормайма: мадар болса,
Сен да сорма.
Чагъа тургъан суймекликге
Къырау болма!

Мен сорама: энди барлыкъ
Джолубузда,
Ётер ючюн, кетмей джардан,
Таймай буздан,

– Ангылат, деб, къаллай нёгер
Боллугъунгу,
Мен бошадым... Энди сен сор,
Сорлугъунгу.

МАГЪАНА

Багъалы эгечле! Сыйлы къарнашла!
«Азрет, энди сёзюнгю башла», –
Дерик эсегиз, айтайым аны,
Джюрегим талпый, учунуб джаным.

I

Джюрек, талпы!
Сезим, сына!
Ишим, къурал!
Джалкъаулукъну джели сизге
Джетмесин!
Сейир заман, акъыртын
Эм джашыртын,
Зыраф ётюб, айыб этиб
Кетмесин...

Алай болса, бек ашыкъгъан
Сылджырасын!
Ашыкъмагъан, айтылгъаннга
Тынгыласын...

Къарамындан къараб адам
Тоймаз, дерча,
Туу-туу эте, юсюнде джан
Къоймаз, дерча,
Тепсей тургъан, аллай бир
Аджирим болса;
Омакъ болуб, бай кишини
Джашы кибик,
Алтын керегими салыб,
Анга миниб,
Къоркъмазлагъа джыйын тойгъа
Салыб барсам...

Чыкгырдатыб-чыкгырдатыб,
Сампал тартыб,
Зангырдатыб-зангырдатыб,
Герох атыб,
Ат ойнатыб, тойну-оюнну
Барын чачыб,
Эркек ырыу, тиширыу да
Менден къачыб,
Атым бла юйге кириб,
Байракъ алсам,
Той къуралса...

– Тюш, Таумырза,
Тюш! – деселе. –
Джокъду бюгюн сенден уллу
Иш, деселе;
Унамасам, къоймасала,
Сора тюшсем...
Боза аякъны келтирселе,
Ич, деселе,
Унамасам. Къоймасала...
Сора ичсем...

– Энди тепсе! – деб тартсала,
Унамасам.
Тепсерге уа бек талпысам,
Чыдамасам.
Мен тепсесем!.. Сыйырсала
Бир талай къыз.
Сора къобуз,
Айырылыб, бек согъулса.
Бир заманда Байдыу чыкъса,
Тёзалмайын.
Экибиз да тамам ариу,
Таб тепсесек,

Сёлешмейин, къарам бла
Белги берсек,
Ол да менден, мен да андан
Кёз алмайын...
Дей тургъанлай, къарт юсюне
Келгенди да:
– Бугъа чачды гебенлени! –
Дегенди да,
Чамланганды, урушханды,
Джекиргенди.

Не этерик эд, джаш уятлы
Болгъанды да,
«Тойну, оюнну, Байдыуну да»
Къойгъанды да,
Ёлюм къара бугъа таба
Секиргенди!..

Бу, Таумырзаны хапары эди,
Мени да барды аллай хапарым.
Айт деб, эркинлик бере эсегиз –
Кесими хапарымы да айтайым...

II

Бу джыйылгъан джамагъатха
Хапар айтсам.
Айтханыма: «Сау бол!» – деген
Джууаб къайтарса.
Хапарымдан, кесимден да
Дёнгмеселе:
«Къой! Заманны зеелеме», –
Демеселе,
Сёзню – серге, кёзню джерге
Бурмасала,
Меннге таша шыбырдаша

Турмасала,
Эснеб-эснеб, теке кьалкьыу
Этмеселе,
Бирем-бирем, чыгъыб-чыгъыб,
Кетмеселе,
Джаратсала, харх этселе...
Харс урсала:
«Энтда бир айт! Энтда бир айт», –
Деб турсала.

Анча сайын айтыб, айтыб,
Айтыб барсам.
Ахырында барысын да
Къууандырсам...

Аллах мени сёзлеримден
Себеб бериб,
Хар бир адам туугъан халкъын,
Сыйлы кёрюб,
Ана тилге, тау адетге баш урсала.
– Энтда бизни бир джокълай тур,
Эски этме! – дей –
Келсенг, тансыкъ алгъынчыннга,
Терк кетме! – дей,
Джылы-джылы, джарыкъ-джарыкъ
Ашырсала!..

Таумырзаны хапары да,
Меники да,
Кёчерлеми умутладан
Кертилеге?
Кёгет терек нечик бермез
Мелхум битим,
Къайгъырылса, къайгъырғаннга
Байлыкъ төге?

Мени сартын, магъананы
Излеб табсам.
– Кетме менден ёлгюнчю! – деб,
Тилеб айтсам.
Анга кьуллукъ этиу болса,
Санагъатым.
Огъай, дерик болмаз эди
Джамагъатым...

Адамлада бир насыблы
Табар аны.
Хар бир ишге къарыу берген
Магъананы.
Кимле бла келе болур
Ушагъы аны,
Кимге болур, неге болур
Ушагъаны?

Ким джашыра болур менден
Ташагъа аны?
Къайда излейим? Къайда болур
Джашагъаны?
Акъыл бла намыс эсе,
Къошагъы аны,
Нечик басмаз энди ол мени
Босагъамы?..

Бу оюмланы тенгизинде
Бата, джюзе;
Кёргеними, билгеними
Сора, сюзе;
Табханымь бир-бирине
Тагъа-тизе;
Табарма деб, мурат эте –
Умут юзе.

Айланама излей-излей,
Излей-излей.
Этген къастым иннетиме
Тюппе-тюзлей.
«Магъана, ол бир эмилик,
Майна! – делле, –
Аны тутар къарыу сенде
Къайда?» – делле.

Кёзюм кёрдю... Таргъа тыйдым...
Туталмадым.
Туу бойнуна къыл аркъанны
Аталмадым.
Биягъыны биягъынлай
Ычхындырдым.
Джюрегими андан да бек
Учундурдум...

Юркютмесем... Джибермесем,
Энди узакъгъа.
Тюшюралсам, дейме, аркъаннга,
Не тузакъгъа...
Кел, магъана! Ийил мени
Айтханыма.
Кийиксе! Тут бойнунгу
Аркъаныма.

Чалыкълама. Сал башынгы
Джюгениме,
Сейирсинме, сени кемсиз
Сюйгениме.
Мен сау болуб, муратыма
Джетмей къоймам.
Акъылыма сени нёгер
Этмей къоймам.

Шош юрениб, джууаш этиб,
Джарашдырыб,
Хамыт салыб, назму арбама
Джекмей кьоймам!
Джюрегими чынг төрүнде
Орун теджей,
Кесим баргъан джары сени
Элтмей кьоймам.

Сени кьошмай, сёз айтханны,
Иш этгенни,
Айтханын да, этгенин да,
Сёкмей кьоймам.
Кел, магъана, билеу бола,
Бычагъыма.
Сыйын мени, сеннге керген
Къучагъыма.

Ички сёзлю юйлю оноуум
Сенде кьалсын:
Бир тынгыла джюрек бла
Ушагъыма:
Туугъасылы джюрютеме,
Джюрек, сени.
Бир эринмей, бир эрикмей
Сен да мени.

«Ох!» – деб солуу алмагъанлай,
Не кыш, не джай,
Эсгергенлей, сынагъанлай,
Сыйлагъанлай.
Кирпик кьакъмай, ма бюгюннге
Джетдиргенсе,
Санларыма айтханынгы
Этдиргенсе...

Эсингдемид, мал халини
Билдириге,
Атам бизни кьошха элтгени,
Ат артында?
Атдан тюшюб, итле таба
Атлагъанлай,
Самыр чабыб джылатханы,
Кьош къатында?

Джети джылда Ташлы Къолну
Кюн бетинде,
Бир эн болуб, къыркъ бузоуну
Кютгенбиз...
Бёрюдю, деб, къоянчыкъдан
Къоркъуб, къачыб,
Ташха абыныб, къаячыкъдан
Кетгенибиз?

Арт ала уа, сен окъургъа бек
Термилиб,
Мен да тилеб: «Ийигиз!» – деб,
Кёргенибиз?
Сен да, мен да ишни болмазлыгъын
Билиб,
Окъургъа деб, кьошдан къачыб
Келгенибиз?

Унутмайма, сени талпыныуунг бла
Тенглерими бек кюрешиб
Джетгеними.
Эртден сайын, Ыбчыкъдан
Школгъа тюшюб,
Ингир сайын, кьошха чыгъыб
Кетгеними.

Джаным кърман болсун, джюрек,
Энтда сеннге.
Ыбчыкъдан Дуутха тьююл,
Учкуланнга;
Хар кюн сайын къанат битиб
Санларыма,
Хар кюн сайын тенглерими
Алларында,
Бир эн – бир адамныкъбыла.
Хар кюн сайын сен да – мында,
Мен да – мында.
Хар кюн сайын айтыр сёзюм
Ауузумда...

Комсомол билетими
Алгъанымда,
Кёкюрекге сыйынмайын,
Сен къууаныб.
Анам ёлюб, ёксюз болуб
Къалгъанымда,
Миялача, джарылгъаненг,
Сен къыйналыб.

Сен талпыенг, эришеенг,
Зарланмаенг,
Мен да алаем, кюн уата
Айланмаем.
Бир джумдурукъ болгъан эдик
Мен да, сен да.
Аны эслеед джамагъат да,
Джууукъ, тенг да...

Энтда тирил. Энтда урун –
Борчлу болма.

Иги болур ючюн, халкъдан
Айыб алма...
Алай эте, джазыу бизни
Сюрей барыб,
Азияны къумларына
Элтиб урду.
Онтёрт джылны баш кёлтюртмей,
Эс джыйдырмай,
Тёппебизден токъмакъ бла
Тюйюб турду...

Сен кемейдинг, сен унукъдунг,
Къаты болдунг.
Мен билимден, саулукъдан да
Джарты болдум.
Алай деген: чабакъланы
Кёлден алыб,
Толтурмайын, суу къуйдула,
Тазгъа салыб.

Кими ёлдю. Кими – рахын,
Кими – сакъат:
«Бары да ёлюб къалмасынла –
Ары кёлге ат!» –
Деген буйрукъ болгъанында,
Бир заманда,
Сен да, мен да келдик бери,
Къалмай анда*...

Джокъду мени мыдахлыгъым,
Не бушууум.
Сен да этесе, иги мурат,
Иги къууум.
Къуллугъунгу толтураса,

---

* Къалмай анда – Азияда къалыб кетмей демеклик

Табмайма сёз.
Энтда эрикме, хаман да бил,
Хаман да сез!
Сенсе мени джан тамырым,
Тутуругъум.
Джокъду юсюмде сеннге къошхан

Башха джугъум.
Анам къуруб берген саугъа –
Сагъатса – сен.
Иннетиме, ишиме да
Къанатса сен.

Таукел джюрю, артха чыртда
Отлама сен.
Анам келиб тохтатхынчы,
Тохтама сен.
Алай а бил, бола эсенг,
Халкъгъа керек.
Ата джуртунг, кий, десе да,
Отдан кёлек.

Толтур аны буйрукъларын,
Сыйла сёзюн.
Ал джашаудан тюз иннетли
Терен сезим.
Алай деген: джурт тенгизди,
Джюрек – балыкъ.

Экиси да джашасынла,
Ёмюр табыб,
Бири амалтын бири ёлюрге
Керек эсе,
Тенгиз ючюн, джанын джойсун,
Сора балыкъ.

Аманатынг менде сени,
Иенг – Аллах.
Ол айтханны этиб турсакъ,
Онгуна чарх.

Ол айтханны этиб турсакъ,
Джазыкъсыныр.
Онг кёз бла къарар бизге,
Иймез палах.
Ма, кёресе, ичги сёзюм
Джюрек бла.
Хапарымы тауусайым,
Тилек бла:
Кел, магъана! Къошул бизге,
Сакъла бизни.
Магъанангы кючю бла
Джакъла бизни!!!

ТӨРЕ

Поэма

«Төре айтырны билмесенг, төреге барма».

Нарт сөз

I

Ай тийгенди, акъ джарыгъы
Кюндюз кирик.
Кёк къырдышда джатыб-джатыб,
Эки джигит.
Бири, билек джастыгъына
Таянганлай,
Кирпик къакъмай, турад алай –
Сагъайгъанлай...

Экинчи уа хурулдайды,
Тынчды джаны
Къара джамчы саулай джабыб
Юсюн аны.
Атджер – джастыкъ, терилиги –
Кийиз төшек,
Төшегини тюбю бла
Кырдык төшеб.

Алай бла Ай да батды,
Танг да атды.
Джукълагъанны байталы да,
Тайчыкъ табды!
Сагъайгъанны миннген аты
Эркек атды.
Ол тайчыкъны алыб келиб
Атха такъды.

–Уян! Уян! Джукълар ючюн
Ёлемисе?

Мени алашам тай табханды,
Кёремисе? –
Дегенинде, джаш уяныб,
Нёгерине:
– Сен алдайса! – деди тайны
Кёргенинде.
– Кёз кёргенни джегеме деб,
Кюрешме сен.
Ат табханды... Кесим къараб
Тургъанма мен –
Андан ары даулашмайын
Тай иеси:
– Тёреге барайыкъ! – деди,
Джунчуб, кеси.

Быллай халгъа джолукъдула
Джолда бара:
Термилелле бир-бирине
Ана, бала.
Ачдан джунчуб, тутмай тайчыкъ
Башын ёрге.
Байтал къызыб, къуюлады
Сютю джерге.

Алай бла уллу къойну
Тюшю болуб,
Джетгендиле тёре этилген
Юйню соруб.
– Тёре джокъду, нек келгенсиз? –
Деб къатыны
Алларына чыгъыб келди,
Эки атлыны.

– Тёре джокъду, алай а ол
Къайтыргъа мен.

Сиз айтханны джарашдырыб
Айтырма мен.
– Бу джукълай эд, танг джарыгы
Атхан эди.
Кёзюм кёрюб, атым тайчыкъ
Табхан эди, –
Деди бири, кызармайын
Къаны-бети.
Билдирмезге мурат эте,
Кир иннетин.

Экинчи джаш сакъламайын
Чыртда кёзю,
Былай сорду, къысха бёлюб,
Аны сёзю:
– Эгечим, сен эшитдингми
Муну айтханын?
Ким кёргенди
Эркек атны тай табханын?
Сора, сёзню серге бура
Ат иеси:
– Айт, эгечим, къайдад, – деди –
Төре кеси?

– Минги Таугъа от тюшгенд да,
Дуния кёре,
Къара суудан элек толу
Бир суу да алыб,
Джукълатыргъа, деб кетгенди
Бююн төре.
Джаныб, халек болгъунчуннга,
Дженгил барыб, –
Деди къатын, аз тынгылаб,
Кёб ангылай,
Кючлегенни этген ишин
Терсге санай.

Быллай джууаб къалай ачыу
Болмаз анга?
Байталы тюл, «эркек аты
Тай табханнга?»
– Тарыгъыугъа тынгыламай,
Салмай кечим.
Ётюрюкню нек айтаса,
Иги эгечим?
Боллукъмуду от тюшерге
Минги Таугъа?
Минги Тауну нек келтирдинг
Бизни даугъа?

– Ачыуланма! Эркек ат тай
Табхан джерде,
Нек болмайды Минги Таугъа
От тюшерге?
Къайтар тайны! Хыны тиер
Тёре келсе,
Бар джокъ болур, джокъ бар болур,
Ол «Бол!» десе...

Энди табды тай анасын,
Байтал – тайын!
Былай чыкъсын, тюзлюк тюбге
Тюшген сайын!..
Бир джол бла джюрюмейин
Мындан ары
Атландыла джолоучула,
Бирер джары...

II

Тёре къайтды!.. Ингир ала
Бир джарытын.
– Эки эркиши келген элле! –
Деди къатын. –

Дау уллу эд: былай-былай,
Тай амалтын.
Сени орнунга кесим этдим
Төре шартын.
– Иш ызына сөгюлмезча,
Джетиб эсинг,
Аллай даугъа къаллай төре
Кесдинг кесинг? –
Деб сорду да, айтылгъаннга
Тынгылады.
Болгъан ишни башдан аякъ
Ангылады.

Не эсе да бир зат келиб
Акъылына:
– Къатын! – деди төре, къараб
Къатынына. –
Сен кет юйден! Огъай десенг,
Мен кетейим!
Айырылмай боллукъ тюлбюз,
Ант этейим!

– Кетмей болмай эсе, – деди
Къатынчыгъы
Мыдах халда, шош ауазы
Мутхуз чыгъыб:
– Мен кетейим, нек кетесе
Сен юйюнгден?
Алай джангыз бир тилегим
Барды сенден:
Юйюбюзде кесим суйген
Бир зат бард да,
Алыб кетсем, урушмазгъа
Сёз бер артда.
– Болсун! – деди джылы ышара,
Анга төре.

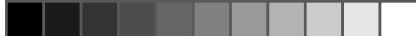

Алыб кетсе, урушмазгъа
Сёзюн бере!
– Энди, – деди, кёб тынгылаб,
Эсли къатын –
Былай болса сюе эдим
Мени сартын:
Мен эл кёрюб келген эдим,
Тёре, сеннге.
Кесим чыгъыб кеталмайма...
Тёре эт анга...

– Тюз айтаса, – деди төре, –
Чакъыр элни...
Бир кесекден къонакъ-тюшюн
Басды төрню.
Джассы артына дери барды
Ичиу-ашау.
– Бу кетеди. Джокъду бизде
Не сёз, не дау.
Муну айыбы: акъыллыды
Къатын менден.
Кесинден онглу уа керек
Тюлдю эрге, –
Деди төре, айгъакъ эте
Джарлылыгъын,
Джашырмайын къонакъладан
Чырт бир джугъун.

Джыйылгъанла, аны айтханын
Тюп-тюз кёре,
Ичедиле!.. Ахырында
Дженгди төре...
Ат арбаны кюбюрюне,
Орун салыб,
Джатдырдыла эсиргенни
Алыб барыб...

Эл чачылды. Юйде кьалды
Къатын кеси.
Арбада уа, хурулдайды
Баш иеси.
Арам-къарам этмей, джегиб,
Ол атланы,
Эр юйюнден ата юйюне
Терк атланды.

Танг атханды... Бошалады
Энди джолу.
Бу барыудан юйге барса
Къалай болур?
Не эсе да бир сир сагъыш
Басыб эсин,
Кючден-бутдан эскереди
Кеси кесин...

Сора, төре джукъусундан
Бери уяныб:
– Къайрыса? – деб соруу сорду,
Муну таныб.
– Эрим мени кьойгъанды да,
Ата юйюме
Кетеме! – деб джууаб берди,
Таб, суйюне.

– А мени уа къайры элтесе? –
Деди киши.
– Айыб этме! Ол а мени
Кесими ишимд:
«Юйюбюзде кесим суйген
Бир зат бард да,
Алыб кетсем, урушмазгъа
Сёз бер артда!» –
Дегенимде, эсингдемид

Сёз бергенинг?
Ма, сен эдинг кесим суйген
Зат, дегеним.
Энд не дейсе, айтханынгы
Барын этдим.
Сен: «Хо», – дединг, кесинги да
Алыб кетдим!

– Къой, энди, къой. Ызларына
Бур атланы,
Бир инсаннга билдирме сен
Бу затланы.
Ант этеме: «Ауруу болсун!» –
Демем сеннге.
Джетдирмесем, эскерте тур
Анда-санда.

Тёре кеси джюгенлени
Алды къолгъа,
Ат арбаны бери буруб
Салды джолгъа.
Джашау энди, алгъындан да
Сейир барад:
Иги къатын – элге татыу,
Эрге – къанат!..

АНАНЫ КЪОЛУ

Поэма

Учкуландан ёрге озгъанлай,
Эки Арагъа
Тюгел джетмей, сол кьолунгда,
Таугъа бара,
«Байтокъ кьол» да деучен элле,
Уллу кьулакъ:
– Сен хорладынг! – деб Кьобаннга
Къараб турад.

Тюбюнде уа бюгюн сен да,
Мен да кёрген –
Таныгъанла, «Мамчуланы
Сыртлыкъ» деген –
Тёбе болуб, тау ёзенни,
Сынын бузуб,
Орналгъанды, кьыйырлары
Суудан озуб.

Бир кёзюуде бу сыртлыкъны,
Ким да билиб,
Табигъат кюч, ол кьулакъдан
Алыб кетиб,
Эки-Арада ёзенни чорт
Бегитгенди.
Кьобан сууну таммаз кибики
Чырт этгенди.

Аны бла тиллешгенча,
Кюн бетден да,
Ырхы келиб кьошулгъанды
Ол эртденбла.
Кийик кьобан тау кьойнунда,
Тенгиз болуб,

Эки-Ара да, Дёлю ёзен да,
Суудан толуб.

Семенланы Кертмелиге
Дери джетиб,
Андан төбен джашагъан халкъ,
Къуугъун этиб,
Джюрюр кибик мадар болмай,
Тенгиз кёлден.
Таугъа баргъан тауда къалгъанд,
Элдеги – элде.

Къайсы бирин айтайым энди
Аны тизиб?
Ма, сёз ючюн: Джабагъыны
Юйю, джюзюб,
Бир кёмюле, бир кёрюне
Кёлню ичинде,
Бютеу къакъла, кюбюрле да
Сууну юсюнде,
Аяз урса ары бара,
Бери келе,
Батыб къалмай тургъандыла,
Хар ким кёре.

Ёзен толуб, ол кёл кеси
Джол ачхынчы,
«Ахыр заман» болуб, юсюн
Суу басхынчы:
Эл къачханды джоппу-джоппу,
Бирем-бирем,
Сора «тенгиз» ычхыннганды
Эниш сюрем.

Таб, бюгюн да турад ызы
Анда-мында:

Эл-Тюбюнде эм Ныхытны
Туурасында,
Бостанланы кьаты бла
Узунуча,
Эки суу кьошулгъан джерде да,
Мунуча,
Лайпанланы тюблери да,
Кёл Орун да,
Айбазланы кьапхакъла да
Бу болумда,
Ол суу, ашаб, мийик джарла
Болгъандыла,
Ёмюрлеге шагъатлыкъгъа
Кьалгъандыла.

«Суу ызы» деб, айтыу адет
Андан бери
Чыкъгъанд, дейле, джюрютюлмей
Ары дери,
Кёл кетсе да, ташдан, кьумдан
Тюбю тола,
Айланма да кьуралгъанды
Андан сора.
«Эки-Арамы бителликди?» –
Деген сёзле,
Ол кюнледен кьалгъандыла,
Шохум бизге...

I

Бир тийреде,
Ол кёзюуде Учкуланда
Этген иши саналмагъан
Чырт чюйреге,
Зияда деб, таулу кьатын
Джашай эди,

Сан джыйгъаны тау маралгъа
Ушай эди.
Керек джерге джигер къолу
Джете эди,
Джюнню – джибек, ийнени ийнек
Эте эди.
«Къыптысыны бурну къылыны
Къыя эди»,
Халал хакъдан толу рысхы
Джыя эди.

Ол итге: «Хир!», тауукъгъа: «Юш!» –
Демей эди.
Сатгу этсе, не: «Мин!», не: «Тюш!» –
Демей эди.
Эркишиси аны кёрсе,
Къууаннгандан,
Арыгъаны кете эди
Санларындан.

Эс таба эд Зияданы
Сёзлеринден,
Кёз алмай эд тюрсюнюнден,
Кёзлеринден.
Сабийлери: джашы – Гитче,
Къызы – Гоша.
Аллах насыб этсе да, энтда,
Къоша-къоша
Барлыкъ болур элле, алай
Тюрленди хал.
Хыны къадар буюргъаннга
Не эд амал!

Бир кюн, ол кёл аллын чачыб
Ычхыннгынчы,
Къарауулла къуугъун этиб
Къычыргъынчы,

Гитче келгенд суу ызына,
Ойнар ючюн.
Анасы да аны билиб,
Салыб кючюн,
Муруккусуз чабыб джетиб,
Джашын бери
Алыб, былай тебрегенлей,
Ары дери –
Тыйылгъан суу ычхыннганды
Аллын чачыб,
Анасы да, сабийи да
Андан къачыб,
Тебрегенле окъ атханлай,
Бек гузаба,
Суу ызындан ёрю сюрем,
Къотур таба.

Тауушундан сасыб-сасыб,
Къулакълары,
Джелинден а атлаялмай
Аякълары,
Къоркъуундан къоркъуб-къоркъуб,
Джюрек чанчыб.
Экиси да къутулдула,
Ёрге къачыб!

Адамлагъа джетер-джетмез
Джарлы къатын
Къан къусхан эд,
Эсгералмай чырт бир затын.
Ариу кефин, нюр келбетин
Ташлагъан эд,
Андан сора тюзелмейин
Башлагъан эд...

Юйде болмай, тюзде айланыб
Кёбден бери,

Кёнчекликден къайтыб келед
Аны эри.
Кёрюннгенлей ити аллына
Улуб чабды.
Ол да тюшюб, ат илkichге
Атын такъды.

Юй бийчеси чыкъмад андан
Ары дери
Не уа аллына чабмадыла
Сабийлери.
Кирди юйюне, аллай юйге
Джауум кирсин.
Джарлы таулу не болгъанын
Къайдан билсин:
Чырахтанда нарат чыракъ
Мутхуз джана.
Орундукъда джан ауалда
Саусуз ана.

Сабийлери, кълккъыб-кълккъыб,
Бир орунда
Хоншулары мыдах-мыдах
Бары мында...
Алгъасады. Сора атлады
Зиядагъа.
Ийнакълады... Джыламугъу
Джууб агъа.

Не болгъанын сорду... Билди...
Тентиреди...
– Быланы ёксюз, мени мугур
Этме! – деди.
Келмесе да юлерине
Къайтырлары,
Ким билсин бир этерлери,
Айтырлары,

Бар эсе деб, Зияданы
Абсынлары,
Сылджыралла, бирем-бирем
Чыгъыб, бары...

Зияда уа кючюн джыйыб
Джууаб берди.
– Айтырыгъым осиятды:
Толтур, – деди –
Тейри, ары деб, мен, бери деб,
Джанны тартыб,
«Ол келгинчи, кьой мени», – деб,
Ариу айтыб,
Аджал мени, мен да сени
Сакълай-сакълай,
Бюгечеге джетди заман
Атлай, атлай...

Мен ёлгенлей, толтур мени
Тилегими:
Чыначыкьдан чорт кесиб ал
Билегими.
Кесим кийик сахтияндан
Къаб этгенме,
Ичине кьолну салырча
Таб этгенме.

Саб салгъанма, андан тутуб
Урур кибик,
Бау салгъанма ёрге тагъа
Турур кибик, –
Дед эрине, дагъыда айтды
Осиятын:
– Мени къарамы тутма да,
Келтир къатын,
Не келгеннге, не къалгъаннга
Билдирме джукъ

Уллучукъла болгъунчуннга
Джашчыкъ, къызчыкъ.

Келген къалай турлукъ эсе,
Алай турсун.
Быланы урса, мени къолум
Бла урсун... –
Деди, ёлдю олсагъатдан,
Асыл къатын
Не этсин эри, тентиреди
Кеси сартын...

Аллай кече кери болсун:
Келди, кетди.
Эр къатыны осиятын
Тамам этди...
Бир аздан а ол тыбыргъа
Келин келди.
Таулу отоуда тиширыугъа
Былай деди:

– Балаларым ёксюздюле,
Сен а – ёге,
Бир къууана, бир къыйнала
Азаб чеге,
Ёсдюрлюкбюз, экибиз да
Сабийлени.
Алай сеннге бир айтырым
Барды мени:

Ма, бу затны бир къолунга
Былай ал да,
Бу джюнно уа, джюрегинге
Джууукъ сал да,
Джюн бла ант эт*, къарамазгъа
Ичин ачыб:

---

* Джюн бла ант эт! – Эртде заманлада, дин кирмегени себебли болур, джюн бла ант этгендиле.

Сени ёлтюрлюк болсала да –
Ичинги ачыб.
Сабийлеге тилинги ариу
Этгенлей тур,
Оздурсала, кьарама да
Муну бла ур.

Келин кьолну, кьаргъыш этиб,
Кьолуна алды,
Кёсеу кюйюб, джюрегине
Кьолун салды...
Заман кюнюн керексизге
Бош ашырмаз,
Къуру да кыыш, не джай болуб,
Алай турмаз...

Быйыл юч джыл Зияданы
Ёлгенине,
Отуз тёрт ай кюндешини
Келгенине.
Аталары аз кёрюнед
Кеси элинде.
Кёнчекликге атланады
Ат белинде.

Къатын тёрде бийче кибик
Олтурады.
Зиядагъа кюндешлигин
Толтурады.
Къышын иед сууукъ суугъа
Кьолу тиймей,
Джыйын иед, кюн иссиге

Бети кюймей,
Къайнайд: Гитче – кьулу,
Гоша – кьарауашы.
Аллына келед отуну,

Сууу, ашы.
Кийгени уа дарий, дамха –
«Ох» деб, турад.
Не аз да кыйсыкъ этселе уа,
Тюед-урад.
Кесини да барды
Экиджыллыкъ джашы:
Бир хыштыуурт, тоб кибикди
Юсю-башы.

Ашарыкъдан кысад къатын
Ёгелерин.
Билед ёнге къачан, кимге,
Къалай дерин:
Мен саулукъда болмагъыз, деб,
Сууукъ, не ач,
Ёксюзлеге хар кюн сайын
Бирер къалач
Бериб айтад: «Эки къалач –
Ючюгюзге,
Джартыларын беригиз энд
Кичигизге.

Ала уа аны джанларыча
Кёредиле.
Сындыралла да, сайлатыб
Бередиле.
Кеси джашын бизден артыкъ
Кёрмейди, – деб,
Таб, ол огъай, анга юлюш да
Бермейди, деб,
Джукъ соргъаннга ала джууаб
Этедиле.
Ёге ананы кёлюне бек
Джетедиле...

Айтханымча, бири – отунчу,
Бири суучу
Болсала да, къыйналмайла,
Ала джунчуб.
Ёге ана уа алай тюед
Салыб кючюн,
Зияданы сабийлери
Аны ючюн,
Тюйюлдюк деб, чырт къулакъгъа
Алмайдыла
Не бир мугур, не бир мыдах
Болмайдыла.

Табханларын ашайдыла,
Киедиле,
Таб, тынмасанг, тюйюлюрге
Сюедиле...
Бёгекдиле, джокъду бир да
Хаталары.
Келиб кёрсе, къууанады
Аталары.

Мен заманнга разыма,
Джашау ючюн,
Нюр табигъат насыб джашнайд
Салыб кючюн.
Алай а ол нек ёсдюред
Аманланы,
Ала бла нек инджитед
Адамланы?
Бир кюн къатын ата юйюне:
Ма, Къарт Джуртха
Баргъанында, хоншулары
Бир къарткъуртха,
От алыргъа кириб, шорпа
Къайнагъынчы,

Кереклини, керексизни
Чайнагъынчы,
Олтура эд, тѣкдюрген эд
Ичин аны...
Къайдан билсин къатын,
Обур къарткъуртханы?

«... Тюйгюч бла бек тюеме,
Мен а, дайым,
Ёгелерим не аз да къылыкъ
Этген сайын.
Ура-тюре тургъанлыкъгъа,
Бир сынмайла,
Бѣгекдиле, меннге да артыкъ
Турсунмайла» –
Дей бошады хапарыны
Артын къатын.

Къарткъуртха уа:
«Ангыладым,
Мени сартын,
Аналары Зияданы
Къолуду ол,
Сабийине къууанчладан
Толуду ол.

Ийнек юсюн теблесе да,
Бузоуу ёлмез,
Ана къолдан баласына
Къайгъы келмез,
Мындан ары ишни аз этдир,
Ашны кѣб бер;
Кесинги къолунгу джетдир
Бир сынаб кѣр!» –
Деб джыланнга кеселекке
Берген эд уу.

Андан сора, таулуланы
Басды бушуу.
Юйде болмай, тюзде айланыб,
Кёбден бери,
Джортууудан кьайтыб келед
Къатынны эри.

Кирди юйюне... юй бийчеси
Турад тёрде,
Ёксюзлери мугур-мугур
Бирер джерде,
Мыдахланды, булут болса,
Джауар кибик,
Сабийлери, «уф» дегенлей,
Ауар кибик.

Ачыуланды, кьылыч болса,
Кесер кибик,
Тик къарады, саяу болса,
Ётер кибик.
Ёксюзлери чулгъандыла,
Бутларына.
Джуммай тёкдю, бетлерине,
Сыртларына.

Муруккусуз кьабыргъагъа
Къарады ол,
Эски орундан къорагъанды,
Багъалы кьол...
Даулашдыла, бет ачдыла
Эр, кьатын да.
Билдирмейин башсыз дауну,
Бир затын да.
Эки ортада, эслеб эси,
Билиб башы –

Атасыны не излегенин
Сезди джашы.
Къатын къолну къобан суугъа
Атхан эди,
Биреу аны айрымканда
Табхан эди.

Сейирсиниб, хайран болуб,
Къалгъан эди,
«Къабыр» этиб, сора джерге
Салгъан эди.
Сабийледен эшитгенеди
Гитче уа анда,
Къол «къабырны» хапарларын,
Айрымканда.

Танг атханлай, айрымканнга
Ётдю Гитче,
Къолну табар дыгаласны
Этди Гитче.
Джокъду «къабыр», ачылгъанды,
Джаллы къазыб...

Тюшген тюгю, аякъ ызы:
Джангы къазыб.
Гитче айтханча, джаллы къазыб
Табхан эди,
Къабын чайнаб, джаратмайын
Атхан эди.
Ол кетгенлей, эчкичи къуш,
Эрлай джетиб:
Сермеб алыб учду, къанат
Таууш этиб.

Ёксюз джашчыкъ мыллык атды,
Къушну кёрюб,

Суудан ётдю, хахай этди
Къучакъ кериб,

Къуш хауада джашчыкъ джерде
Бара барыб,
Талакъчыгъы туруб ауду,
Тамам арыб.
Алай а ол къараб, къакъмай
Кирпиклерин,
Кёрюб турду, къушну тохтаб,
Къоннган джерин.

Арт къарыуун салыб Гитче
Энтда чабды,
«Тюзню ётмегин бёрю ашамаз» –
Къолну табды!
Ол джылайды, ба этеди,
Ана къолун,
Биреу келед, анга буруб,
Баргъан джолун.

Къайтхан атлы, джашчыкъ тургъан
Джерге келди.
Кимни сабийи болгъанын
Соруб билди.
Сора къолну сермеб алыб,
Кетиб къалды,
«Бер!» – деб сабий аны ызындан
Джылаб барды.

Аман адам аманд къушдан
Джаллыдан да,
Тюзлюк тутхан къоркъмаз джаудан,
Къаллыдан да...
Ол адамны нёгерлери,
Талай атлы,

Туу-туу эте, хар бирини
Миннген аты.

Бирер джерден чыкыгъандыла да,
База-къоркъа,
Бу да, ала да тебретиле
Чаба-джорта.
Ол барыудан барыб болмай,
Кесин аяу,
Тау Артына ауду Гитче,
Къара джаяу.

Аны инджитиб баргъан ишни
Башы эди,
Ол джер джерден адам джесир
Ташый эди.
Тау Артында бек айтылгъан,
Бир юй эди,
Тенгле бла кенчекликге
Джюрюй эди.

Бир джолда уа Къабартыны
Джери бла
Аууб келе, Зияданы
Эри бла
Тюбешиуде джаны кючден
Къалгъан эди:
Бир тюз адам муну джюкге
Алгъан эди.

Андан бери бу да джауун
Билген эди.
Табы тюшсе деб, сымарлай
Келген эди.

II

Сен да сорма, мен да айтмайым
Джашны халын:

Кюн ашырад табыб джангыз,
Къарын джалын.
Джылкы кьошха элтген элле
Олсагъатдан.
Кече сайын гезет этед
Тюшмей атдан...

Майыл деб а, бир джесир джаш
Бар эд анда.
Хапар соруб, хапар айтды
Бир кюн анга:
Ол Гитчеге джан аурутхан
Болуб чыкъды.
Эркетиб, «кёзюне,
Бурнуна сукъду».
Къайгырады, баджарады,
Юретеди.
Къарнашы не этерик эсе,
Аны этеди.

Алай бла озгъанында,
Бир талай джыл.
Атда ойнаргъа юретген эд
Аны Майыл.
Эмилике салмай Гитче
Джюген, не джер –
Минсе болду, айырмай эд
Эниш, не ёр.
Терисича бегий эди
Атны юсюне.
Халкъда хапар джюрюй эди
Аны юсюнден.
Батыр эди, керек джерде
Джууаш эди.
Ташны къысса, къан чыгъаргъан
Бир джаш эди.

Ариу эди. Онтогъуз джыл
Толгъан эди.
Адам къараб турур кибик
Болгъан эди.
Бююн байгъа джаш туугъанды,
Уллуд байрам.
Баш ёчлени ким алалыр –
Дейсиз, къайда!

Эл джыйылыб чайкъалады,
Адам кёбден,
Таш тюшсе да, джерге тиймез
Дерча, кёкден.
Къурманлыкъла къайнайдыла
Чоюнлада.
Халкъ къарайды тюрю-тюрю
Оюнлагъа.

Биреу тебсеб ёч алады,
Биреу – джыгъыб,
Джамагъатха салам берди,
Гитче чыгъыб.
Кёрюр-кёрмез байны къызы
Эслеб аны,
Чырайына, болумуна
Кирди джаны.

Тулпар эди джесир джашны
Миннген аты,
Ол себебден барлыкъ эди
Джелден къаты.
Анга джети нёгер хазыр
Этген элле.
Сегизи да бирден чабыб
Кетген элле.

Барысындан, бир джаякълаб,
Онг джанында
Гитче чыкъды атлыланы
Чынг аллында!
Мухоллукъда оздурмайын
Заман чагъын,
Терилигин, джауурлугъун,
Ангырчагъын,

Тешиб атды хар бирерин
Бирер джерге,
Адамла уа билмедиле
Чырт не дерге.
Атны аягъы – букъу, бурну
Тубан этиб,
Нёгерлери баралмайла
Аны джетиб...

Къайтыб келе учхан атдан,
Джерге узалыб,
Атханларын бирем-бирем
Джыйыб алыб.
Къызыгу чабыб баргъанлай ол,
Минди джерлеб,
Биринчиге келди ышара,
Аты терлеб...

Бир кесекден чыгъардыла
Энтда аны.
Билмеген бил, танымагъан
Ма, кёр, таны...
Къой сен анда джигитликни,
Болгъан кючню:
Ат аллында узатдыла
Бир чемични.

«Хара!» – делле, атла бирден
Атылдыла.
Нёгерлери атларына
Къатылдыла.
Бу чемични, бойнун кесиб,
Тулукъ сойду.
Этин санлаб, терисине
Джыйыб къойду.

Башын къысды бучхагъындан,
Тилимди этиб.
Байракъ алды, барысындан
Алгъа джетиб.
Къартла тешиб, къаралла да
Сойгъанына,
Бу джаш халкъны тамашагъа
Къойгъанына,
Сёз табмалла:
Ичегини учуна дери
Тыйыншлысы джыйылгъанды,
Делле, бери.

Къарнын къагъыб, ичин алыб,
Атыб ётюн.
Сал да къайнат, таза джыйгъанд
Джауун, этин.
Гыбытлыкъ а, бир адам сёз
Табмаз кибиб.
Айран огъай, сют къуйсанг да,
Акъмаз кибиб!
Байны берген баш ёчлерин
Джесири алды.
Ол кюн халкъны ауузунда
Гитче къалды.

Болгъанлыкъгъа байны къызы
Озгъан ариу,
Гитче амалтын табхан эди
Джюрек ауруу...

Джылкылары кёз аллында
Отлайдыла.
Аджирлери ююшлерин
Сакълайдыла.
Мыдахланыб, сагъышына
Кетиб эси.
Ат белинде тынчаяды
Гитче кеси:

«Бусагъатда муратларым
Толса эди,
Бир джаным – от, бир джаным суу
Болса эди,
Отум бла байгъа ёртен
Салсам эди,
Сууум бла туурасына
Барсам эди,
Джалыннганын кёзюм бла
Кёрсем эди,
«Кьолну берсенг, джукълатырма», –
Десем эди.
Алай бла кьолну кьолгъа
Алсам эди,
Джаннган отха, дыб деб, таммай
Къалсам эди;
Кече демей, кюн демейин
Кетер эдим.
Байны малын джау табасы
Этер эдим», –

Дей тургъанлай, аны аллына
Биреу келди.
Салам бере, сагъышларын
Къысха бёлдю.
Джукъ сормады, не да айтмады
Чыртда хапар,
Бир джаш адам, чыкъмагъанды
Мыйыкъ, сакъал.

Миннген аты учхан къушдан
Тиричады.
Кийиннгени, джесирлени
Биричады.
Сюйюннгени, джанкъылычны
Нюрючады.
Айтхан сёзю, къулагъына
Киричады.

Къарады да, ала кёзюм
Айбат сюзюб,
Бармагъындан алыб берди
Алтын джюзюк.
Кёзню къысыб, ачхан чакълы
Бирни тутуб,
Сёлешмейин кетиб къалды,
Атны уруб.

Бу хал джашны бир кесекге
Хайран этди.
Сора Гитче аны ызындан
Чабыб кетди.
Кетиб бара уллу джолдан,
Бир джаякълаб.
Биреу турад, атдан тюшюб,
Нёгер сакълаб.

Джууукъ джетсе, бир ариу кьыз,
Ёрге туруб.

Бу да юсюне салыб барды

Атын уруб:

– Кюнюнг ашхы болсун, а кьыз!

– Ашхылыкъ кёр!

– Бу джол бла киши оздуму?

Бир джууаб бер! –

Деб сорду да: «Кеси кьайда,

Аты буду.

Узайтма да, тюзюн айт!» – деб

Кьаты бууду.

«Аты буду, мындан ары

Джокъду ыз да», –

Дегенинде: «Тюз айтаса!» –

Деди кьыз да.

– Тюз айтаса, аты буду,

Кеси – менме,

Шаушал энди, башха адамгъа

Акъыл бёлме.

Энд кетейим, ашыгъама

Ызыма мен.

Сеннге бийлик этген байны

Къызыма мен.

Сени табсам, алмай эсге,

Къоркъмай джаннга,

Къууанч эте, кетер эдим,

Таб, олджаннга.

Чыммакъ къумач бояуну терк

Алгъан кибики,

Бир джилтинден къуу къабыныб

Къалгъан кибики,

Джесир джашны джюрегине,
Сан санына
Джукъланмазлыкъ ёртен тюшдю
Кеси аллына.

Ауруу джугъад. Аны айталла
Кёбден бери.
Сюймекликни джукъгъанын а,
Ары дери.
Бир джерде да кёрмегенди
Чырт бир киши.
Сагъыш этсенг, уллу Аллахны
Сейирд иши.

Гитче къызгъа термилгенден
Джан береди,
Атасын а энтда алгъынча
Джек кёреди.
Чыдаб болмай, тауусулуб
Анда тёзюм.
Майылгъа айтды джарашдырыб,
Ичги сёзюм.

Ол а анга тынгылад да:
«Энди, – деди, –
Ычхындырма, ишни табы
Келди, – деди. –
Джерни юсюнде кёбдю сеннге
Къыз эм къатын,
Алай а сен ол анангы кьолу
Амалтын,
Джети джылны джесирликде
Джылкъы кютдюнг,
Ашамайын бютеу болуб,
Киймей тюклю!

Энди келсе, сёзню башын
Ачайыкъ, де,
Экибиз да Къарачайгъа
Къачайыкъ, де.
Аны ючюн а, билдирмейин
Чырт бир джаннга,
Мени анамы кьолун табыб
Келтир меннге:
Де да, хо, этдир. Огъай, дерик
Тюлдю ол да.

Айтханынги толтургъанлай,
Таукел бол да,
Ол кёрюннген булутланы
Башы бла,
Ол кёгерген джитилени
Къаты бла
Джол тутугъуз, къыз суйдюре,
Джаш джашната:
Ол ызына кёзю къарай,
Сен ташны ата.

Ахыратдан ананг туруб
Келген кибик,
Термилгенинг алдаулукъсуз
Келди эсе,
Саусуз джаннга Аллах саулукъ
Берген кибик,
Халал джюрек аны сеннге
Берди эсе.
Бийче башын джесир джашха
Тенгнге кёрюб,
Суйген къызынг сени бла
Кете эсе,

Рысхыдан юлюшюнгю
Кемге кёрюб.
Ишни табын насыб сенинге
Эте эсе.

Кече къара джамчысыны
Къанатларын
Джайгъан эсе, сени джаудан
Джашырыгъа;
Тенгинг, джерлеб, кече бетли
Къара атларын,
Хазыр эсе, сени джолгъа
Ашырыгъа,
Мухоллукъну эринчекге
Элт да, ташла.
Ишинг болса, болджал салма,
Эт да башла!

– Бу ким болду, бу адеж атны
Терс джарытын
Тик энишге тюшюб келген
Къаты джортуб?
– Ким боллукъду, ол а асхакъ
Майыл болур,
Этген иши адамлагъа
Хайыр болур.

Гитче бла келинликни
Джолгъа ашырыб.
Келе болур терс джарытын,
Бз джарытыб.
Учду эсе да, кюйдю эсе да
Къабылды къыз...
Киши билмед, не бир хапар,
Не бир джары ыз.

Излейдиле бирер затха
Ишек болуб.

Джер тентериб, джолукъгъаннга
Аны соруб.
Бу кёзюуде байны юйюне
Майыл келиб:
Кетген кече, атдан кетиб
Гитченг ёлюб,
Джесирлеринг аны джерге
Салгъандыла,
Джылкыларынг тууарылыб
Къалгъандыла,
Дед да байгъа, муруккусуз
Кетиб къалды.
Узаймайын джашны орнуна
Адам барды...

Обалада джангы «къабыр»
Къаралады.
«Ай, медет!» – деб джангы баргъан
Таралады...

Танг атханды. Кюн бузулгъанд,
Кёк кызарыб.
Булутлагъа тие-тие
Кьолу узалыб,
Гитче келед: эки аягъы,
Юч да кьолу.
Нед хатасы, иги умутдан
Кёлю толу.
Къанат болса, учар кибик
Джолу-ызы.
Биргесине, нёгер болуб,
Сюйген кызы.

Алай а не, тюеге
Минсе да джарлы,
Таб, анда да ит къабаргъа
Болад аны:
Бу джанына кѣктюн – чыпчыкъ,
Джертин джылан,
Джибермеген къарауулгъа
Къыз бла улан
Барадыла, болмай чырта
Хапарлары
Ушакъ эте, джол къората,
Узакъ джары...

Джолукъдула... Алджамалла!..
Мычымалла.
Ишеклилик кѣргюзмелле,
Джунчумалла.
Анасыны къолу тартыб,
Тѣнгегине
Таукелликни салды да аны
Джюрегине,
Сыр бермейин турмай неда
Бош тартына,
Барды Гитче къарауулну
Тюз къатына.

Саламлашыу адетлерин
Толтурду да,
Онг джанында джассы ташха
Олтурду да,
Терен солуб, мыдах болуб,
Къашын керди.
Къабдан алыб, къарауулгъа
Къолну берди.

– Ма, кӱр, бу кӱол мени анамы
Кӱолуд, – деди, –
Кӱууанчдан да, бушуудан да
Толуд – деди, –
Обур юзюб, кӱузгӱн алыб
Аугъанд бери ...
Аны сӱрюб келгенбиз биз –
Сабийлери.

Бошла бизни, бир джарарбыз
Биз да санга, –
Деб кӱадалды, чырт тартынмай,
Кӱачхынчы анга.
Кӱарауулну эси кӱбге
Бӱлӱндю да,
Кӱзюне бир кӱолсуз ёлюк
Кӱрӱндю да,

«Барма кӱой!» – деб кӱулагъына
Таууш келди.
Кӱолну узатыб: «Барыгъыз!» – деб
Белги берди.
Ызларындан таууш этиб
Тилегини:
«Не мен сизни кӱрмегенме,
Не сиз мени!»...

***

Сагъыш этсенг, Гитчени да
Ауурд иши:
Ёмӱрӱнде бир айыбы,
Бир бедиши
Болмагъан бир таза джанны
Сӱюб, таныб,
Аджалын да, намысын да,
Бойнуна алыб,

Тюрю-тюрю тыйгычладан
Ауушладан
Къалай ётюб барлыкъды экен
Энди бу адам!..
Къар джауады, джел сызгырыб,
Боран улуб,
Сёлешелле эки джаяу
Ёрге туруб:
– Тынгылама, мин аркъама,
Кел къойнума.
Элталлыкъма, арсар болма,
Тут бойнумдан.

Хайда, турма, дуниягъа да
Бир кёз къарат...
Биз ётгюнчю, аууш кюртден
Бегиб къалад...
Тартыннганын къулагъына
Алмады ол.
Андан ары ишге болджал
Салмады ол.

Джол – аллында, къол – къойнунда,
Къыз – сыртында,
Башы кёкге джете барад
Джаш джуртуна!
Не келсин энд, аууш кюртден
Толду эсе,
Адам огъай, джур да ётмезлей
Болду эсе...

«Болса болсун!» – дед да ызына
Бир таш атды.
Муруккусуз сора аллына
Ол баш атды.

Джетди ауушха, ичин уруб,
Терен солуб,
Атлай барад, джан кьоркьбууда,
Таукел болуб.

Кьоркьмай не этсин, тюбю – чынгыл,
Башы – кьяя!
Кьурт кьаланыб, джол кьрюнмей,
Аякь тая.
Кийим – джукъа, бири – джибиб,
Бири – терлеб.
Бири – джылы, бири уа –
Кьуруша тебреб.

***

Ариуладан – ариу,
Игиледен – иги:
Тамбласыны – нюрю,
Бюгюнюню – джюгю.
Аллай джууукъ адамына
Бир зат берди.
– Ма, кьойнумда тыкь болады,
Сен ал, – деди.

Аны анасы Зияданы
Кьолу эди ол.
Сабийине кьууанчладан
Толу эд ол...

Къыз узалыб кьолну кьолгъа
Алгъынчыннга,
Джарашдырыб, ич кьойнуна
Салгъынчыннга,
Тюшюб кетди баш энишге
Ол, учхалаб.
Ма тохтады! Кьрюнеди
Мындан кьараб.

– Бир кесекден кюрт джабады
Аны юсюн.
Тас болса уа табаргъа чырт
Келмез кючюм.
Таукел этиб, къолну ызындан
Секиреме.
Сеннге айтырым: джанынг ючюн
Тентиреме.

Алай-алай да джол джокъду
Артха, не алгъа.
Алай-алай да тюшгенбиз
Ауур халгъа.
Сау къалсакъ а, не бир дорбун,
Не бир ышыкъ
Мадарларбыз, табар кибик
Биз бир тынчлыкъ.

Нёгер эсенг, нёгер бол да
Бирге ёлейик.
Къадар бизге буюргъанны
Бир кёрейик.
Не айтырыкъ эд. Анга этерин
Этгенд къадар.
– Болсун! – деди табмай андан
Башха мадар...

Къутулдула! Къуш тешекча,
Джумушакъ къар.
Джазыкъсынды, сау къояргъа
Табды мадар:
Тюшген-тюшген терен къаргъа
Батыб-батыб.
Хар бирини джунчугъаны
Табыб-табыб.

Чырмалдыла... Гитче туруб,
Бугьой бузну
Къыйырында табыб-табыб,
Къолну, къызны.
Чыгъаргъан эд, экисин да
Ары, ёрге.
Джел урмагъан, къар джаумагъан
Къургъакъ джерге:

Уллу дорбун. Аш табылса,
Отун болса.
Хазыр межам. Сюйгенингча
Бирни джаша.
Бу болумда ол экиси
Бир-бирлерин
Ийнакъалла: Гитче бла
Келлик келин.

«Джан ауруса, сокъур кёзден
Джаш чыгъады»,
Джан ауруса, къуру джуртдан
Аш чыгъады.

Джан аурутуб, эм къатылыб
Джигерине
Болджал этмей, не да турмай
Ол, эрине,
Къууаннгандан, кёзю джаныб,
Кёлю джарыб:
Бир кесекден джаш дорбунну
Тютюнлетди.

Къаудан бла ышхылдыдан
Отну джагъыб,
Келинликни джылытыргъа
Мадар табыб,

Къая рандан джарак джыртыб
Алыб келди.
Келе келиб, джугъутурну
Ызын кёрдю!

***

Кёк чууакъды, кёрюнеди
Хар бир джуддуз.
Тау дорбунда, от джагъада
Джаш бла къыз
Иги къууум эте, джарыкъ
Турадыла.
Чий джаракдан джибек гырмык
Бурадыла.
Сууукълукъдан къутулургъа
Джетиб билим:
Андан чырмаб этедиле
Джылы «кийим».

***

Танг атханды. Ол кийикни
Ызы бла
Биргесине джандан суйген
Къызы бла
Гитче келед, бир джыгъыла,
Бир да тура.
Бир учхалай, белге дери
Кюртюню джыра.

Бир – секиртме, бир да – чучхур...
Къыйынды джол.
Къыйынлыкъгъа хорлатмазгъа
Сен джигит бол.
Ыз аджашыб къалды эсе да,
Боран джабыб,
Къачхынчыла къууандыла
Мадар табыб:

Тыйгъыч болгъан чырмаулары
Джёнгер кибик,
Джууукъ джерде чат ауузгъа
Энер кибик.
- Майна-майна, кёл кёрюндю
Чат суу агъад,
Аууш артда кьалгъанына
Болуб шагъат...

***

Бу суу, кимсе деб, Гитчеге,
Сорса эди,
Джашынг келед дерге тили
Болса эди.
Андан алгъын Уччуланнга
Барыр эди,
Къарт Таулудан суйюмчюлюк
Алыр эди.

Ол затлары этмесе да,
Энди сизге,
Юйге дери нёгер болур,
Джол кёргюзе...
Ёлген ёлюб, кетген кетиб,
Кьалгъанлыкъгъа,
Экиси да бирча кыйын
Болгъанлыкъгъа,
Джазыу болса кетген келир,
Ёлген келмез.
Насыб къайдан джашнарыгъын
Адам билмез...
Ай тийгенди юч ёзеннге
Чыммакъ толуб.
Кийик Къобан ахуюдан
Дингиз болуб,

Гъыжылдайды, къулакъларынг
Сасыр кибики.
Ёзен аяз джунчугъаннга,
Татыр кибики.
Тийреледен кёрюнелле
От жарыккъла.
Кече узунд да – къалмайдыла
Эртде джукълал.

Адамланы не байына,
Не бийине.
Бурулмайын къарт Таулуну
Джарлы юйюне.
Насыб келед эл ауузгъа,
Алыр кибики,
Къартлыгъында мыдах кёлю,
Джарыр кибики.

– Ит чабады. Чыкъ да, къара,
Чыкъды джашы.
Алай деген – Гитчени кичи
Къарнашы.
Экеуленнге, саламлашыб,
Итни къоруб.
Сора ичкери алыб кирди,
Джарыкъ болуб.

Джаш адамла – чырайлары,
Суююмлери,
Башдан аякъ гырмык болуб,
Кийимлери.
Кенгден кёрген къоркъар кибики
Къарамлары.
Ёресине «кюмюш токълмакъ» –
Саламлары.

Бири – абадан, бири – гитче
Сюеклери.
Не эсе да кьууанчлыды
Джюреклери.
Экиси да джарыкъ-джарыкъ
Саламлашыб,
Олтурдула, терк тешилиб,
Таб джарашыб.

От джанады, таб салыныб,
Джаркъалары.
Хапар айтад, тёрде олтуруб,
Аталары:
– Бар эд мени бир заманым,
Энди сындым.
Къыйынлыкъгъа чыдай-чыдай
Кёзден тындым.

Ал юйдегим! Сагъынмайым,
Ансын аны...
Асыл эди. Джаным бла
Биред джаны...
Ол ауушду, джашы къалды,
Къызы къалды.
Мен джангырдым –
Сабийлеге нёгер алдым.

Бир кече уа, тюзден келиб,
Тамам тебдим:
Ёксюзле ючюн аны бла
Дауур этдим.
Кече джатды, эртденбла уа
Учду, кюйдю.
Джаш къабылды, ол а меннге
Ауур тийди.

Биз бармагъан, биз кирмеген
Биз сормагъан
Бу джуртлада джер къалмады
Биз болмагъан.
Умут эте, излей-излей,
Джылай-джылай,
Эки кёзюм сокъур болуб
Къалды былай.

Ма, джети джыл аналыгъы
Да андан бери
Тёшек болуб джатад болмай
Бир сау джери.
Къызым эсе, онджетиге
Джылы джетиб,
Ёксюзлюк да, джарлылыкъ да
Мугур этиб.

Джумушчугъу къыйын тийиб,
Джашха да, ачыб,
Замансызлай агъаргъанды
Къара чачы, –
Дегенлей ол, Гитче къызгъа,
Джууукъ барды.
Къойнуна алыб, къучакъларгъа,
Аздан къалды.

– Бу джашчыкъ да бизникиди
Артагъыдан.
Юйюбюзню тутхан буду,
Аты – Агудан, –
Дед да Таулу дагъыда айтды
Кёб хапарын,
Джыламугъу джуууб акъды
Акъ сакълын.

Къартны айтханы, тюшюб эсге,
Джетиб джаннга.
Джангыз Гитче джууаб этди
Джылаб анга.
– Атам, төрөнг мийик болсун
Джашауунг кёб.
Мен да айтайым чыкьды эсе
Айтыргьа чёб:

– Сауду джашынг. Аты – Гитче.
Тау артында
Джылкьы кютед малгар элни
Тюз кьатында, –
Дед да кесин Майыл бла
Ауушдурду.
Сокьур киши джыламсыраб,
Ёрге турду.

Къучакьлады, джалаб аны
Тили бла.
Ийнакьлады, джюрегини
Нюрю бла.

Барысы эс ийдиле
Шууудашыб.
Энтда Гитче сёз башлады
Таб джарашыб.
Таулу уа аны эскермед да,
Сёзюн бёлюб,
Кёкюреги дертден толуб,
Ётю кёбюб:
– Тау артына кеси барлыкь
Тюлдю сабий.
Аны аудургьан, бир да ажымсыз,
Дертли Дарбий.

Не табалау этди джаум,
Ай, заманым!
Энтда табыб, баджарайым
Бир амалын.
Турчу Агудан, сен атланы
Эрлай джерле.
Мени атымы адеж тут да
Алда тебре.

Айтылгъан сёз – атылгъан окъ,
Джорукъ къаты.
Танг атаргъа джыйылдыла
Тогъуз атлы.
Саутланыб, чубур-чубур
Кийимлери.
Къуш къарамлы, адам англы
Сюйюмлери.

Атлары уа тепсейдиле
Къалмай джадау.
Хар къайсысы, табмаз кибик
Душман да дау.
Келгенлени биргесине,
Кеси барыб.
Талай атдан бир торуну
Сайлаб алыр.

Кесин къураб, джерлеб минди
Гитче да анга.
Къарнаш табыб келир ючюн
Агуданнга.
Агудан да тебреген эд
Аны бла,
Джол тутдула Къобан ары
Джаны бла.

***

Гитче хариб анасыны
Къарнындача,
Джукъ кӱрмейин ёсгенди да
Джылкылада.
Джигитликни ол билмеген
Ышанларын,
Энди кӱрюб, сейирсинед
Ол былада.

Аты айтылгъан адам болуб
Тау артында,
Джокъду была танымагъан
Не билмеген.
Не элледе, не тюзледе, не
Тау къатында.
Бир джер болмаз, была барыб,
Мал сюрмеген.

Биледиле Гитче тургъан
Байны да ала.
Барадыла, аны онгларгъа
Бичим сала.
Гузаба ишни соза турмай
Ыйыкыгъа, айгъа
Ары аугъанлай, тюшген элле
Къонакыбайгъа...

Мал союлад, акъ къар кибик,
Эти чыммакъ.
От джагъада олтуралла
Онбир къонакъ.
Ушамагъан джукъмаз, дейле,
Къонакъбай да
Былача бир. Айтды сора:
– Энд не файда?

Сизни келген джумушугъуз
Толур ючюн,
Мен Таулугъа бет джарыкълы
Болур ючюн,
Отуз алтын керек болад –
Къысха сёзю,
Джарыр ючюн джол устаны
Гызмар кёзю.
Келбетлери мыдах болду
Барыны да,
Джокъду алада айтылгъанны
Джарымы да.

Сора Агудан, джарыкъ болуб,
Бек къууаныб:
– Болсун! – деди ёрге тура,
Кёзю джаныб. –
Болсун, иш чырт джарсымасын
Ачха амалтын.
Отуз огъай мен берейим
Алтмыш алтын, –
Дед да, берди къарнашы ючюн
Башдан башха...
Джесир джашны келтириуде
Алтын ачха!
Бек джарады баргъанлагъа
Болуб хайыр.
Ючюнчю кюн келтирилди
Ары Майыл.

***

Бери аугъанлай, тамададан
Оноу соруб,
Гитче кетди ал атлыгъа,
Буйрукъ болуб.

Ол келгенлей, халкъ джыйылды
Юч ёзенден.
Ким – кьурманлыкъ, ким да – кьолтукъ
Келген-келген.

Кьурманлыкъла кьайнайдыла
Къазанлада.
Мыдахлыкъны ызы да джокъ
Адамлада.
Той уллуду, къара агъашча,
Халкъ джыйылыб,
Таулуланы кенг арбазгъа
Чырт сыйыныб

Болмайдыла, энтда чепкен
Сокъгъан кибик.
Джангы-джангы келедиле,
Хар ким кириб.
Бир заманда бу даурну
Ичин джырыб:
«Келелле!» – деб эшитилди
Бир кычырыкъ...

***

Ай тийгенди Юч ёзеннге,
Чыммакъ толуб.
Кийик Къобан шуулдайды,
Сууукъ болуб.
Тёгерекде бир-эки деб,
Джети джерде
Джети шынкъарт джарыталла
Джаныб ёрге.

Ашайдыла, ичедиле
Къарт, джаш, башха.
Сёз берилди суюмчюге
Келген джашха.

Насыб сенден ёнгелеб, бир
Кетиб къалыб,
Энтда айланыб юйюрсюнюб
Келди эсе;

Джазыу сени дуня азабха,
Элтиб салыб,
Сокъураныб, баш эркинлик
Берди эсе;
Сокъур атанг джаны сауда,
Джашын табыб,
Къарт джюреги, бурун кибик,
Ура эсе;

Кёзююуне, къыйынлыкъгъа
Башы къалыб,
Аны джауу къызын табмай,
Тура эсе;
Къыз эгечинг къарамынгдан
Къараб тоймай,
Тийренг бла къууанчынгы
Кёрлюк эсе;
Джаш къарнашынг ёгеди деб,
Мутхуз болмай,
Билек болуб сеннге солуу,
Берлик эсе;
Сюйген къызынг, таб, сенден да
Артыкъ суююб,
Болджалына бек ашыгъыб
Тура эсе;

Сюймегенинг чыдаб болмай,
Ичи куююб,
Ай медет, деб, къарны къаты
Бура эсе,

Барысы да таб келгенди
Бусагъатха,
Кёлюндегин айт да ангылат
Джамагъатха...

Къара джохар мыйыкъларын
Бурма бура,
Къараб тургъан джамагъатха
Ёрге тура,
Чарт-гурт этмей, узакъ созмай
Табыб тёзюм,
Джыйылугъа айтды Гитче
Ичги сёзюм:

– Ма бу юйде джашай элле
Тёрт джан – тёрт баш:
Ата бла ана, эгеч
Бла къарнаш, –
Деб башлад да, кёрген, билген
Хапарларын
Тынгылатыб, ангылатыб
Айтды барын.

Бу кёзюуде, къысыб башы,
Кюйюб джаны
Ёге анасы табды бери
Къарткъуртханы.

Олсагъатдан къызла джылаб,
Чабыб джетиб,
Келинликни отоу таба
Алыб кетиб,
Таб тюзетиб, ким да айтырлай
Сюйюндюрюб,
Келтирдиле, тиширыгуча
Кийиндириб.

Джерде джаннган шынкъартлагъа,
Кёкдеги айгъа,
Джанкъылыч да къошулгъанча,
Ол былайгъа.
Аллай къууат, аллай келбет
Салгъан эди.
Джыйылгъан халкъ анга къараб
Къалгъан эди.

Гитче орнуна олтургъунчу
Къобуб Таулу,
Халкъны аллында къатынына
Салды дауну:
Джашырмады, айтды андан
Къалгъанын да –
Ауушханны къолун кесиб
Алгъанын да...

Ёге ананы тамагъында
Саусуз джаны:
«Джууаб берлик буд», – деб тюртдю
Къарткъуртханы.
Къарткъуртха уа тартынмады
Чырт мунуча,
Айтды ишни туура болгъан
Болумуча.
Джууукъ келди бир чырпабёрк
Чубурчепкен:
«Менем, – деди – къолну табыб
Къабыр этген».

Майыл айтды:
Таулу аны эки кере
Ёлюр джанын къалдыргъанын,
Хар ким кёре.

Андан сора кыйынлыкда,
Буту сыныб,
Зорлукъ бла урланнганын,
Кючю тыныб.

«Тынгылагъыз хар къайсынг да,
Тюзюн айыр.
Гитче деген менме, бу уа –
Тенгим Майыл», –
Дед да Гитче атасына
Къолну берди.
Аны алгъанлай, сокъур къартны
Кёзю кёрдю!

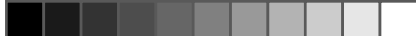
Анасыны кьолу бла
Чыммакъ чачын
Сылады да джаш Гошаны
Башын ачыб;
Себеб болуб, ана кьолу
Джетген джери,
Бурун киби къаралдыла
Акъ тюклери.

Кюндеш къатын союб бетин,
Тюйюб башын,
Акъылындан джарты болду
Ачыкъ, шашыб.
Къарткъуртханы, джулкъуб алыб,
Кюлте чачын,
Къаппа-къара боядыла
Бетин, башын.

***

Кюн тийгенди. Айланнганды
Къыбыла джел.
Къар эрийди, къууанады
Джыйылгъан эл...

***

Энд окъуучум, къысхартайым
Бармай къоша.
Майыл бла бир юй болуб,
Дейле Гоша,
Джашай-джашай, санау кюнюн
Тауусханды.
Андан сора бу дуниядан
Ауушханды.

Бастыргъанла, хапар этиб,
Тийресине,
Анасыны къолун салыб
Биргесине.
Гитче бла суйгени да,
Алыб барыб,
Джашаулары кюнден кюннге
Джашнаб, джарыб...

Гитчени уа, тамадагъа
Сайлаб эли.
Малгар бла шохлукъ тутуб,
Барыб-келиб.
Таурухдача, джашагъанды
Бек аламат,
Разылыкъ бериб анга
Сау джамагъат.

Бу хапарым меннге – керти,
Сеннге – ётюрюк,
Джазмагъанма кёзюм кёрюб,
Не тюртюлюб,
Айтыб сеннге эшитдирген
Муну – менме,

Мен кесим да эшитгенден
Эшитгенме.

Алай деген, ол кёзюуде
Айбазлада,
Къыз болгъанды ата юйде,
Къарт Бексада...
Хапарым а, таурух деуден,
Тюнгюл энди:
Бексаданы тюнгюч къызы
Ингил эди.

Ингил бизде, Семенлада,
Келин болуб,
Джашай-джашай джюз отузгъа
Джылы толуб,
Къыйынлыкъ да, зауукълукъ да
Кёрген эди.
Минг тогъузджюз къыркъынчы джыл
Ёлген эди.

«Анам хариб айтыгучан эд
Муну меннге», –
Деб айтханед бу хапарны
Ингил амма.
Тынмай эсенг, «Кичкине Къол»
Деген ат да,
Гитчени атыд, деучен элле
Бизде къартла.

Семен улу Азрет бла Абайхан улу Насы

Семен улу Азрет (ортада) джазыучула бла бирге Хубий улу Магомедни кябырында.
Карачаевск, 1987 джыл

Солдан онгнга ючюнчю - Семен улу Азрет алимлени биргелерине

Поэгле Суююнч улу Азамат, Семен улу Азрет, Байрамукъланы Халимат,
Абдуллах Охтов, Хусин Гошочков, Суюн Капаев. 70-чи джылла

Рожденке песни

ГОРА И ГОРЕЦ

Гора и горец –
душа и тело.
Гора – могучесть,
а горец – смелость.
Гора для горца, –
как мать родная,
очаг горящий, –
как солнце мая.
Вот потому-то
к земле орлиной
любовь у горца,
как жизнь, – едина.

РОЖДЕНИЕ ПЕСНИ

Все было просто:
в сердце юном
вдруг зазвенели тихо струны.

Я звуки тонкие,
робея,
на ситах разума просеял.

Потом слова нашел.
А вместе
слова и звуки стали песней.

Теперь хочу я,
чтобы люди
ее с собою брали всюду.

И чтоб она,
как друг сердечный,
была верна им бесконечно.

ПИСЬМО ДРУГУ

Я – карачаевец.
Ты – сын казаха.
Но наша юность
шла тропой одной.
В мой трудный час
и хлебом и рубахой,
как с братом брат,
делился ты со мной.

Сегодня я все чаще вспоминаю
двенадцать вместе прожитых годов.
Твой Казахстан
родимым стал мне краем,
как мой Кавказ,
где умереть готов.

Поля и степи,
рощи саксаула –
все, чем живешь ты,
брат далекий мой,
все, что мне жизнь когда-то
распахнула, –
я называю родиной второй...

Я шлю тебе привет
с попутным ветром,
зову тебя,
как молодость мою:
ты приезжай ко мне
горячим летом, –
проведай брата
в голубом краю.

Здесь Теберда
волной своей зеленой
тебе споет
про Эльбрус и Домбай.
Большой семьей,
семьей многоплеменной,
тебя мы встретим, друг мой, –
приезжай!

ЕДУ

Из далекой стороны я еду
К серым скалам,
к вековым лесам,
и за легконогим ветром следом
шлю тебе,
родимый край,
салам!

До чего ж сладка вода Кубани –
пей – и не состаришься в сто лет,
А Домбай
с горами над поляной! –
нету места краше на Земле.
Ни на миг здесь не смолкают реки,
и грохочет белый водопад...
Здравствуй же,
земля,
моя навеки,
как я встрече долгожданной рад!

Открывайся,
даль родная, настезь.
Я, как прародитель наш Карча,
сам себе добыть сумею счастье,
топором иль заступом стуча.

РАДИ ТЕБЯ

И если б в краю,
где угрюмые скалы,
избрали судьбою
меня аксакалы,
и если бы смертью
ты мне угрожала, –
коварство твое
я простил бы, любя.

Кто ради тебя
поступился бы клятвой,
кто друга б оставил
в беде неотвратной,
кто ранил меня бы
кинжалом булатным –
я всех оправдал бы их
ради тебя.

Я ради тебя
над ущельем повис бы,
схватившись рукой
за ручей серебристый,
чтоб снизу молить тебя
шепотом быстрым:
«Не ввергни во мрак,
а к себе потяни...»

Чтоб нашу любовь
лишь орлы сторожили,
чтоб ветер о счастье
рассказывал были,
чтоб дети
твоим продолжением были –
ушли бы мы в горы с тобою одни.

Как ливня вчерашнего
буркой косматой
уже никогда не вернуть
мне обратно,
как солнце в зенит
не вернуть мне с заката –
так нынче тебя мне уже
не вернуть.

Но если – надежда –
я сяду, как птица
на камень,
который готов покатиться,
но если надежда
мигнет мне зарницей –
то станет и легок, и светел
мой путь.

Тебе не знакомы
ни лик мой, ни имя,
судьба развела нас
хребтами крутыми,
но если ты счастлива –
счастьем твоим я
готов переполнить
чужие сердца.

Улыбчивых глаз
не коснется остуда,
они красоты твоей
свет не забудут.
Любовь и Надежду
я бережно буду
по тропкам кремнистым
нести до конца.

ТРЕВОГА

Какая-то сила
порывами ветра
толкает к тебе,
мой покой теребя.
Боюсь полюбить,
полюбить без ответа –
и все ж не могу
обойтись без тебя.

Мой сон стал коротким,
но длинной – тревога,
и думую грустной
полна голова:
«Ракеты до Марса
находят дорогу, –
дорогу к тебе
не находят слова...»

Надежды, как розы,
раскрыться готовы,
но робость, я знаю,
их срежет опять,
и бедный язык мой
не может ни слова
из сердца извлечь
и любимой сказать.

К тебе лишь
душа моя рвется,
как птица, к тебе лишь
стремится
бессонный мой стих.
Тревога во мне
уж не может вместиться –

давай же поделим ее
на двоих.

Давай же дорогу
мы вымостим к счастью
и, вправду, «Счастливой»
ее назовем...
О как твоего
не хватает согласья,
чтоб эту дорогу
построить вдвоем.

МОЕМУ ЧИТАТЕЛЮ

Я пошлю тебе стихотворенье,
ты строку по почерку узнай.
Стих мой –
сердца моего горенье,
звонких рифм
обетованный край.

Я воздвиг из слов
дворец высокий.
Эй, товарищ!
Заходи скорей,
посмотри на белый свет из окон,
из резных распахнутых дверей.

Но строитель
ошибиться может.
Если я ошибся –
подскажи.
Твой совет, товарищ,
мне поможет –
правду говори мне от души.

ДАВНЕЕ

Тихо тлели вечерами
росы на поляне.
Проводила меня мама
на берег Кубани.

Под луной река, играя,
мне дарила звуки.
А земля была такая,
как у мамы руки...

От годов не увернуться,
никуда не деться.
Не успел я оглянуться –
пролетело детство.

И теперь мне Мать-Отчизна
дали открывает.
В сердце песнь во славу жизни
тихо созревает.

ЭКЗАМЕНЫ

Она читает книги день и ночь
в плену опеки маминой,
она со мною встретиться не прочь,
да некогда –
экзамены!

ДЖИНГИРИК

Крутые дороги,
высокие горы,
как боли застывший крик.
Здесь, в тесной долине,
знал радость и горе
веселый аул –
Джингирик.
Здесь в мае
цветут удивительно травы,
гуляют на воле стада,
здесь яростно бьется
в гранитной оправе
и дико шумит
Теберда.
Над ней громоздятся
причудливо скалы,
причудливы скалы,
как сон,
и старые-старые буки
устало
шумят с Тебердой в унисон.
В ущельях, где яблоки,
груши
да сливы,—
словно в колхозных садах,—
там лани пасутся,
как тени пугливы,
и бродят оленей стада.
А ветры поют
колыбельные песни,
и птицы поют,
и ручьи,
здесь туры, как стража,
стоят в поднебесье

и утра встречают лучи.
Здесь людям
здоровье даруют нарзаны.
Напейся –
прибавится сил.
напейся –
забудешь про старые раны,
напейся,
кто раньше не пил.
Здесь мягкие зимы,
прохладное лето,
обилен всегда урожай.
Богат мой аул
и встречает приветно.
Кому по душе –
приезжай!

***

Я, как трава сухая, загораюсь,
а ты, как зелень в мае, – не горишь.
Тебе во всем понравиться стараюсь,
но ты мне даже взгляда не даришь.
Не приласкаешь ты,
не приголубишь,
а я улыбку глаз твоих ловлю.
Я не сержусь,
что ты меня не любишь,
так не сердись и ты,
что я люблю.
Ты не страдаешь без меня.
Ты мимо
проходишь,
чуть задумчива порой...
Я не могу назвать тебя любимой –
позволь же называть тебя сестрой.

РОВЕСНИЦЕ

Мы росли в аулах разных
над холодной Тебердой.
В детстве звонком,
в детстве ясном
не встречались мы с тобой.
Ты, как яблоня, однажды
начала весной цвести,
и теперь,
кто встретит, –
каждый
взгляд не в силах отвести.

Ты пройдешь
над речкой быстрой
по извилистой тропе –
в небе месяц серебристый
позавидует тебе.
Майский ветер на рассвете
кружит,
косы теребя,
и мечты мои,
как ветер,
вьются около тебя.

Звезды с вечера толпою
собираются в горах
и любят тебя тобою
до каленого утра...
Ты свети,
как солнце в полдень,
как луна в ночи сияй,
счастьем сердце
мне наполни –
руку теплую мне дай.

ЕСЛИ...

Если, стуча тревожно,
сердце кричит от боли
и, силы теряя,
не может
вырваться вдруг на волю,
если язык немеет
перед твоей красою;

Если на шумной
аллее
встретится робость с мечтою;
если надежда будит
душу мою,
как ветер,
если твой голос –
всюду
и всюду глаза мне светят;
если сажу ночами,
а сны пролетают мимо,
и губы все время сами
шепчут одно лишь имя;
если в тебе причина
грусти моей и счастья,
а я со своей кручиной
лишен твоего участия.

Ты обладаешь знахарством,
слово одно скажи:
«нет» – это боль души,
«да» – для нее лекарство!

БЕЛЫЙ СТАРИК

Белую бурку стеля по стерне,
белые хмуря брови,
едет старик на белом коне,
едет в молчанье суровом.
Скачет па скалам,
по темным лесам,
ветер свистит сердито.
Вот уже он приближается к нам –
слышно, как бьют копыта.

Дышит старик –
и клубится туман,
кружится белой метелью.
Слез он с коня –
И свирепый буран
дико завыл в ущелье.
Снегом старик накрывает поля,
льдом синеватым – озера.
Смокли ручьи,
не шумят тополя,
вьюгой окутаны горы.

Кто не достроил хлев или дом,
кто не собрал урожая,
просят седого,
просят добром
дать им отсрочку до мая.
Но непреклонен старик
и при том
злится старик, угрожая,
тем, кто ленился
достроить свой дом,
кто не собрал урожая.

Бороду гладит,
крутит усы,
встретив сурового деда,
тот, кто трудился,
забыв про часы,
в щедрое доброе лето.
В доме его и тепло и светло,
в доме – и хлеб и брага...
Белый старик обходит село
твердым
хозяйским шагом.

***

От земли, воды и ветра
наберусь могучей силы,
и до капли силу эту
перелью я в сердце милой.

Как земля, вода и ветер,
будешь ты, мой друг, сильна,
материнства тихим светом
озарит тебя весна...

Будут годы течь Кубанью
дети будут подрастать.
Для тебя привычным станет
слово «мама», слово «мать».

Каждый год морщинкой ляжет –
красота сойдет с лица.
Но, поверь мне,
счастье наше
будет с нами до конца.

СПОР ВЛЮБЛЕННЫХ

Парень:

Говорят, ружье дает осечку,
но потом стреляет и оно.
Говорят, от гнева есть лекарство
Я его добуду все равно.

Девушка:

О тебе идет молва худая.
Люди говорят: таких, как ты,
незамужним молодым девчатам
надо обходить за три версты.

Парень:

Если в небе спрячешься ты синем
или в темной глубине земной, –
все равно смогу тебя найти я,
и смеешься зря ты надо мной.

Девушка:

Стану скользкой льдиной на дороге
чтобы ни шагнуть тебе,
ни стать,
или просом по земле рассыплюсь,
чтоб вовек не смог его собрать.

Парень:

Если станешь льдиной, –
подкуюсь я,
превратившись в резвого коня;
станешь просом, –
курицей я стану, –
все равно не скряться от меня.

Девушка:

Превратишься в курицу, –
я рядом стану черемицей
на денек
или шубой в сундуке залягу
и сама защелкнусь на замок.

Парень:

Если черемица ты,
я – солнце.
Листьями потянешься ко мне.
А у шубы есть всегда хозяин –
с этой ролью
справлюсь я вполне.

Девушка:

Нет, я стану рыбой в море синем
иль пчелою в улей залечу,
и тогда найди меня попробуй, –
а найдешь, –
улыбкой отплачу.

Парень:

Для пчелы я буду пчеловодом,
а для рыбы – сетью иль блесной.
Никуда ты не сбежишь
и в прятки
не играй, пожалуйста, со мной.

Девушка:

Не пчела, не рыба я,
а – сахар,
исчезаю прямо на глазах...
А короче –
я тебе не верю,
и «люблю»
я не могу сказать.

Парень:

Если сахар – ты,
я – чай горячий.
Если ты – звезда,
я – месяц твой.
Я судьбе за то лишь благодарен,
что она свела меня с тобой.

Девушка:

Я не сахар –
слышишь ты! – а поле.
Я лежу,
колосьями звеня,
и тому взаимностью отвечу,
кто навеки влюбится в меня.

Парень:

Если поле – ты,
я стану плугом,
запаху стерню и кураи.
Поднимая поле,
я узнаю мысли сокровенные твои.

Девушка:

Я не поле,
друг мой, –
ткань простая,
серый камень,
нет, струя воды.
Разве ж мои думы разгадает
горец легкомысленный, как ты!

Парень:

Я на камне
высеку твой профиль,

я водою горло промочу.
А для ткани –
ножницами стану
и займусь раскроем,
как хочу.

Девушка:

Я – лиса,
Я не вода, не камень.
И тебя в два счета обведу.
Ведь лиса – в норе,
а беркут – в небе.
Я в норе пересижу беду.

Парень:

Если ты – лиса,
то я – охотник,
и в норе смогу тебя достать.
Будешь ты ходить,
я буду бегать,
будешь бегать –
буду я летать!

Девушка:

Ты упряма,
но ведь и я упряма.
Так давай оставим этот спор.
Я лисою никогда не стану,
я – туман,
спускающийся с гор.

Парень:

Если ты – туман,
я стану ветром

и туман холодный поборю,
и тебе сияющее солнце
вместе с небом синим
подарю.
Не умрет любовь моя вовеки,
даже не состарится она.
Лишь бы нас вела одна дорога
и судьба была у нас одна.

Девушка:

Кто воспламеняется,
как порох,
тот и гаснет так же, говорят...

Парень:

Милая,
скажи еще хоть слово.
Я люблю и голос твой,
и взгляд.

ТВОИ ГЛАЗА ТЕМНЕЕ НОЧИ

Твои глаза темнее темной ночи.
Ну, как без их улыбки мне прожить!
Ты говоришь:
«Не много ли ты хочешь!»
Ничуть не много –
лишь тебя любить.
Я не виню язык свой,
что не может
молчать,
когда душа моя поет.
Его ведь сердце
без конца тревожит,
оно ему покоя не дает.
Ты говоришь:
«Я на тебя не гляну...»
А я тебя о том и не прошу.
Где б ни был я –
повсюду неустанно
я облик твой
в душе своей ношу.
Ты говоришь:
«Читать я перестала
стихи,
что ты кропаешь до утра...»
А разве ты когда-нибудь читала
стихи из-под бессонного пера!
...Лесной ручей
журчать не перестанет,
боясь,
что лань не будет пить воды.
Нет, он рожден, чтоб петь,
и не устанет
вливаться песней
в песню Теберды.

ЛУНА

Шутка

Крутой хребет,
где дремлют льды.
А над хребтом
в аршине,
на мир, взирая с высоты,
Луна ночами стынет.

И я подумал:
«Если мне
на тот хребет взобраться, –
то можно, кажется, вполне
сесть на Луну
и на Луне
до света покататься...»

И вот,
проснувшись на заре,
рюкзак собрал я скоро,
и тропкой в росном серебре
направился я в горы.

Я шел легко и рассуждал:
«Достигну перевала.
Луны дождусь у стылых скал,
как лодки у причала...»

Был перевал
и был привал,
и был костер высокий,
и вдалеке Луны овал
глядел багровым оком.

Из белокурых облаков
Луна мне улыбалась.
Я погрозил ей кулаком:
«Ну-ну, посмейся малость!..
Еще мы встретимся в пути,
не сомневайся в этом!
Тебя пешком я не настиг –
настигну, знай, ракетой!..»

ПОЛЕТИМ НА МАРС

Когда мне сказали,
что ты загрустила
и стала к друзьям холодна, –
я сразу примчался к тебе,
как на крыльях,
чтоб грусть твою выпить до дна.
В работе ловка ты,
красива
и знаешь,
что сверстникам нравишься ты.
Чего же ты хочешь,
о чем ты вздыхаешь,
куда устремляешь мечты!

Я слышал,
на Марс уже люди летают.
Возьму два билета,
и мы
умчимся с тобой
к марсианскому маю
от нашей капризной зимы.
Ты только скорей
соглашайся со мною
и грусть постарайся забыть.
Я в космосе буду

любовью земною
тебя бесконечно любить.

Ни здесь,
на Земле,
ни на Марсе,
я знаю,
красивей, чем ты, не найти.
Доверься же мне.
Лишь с тобою, родная,
Я счастье узнаю в пути.
И если понравишься ты
марсианам,
то я объяснить поспешу:
я рядом с тобою, любимая,
стану, –
Она – мое сердце! –
скажу...

Мы будем на Марсе
Теперь уже скоро.
Пройдем мы
среди синих степей,
и горцев земных
марсианские горы
там встретят,
как жданных гостей.
Я слышал, что люди
На Марс уж летают.
Возьму два билета,
и мы
умчимся с тобою
к далекому маю,
умчимся от нашей зимы.

***

Как насилье на пути свободы, –
злость морозов на пути весны.
Дунет холод на цветы,
на всходы,
и сады, поля кругом –
черны.
Но морозной люти
кратки сроки,
И весна несет земле тепло.
Так Добро в борении высоком
побеждает низменное Зло.

Дух свободы
не сломить угрозам,
черным тучам
не стереть Луны,
и сдают позиции морозы
буйному цветению
весны.

***

Луна и звезды из-за туч крутых
Выходят в чисто небо.
Они, тобой любуясь,
С высоты
Глядят светло и немо.
Из звезд тьюме* ты можешь надевать
И всюду красоваться.
Не оттого ль завистники
(как знать!)
зло на тебя косятся!
А я люблю.
Готов твой взгляд беречь,
хотя меня он ранит.

---

* Тьюме – женское нагрудное украшение из золота и серебра

Развел костер,
но не могу поджечь
холодных волн Кубани.

-В Эки-Ара обрушилась скала.

Не встать ей вновь на место,

в реке – форель,

в траве – перепела –

не жить им, верно, вместе.

Ты у меня одна,

моя любовь,

одна ты в целом свете.

Не веришь!

Что же,

я позвать готов

в свидетели соседей.

Косым дождем и ветром

ты сама

меня пытаешь годы.

Как лето – греешь,

студишь, как зима,

а я все жду погоды.

Ни «да», ни «нет»

не говоришь ты мне,

держась середины долго.

Пока мы ищем путь к своей весне –

соединились Дон и Волга...

Хоть я развел на берегу костер –

не вскипятить мне море.

Ты молча смотришь на меня в упор,

Судьба моя и горе.

И золото и камень тяжелы.

Но камень —

только камень.

Глаза твои,

как золото,
светлы,
и в сердце бьется пламень...
Судьба толкает в пропасть,
говорят, –
пусть вместе нас –
с утеса.
На тёр* сажает старость,
говорят, –
пусть хоть она сведет нас!

ВРЕМЯ

Шли мне,
Время,
и зимы, и лето
чередой торопливых годов.
Повеленья твои и заветы
я исполнить всегда готов.
Я всю жизнь бы
ворочал камня,
лишь бы ты не лишило меня
беспокойства,
мечты,
вдохновенья
и в душе молодого огня.
Я хочу,
чтобы добрые мысли
воплощались в мои дела,
чтобы люди
шли твердо по жизни,
чтоб земля моих дедов
цвела!

---

* Тёр – почетное место в доме горца

***

Дождь нужен летом,
снег – зимой.
Игры – детям,
старым – покой.

Шерсть – мериносам,
грива – коню.
Роща – березе,
уголь – огню.

Полночь нужна луне,
люди – тропе.
Ты нужна мне,
я – тебе.

ПЕСНЯ ЧАБАНА

На тропах кремнистых,
в ущельях тенистых
я песню слагаю свою.
Орлиный мой край,
родной Карачай,
пою о тебе я, пою.

И слушают песню
луга в поднебесье,
отары да пики вершин.
О горный мой край,
родной Карачай –
зеленая сказка долин.

В полете орлином,
в протяжных былинах
счастливые вижу пути.
О древний мой край,

родной Карачай,
мне краше земли не найти.

Гурты мериносов
сады и покосы –
все это мое навсегда.
Цвети-расцветай,
родной Карачай,
под гордую песню труда.

По тропам кремнистым,
в ущельях тенистых
я песню слагаю свою.
Орлиный мой край,
родной Карачай,
пою о тебе я, пою.

«Эртденги чыкъча таза...» Ал сёз 5

НАСИХАТ

Алай джалсам назму	10
Сёзле	10
Салдым сёзледен къат-къат къалала	11
Тилим, Диним, Миллетими	11
Джашау	11
Дуния.	12
Джан бла тёнгек	12
Къююгъуз бармагъа	13
Дараджа	14
Юч кюн.	15
Керти затла	16
Чий кертме	16
Ёмюр – къоянны къуйругъу	17
«Умутладан учунуула...».	17
Чапыракъ	18
Сен бир оба, мен бир оба...	19
Заба	19
Аман да болду – иги да болду	20
Озгъанлыкъгъа	20
Барынг да кетсенг...	21
Эй, заман! Заман!.	21
Сыйырылгъан сый.	22
Ариулукъ кетгенди	23
Къарт бла къобан	24
Къарт терек	25
Къарачай-малкъар аскер джыр	26
Онгу адамла	27
Джоргъа кетгенди	28
Къойчу бла оноучу.	28
Сокъурануу.	29
Сакълайды, сакълай.	30
Джангъдан джашасам.	30
Ауурлугъун салгъанды	31
Къыпты	32
Биз кёпюр салдыкъ	33
Къалай иги боллукъ эди...	33
Марал	34
Бёрю	35

Тилле	38
Ана тилим	39
Сау бол, джерим!	41
Джырым	42
Тамбласыз къяоса...	42
Атам	43
Атамы таягъы	44
Джырчы сьмайыл	45
Къол джаулукъчугъум	45
Атам	46
Анамы бир кёрюб	47
Акка	48
Барадыла...	50
Энтда кеч тьююддю	50
Баралла кетиб	51
Кеслеринден сууутдула	52
Дарман хансла	52
Къыйналыргъа бир иш болду	53
Тумакъ бла гыдай	53
Ит бла бёрю	54
Эриши къыз	54
Аякълагъа	55
Къартлыкъ деген неди?	55
Бу барыудан барса	56
Эшек бла ёгюз	57
Аман сёзле	57
Арт акъыл!	58
Операция	59
Уллу джолгъа – орамгъа	59
Капек	60
Тау адетни мийиклиги...	61
Малчы	62
Кетгендиле таулагъа	63
Акътамакъны «эй-и»	64
Къыйналмагъан зауукъну да билмейди	65
Адам	66
Кетиб барама	67
Сюйюмчюлюкле	68
Тёрт тукъум	68
Хар бирибизге	69
Насыб болса	69
Онгуз бла онглу	70
Болма сен алаша	71
Табын этейик	72

Айран ичген кыйын тюлдю	72
Татлы бла ачы	73
Кечигиз сиз, мени	74
Ёгюз бла китаб	76
Энтда	77
Ауур сёз	78
Окзуучум	78

О Ю М Л А

Джюрюмеген ачалача	80
Мен дуниягъа келдим да	80
Эте болурла дыккылыкъ	80
Бир мен тюлме	81
Мияласы къара эсе...	81
Гузаба тарт!	81
Уллу затла джазальмайма	82
Къынгыр мияла	82
Ортакъ къазан асмам	82
Къууанчлагъа элтсинле	83
Сыйырды заман	83
Джекмейдиле	83
Айтмай билдир!	84
Агъа эсе	84
Ууучла	84
Балаууз чыракъ	85
Мен къалай болдум?	85
Бузукъ болур...	85
От бла мамукъ	86
Тууду тютюн!	86
Джарашыб къалды	86
Мени сартын	87
Сакълыкъ	87
Барыуум бла къалыуум	87
Учкулан ичини сууна	88
Бичен тауусулса	88
Джарамайла	88
Той берсин багъа	89
Ишин сие эсе...	89
Бёрю къарайды бутгунуб	89
Эки джазыучу	90
Татлы тили	90
Сарасандан тон бичелле	90
Эсге тюшюр	91

Энтда чыккыды джолгъа	91
Ал сёз	91
Къатышмасын	92
Кёрмейсе	92
Къатышхан эселе	92
Чолпан	93
Ёре бёркле	93
Болалмам нёгер	93
Мюйюзлю кьой	94
Мадар болса	94
Сен да тебин!	94
Мал семирсе да	95
Насыб табар	95
Таякъла	95
Къошхасалмаз	96
Артыкъ эсе, эркинлик...	96
Онгуз не джарлы	96
Джарыккыгъады барлыгъым	97
Биринчи толкъун	97
Тамызыкъ	97
Бардан джокъ бла джокъдан джокъ	98
Сатыб аладыла	98
Бюгюн бла тамбла	98
Аджалгъа	99
Табмам....	99
Умут байлыкъ	99
Къайгъы бла нюзюр	100
Джаяу джолчукъ	100
Къалтурну суратына	100
Ишлерин этелле	101
Эки ташым	101
Харбыз неда будай	101
Къабады	102
Андан оюм алса да...	102
Бюгюнлюкде	102
Ёлгенле саулагъа	103
Баралмайма	103
Рахатлыкъны танглары	103
Алтын къала	104
Дерти болмаз	104
Толу джюрют!	104
Сакъ бол	105
Умут бла къоркъуу	105
Исмаиловед	105

Юрен!	106
Кюледи	106
Гондарай	106
Адамлыкъ бла аманлыкъ	107
Адамны орну	107
Бир чойреди	107
Мен билгенли...	108
Бир белги къой!...	108
Ийнанмакълыкъ	108
Сейир иш	109
Джана эсе...	109
Джюрек, талпы!	109
Джангызма, деб...	110
Перестройка	110
Ташны борчу	110
«Оздум!» – Де да ал!	111
Учкуланны багъасы	111
Билим алыу	111
Алай эсе	112
Менден эрикме!	112
Умут джибле	112
Быягъы кюндюз	113
Нек къучакълайма!	113
Ажымсыз бол!	113
Сени ызынгдан	114
Айыблы	114
Аракъым тепсиде	114
Мени назмум	115
Таудан ташны	115
Кёбден кёб	115
Бизни сартын	116
Барыу бла кетиу	116
Сени кютю эталсам...	116
Мадар бармыды?	117
Къалай иги эд	117
Эси кетиб къалгъанды	117
Баш бармакъ	118
Сокъурдан	118
Джанымдан да багъалы	118
Аллынга къарайды	119
Джолоучулукъ	119
Олджаннга джетгинчи	119
Шагъат табмаз	120
Кеслеринден суутдула	120

Минутларым	120
Къартны асыуу тыннган эсе	121
Батмакъ эсе, эсле – батма!	121
Не боллукъ эди?	121
Джукъум келсе, заманында	122
Къобан, заман, джюрек	122
Суу къуялла	122
Ёлмегенлей	123

Х А Р И Ф Л Е

«Умутладан учунуула...»	125
«Бир ариугъа, сенден ариу...»	125
«Зауукъ эте, джашар ючюн...»	126
Болджал джетген болмаз	127
Айыб этме, бир сорайым	128
Эки орун	129
«Сени былай сейир табхан...»	130
Джангыз турна	131
Накъут-налмаз	132
Эски болгъанлыкъгъа	133
Сени сютге берейим...	134
Сенден тилек	135
Сокъуранмазса	136
Зоя	137
Заманны кюнлери	138
Сенден тилек	139
Сеннге бла меннге	140
Ненча кёрсем да...	141
Туугъунчу таныб...	142
Сенден письмо келсе	143
Джула	144
Мийик терекде бал алма	145
Бернеди кеси	146
Хауа	147
«Хо!» – десенг а...	148
Оноу амалтын	148
Чыгъайыкъ тенгден	149
Абезек	150
Сагъыш этиб сёлешсек	152
«Иги джолгъа!» – десенг...»	153
Алай тынч туйюлдю...	154
Сыйрат кёпюр	155
Сени джанынг тюшсе мени къолума	155

Сени кѳрюу	156
Тыйыншлы	157
Болуш анга	158
Ай бла сен	159
Аркъан	160
Къайсын айтыренг...	161
Джыр къапчыгъымы...	162
Мен къалайгъа къарасам да	164
Кесинг айыр	165
Къалайды аты?	166
«Джюрекде отунгдан джукъ къалгъан эсе...»	166
Сюерин суюмей...	167
Къайнаталмайма тенгизни	168
Дейме	169
Мурат дженгиуде	170
Оюм джырла	171
Юйленмейин турады	176
Накъырда кертини келечиси	177
Иймесем да, ийсем да...	177
Сен бла меннге	178
Нек талпыйса?	178
Мен – сени, дейме, сен а – башханы...	180
Кеси бир дуня	181
Адамлыгъына сорушмай...	181
Рая	181
Гокка	182
Джашыраса	182
Аягъым аякъгъа	183
Бирге джашаса...	183
Джарыгъым тиер	183
Къайнатаса – биширесе	184
Игиден иги	184
Излерикме	184
Кѳлю къалгъанында	185
Туракъла!	185
Меннге кереги	185
Не ючюн, десенг...	186
Ийнанырыгъым келеди	186
Къаллай насыблыма	186
Джашдан джаш	187
Джаныма ким джараса	187
Кемирекди	187
Ышаналмайма	188
Не бу джанында, не ол джанында	188

Сен алыб берсенг	189
Будутланы башы бла барам	189
Сенсе сылтау	190
Джангыз джаркъа	190
Насыб бизге	191
Отну джашыра	191
Батыб башласам	192
Джырласанг а	192
Мен сормайма	193
Магъана	194
Тёре (поэма)	206
Ананы къолу (поэма)	214

РОЖДЕНИЕ ПЕСНИ

Гора и горец	265
Рождение песни	265
Письмо другу	266
Еду	267
Ради тебя	268
Тревога	270
Моему читателю	271
Давнее	272
Экзамены	272
Джингирик	273
Я, как трава сухая, загораюсь	274
Ровеснице	275
Если	276
Белый старик	277
«От земли, воды и ветра...»	278
Спор влюбленных	279
Твои глаза темнее ночи	283
Луна	284
Полетим на марс	285
«Как насилье на пути свободы...»	287
«Луна и звезды из-за туч крутых...»	287
Время	289
«Дождь нужен летом...»	290
Песня чабана	291
Башлары	292

Литературно-художественное издание
серия «Карачаево-балкарская литературная классика»

Семенов Азрет Исмаилович
«Жизнь сама удивительный сон...»

На карачаево-балкарском языке

Редактор и составитель
Фатима Ибрагимовна Байрамукова

Технический редактор Батчаева Л.А.-А.
Оператор компьютерной верстки Кривалев М.Н.
Корректор Наурузова З.И.

Издательство «Эльбрусойд»

Для записи

Для записи

Для записи

